

“It's not scary, everyone does it”

Seksuaalisen väkivallan käytön syitä Venäjän ja Ukrainan välisessä
sodassa

Anna Hänninen

Pro gradu -tutkielma

Politiikkatieteet, kansainväliset suhteet

Lapin yliopisto

2026

Lapin yliopisto

Tiedekunta: Yhteiskuntatieteiden tiedekunta

Työn nimi: "It's not scary, everyone does it" - Seksuaalisen väkivallan käytön syitä Venäjän ja Ukrainan välisessä sodassa

Tekijä/-t: Anna Hänninen

Koulutusohjelma/oppiaine: Poliittikatieteet, kansainväliset suhteet

Työn laji: Pro gradu -tutkielma/Maisteritutkielma_x_Lisensiaatintutkimus__

Sivumäärä, liitteiden lukumäärä: 93

Vuosi:2026

Tiivistelmä:

Tässä pro gradu -tutkielmassa tarkastelen seksuaalisen väkivallan käyttöä Ukrainan ja Venäjän välisessä sodassa. Tutkielman tarkoituksena on vastata siihen, millaisena väkivallan käytön syyt näyttäytyvät Ukrainan ja Venäjän välisessä sodassa. Selvittämällä syitä seksuaalisen väkivallan käytölle, voidaan paremmin ymmärtää väkivallan mekanismeja konfliktikeskeisesti. Silloin voidaan kehittää tehokkaampia strategioita väkivallan ehkäisemiseksi.

Tutkielmani aineisto koostuu YK:n ihmisoikeusvaltuutetun toimiston sekä Ukrainaa käsittelevän riippumattoman tutkintakomission raporteista, jotka käsittelevät Ukrainan ihmisoikeustilannetta 24.2.2022 – 29.2.2024 välisenä aikana. Tutkimuskysymykseen vastaan sukupuolistuneen väkivallan teorian kautta. Sen mukaan väkivalta on kytköksissä sukupuolten väliseen vallan epätasapainoon. Käsittelem väkivaltaa erityisesti miesten väkivalta -käsitteen kautta, joka on maskuliinisuuteen kytkeytynyttä sukupuolistunutta väkivaltaa.

Aineiston analyysin olen toteuttanut teorialähtöisen sisällönanalyysin avulla. Analyysin tuloksena seksuaalisen väkivallan syyt näyttäytyvät Ukrainan ja Venäjän välisessä sodassa strategisena välineenä, sodan tuomana mahdollisuutena sekä armeijan luomana kulttuurina. Strategisena välineenä seksuaalista väkivaltaa käytetään jonkin tavoitteen saavuttamiseksi. Sodan tuomana mahdollisuutena seksuaalinen väkivalta on opportunistista, käyttäjän yksityisistä syistä lähtevää toimintaa. Armeijan luomana kulttuurina seksuaalinen väkivallan syy on sosiaalinen. Silloin se on ilmaus väkivaltaisesta maskuliinisuudesta, joka on armeijan kautta tuotettu.

Tutkimuksen tuloksia yhdistää käsitys sukupuolista sekä sukupuolten välisistä hierarkioista ja valtasuhteista seksuaalista väkivaltaa selittävinä tekijöinä. Seksuaalinen väkivalta kertoo silloin sotilaiden ajattelutavoista ja yhteiskunnassa vallitsevasta kulttuurista sukupuoliin liittyen. Tutkielmassa todetaan, kuinka yhteiskunnan sukupuolistuneita normeja ja uskomuksia muokataan ja vahvistetaan sosialisatioprosesseissa armeijassa. Ideologiat maskuliinisuudesta, seksuaalisuudesta ja sukupuolesta vaikuttavat silloin seksuaalisen väkivallan käyttämiseen tai siitä pidättäytymiseen. Tulosten pohjalta voidaan todeta, ettei seksuaalisen väkivallan käyttö ole systemaattinen sodankäynnin ase Ukrainan ja Venäjän välisessä sodassa. Sen sijaan seksuaalinen väkivalta on monimuotoista väkivaltaa, jota pitäisi katsoa poliittisten, kulttuurillisten ja sosiaalisten olosuhteiden yhdistelmänä.

Avainsanat: konflikteihin liittyvä seksuaalinen väkivalta, sukupuolistunut väkivalta, maskuliinisuus, Ukraina, Venäjä, sisällönanalyysi

x Tutkielma ei sisällä muita kuin tekijän/tekijöiden omia henkilötietoja.

Sisällysluettelo

1	JOHDANTO.....	1
2	UKRAINAN JA VENÄJÄN VÄLISEN SODAN TAUSTAA.....	5
3	SEKSUAALINEN VÄKIVALTA SUKUPUOLISTUNEENA ILMIÖNÄ.....	8
	3.1 Seksuaalinen väkivalta.....	8
	3.2 Konflikteihin liittyvä seksuaalinen väkivalta.....	11
	3.3 Sukupuolistunut väkivalta.....	14
	3.4 Maskuliinisuus.....	18
4	TUTKIELMAN AINEISTO JA MENETELMÄLLISET RATKAISUT.....	21
	4.1 Yhdistyneiden kansakuntien raportit.....	21
	4.2 Teorialähtöinen sisällönanalyysi tutkimusmenetelmänä.....	25
	4.3 Tutkimuksen eettisyys ja tutkijapositio.....	28
5	STRATEGINEN VÄLINE.....	31
	5.1 Kontrollin väline.....	31
	5.2 Kidutuksen ja rangaistuksen väline.....	36
	5.3 Miesten välinen symbolinen valtakamppailu.....	40
6	SODAN TUOMA MAHDOLLISUUS.....	45
	6.1 Haavoittuvan aseman hyväksikäyttö.....	45
	6.2 Ajanviete ja viihde.....	50
	6.3 Palkinto ja kompensatio.....	54
7	ARMEIJAN LUOMA KULTTUURI.....	59
	7.1 Sosiaalisen koheesion luoja.....	59
	7.2 Rankaisemattomuuden kulttuuri.....	63
	7.3 Armeijan puutteellinen ja heikko koulutus.....	67
8	JOHTOPÄÄTÖKSET.....	72
	LÄHTEET.....	79
	Aineisto.....	79
	Kirjallisuus.....	80

1 JOHDANTO

Seksuaalinen väkivalta nähtiin pitkään pelkkänä sodan vääjäämättömänä sivutuotteena. Silloin seksuaalista väkivaltaa pidettiin toimintana, jota ”vain tapahtuu” sodan luonteen mukaisesti. Väite on kuitenkin osoitettu monella tavalla virheelliseksi. Kaikki aseistetut organisaatiot eivät raiskaa puolustuskyvyttömiä siviilejä tai seksuaalista väkivaltaa kidutuksen välineenä sotavankeihin. Seksuaalinen väkivallan muodot, esiintyvyys ja kohteet myös vaihtelevat konfliktien sekä konfliktien osapuolten välillä. Alettiin ymmärtää, että seksuaalisen väkivallan käytöllä saattaa olla tiettyjä, toisistaan eroavaisia motiiveja ja tarkoituksia.

Seksuaalisen väkivallan ajattelemisesta sodan sivutuotteena on siirrytty toisenlaiseen, lähes vastakkaiseen näkökulmaan. Nykyään kansainvälinen yhteisö ja media puhuvat konflikteihin liittyvästä seksuaalisesta väkivallasta usein vastapuolen käyttämänä systemaattisena sodankäynnin taktiikkana ja aseena, mitä kohdistetaan erityisesti naisiin ja tyttöihin. Syitä seksuaaliseen väkivaltaan on kuitenkin myös muita kuin sotilaallisia ja poliittisia eli aihe on monisyisempi, kuin julkisessa keskustelussa annetaan ymmärtää. (Pitkänen 2016.) Väkivalta ei myöskään ole pelkästään sukupuolittunut ongelma, missä kärsijöinä ovat vain naiset ja tytöt. Konflikteihin liittyvän seksuaalisen väkivallan uhreiksi voi joutua kuka tahansa – sukupuolesta riippumatta. Myös miehiin ja poikiin kohdistuu laajamittaista ja monimuotoista seksuaalista väkivaltaa, joka useasti jää ilman huomiota (Keskinen 2010, 251).

Seksuaalisen väkivallan luonnehtiminen mediassa sodankäynnin aseeksi yksinkertaistaa sen niin, että siihen olisi yksinkertaista myös vastata. Tämä ei oikeassa maailmassa valitettavasti kuitenkaan pidä paikkaansa. Seksuaalisen väkivallan tulkitseminen pelkästään turvallisuuskysymyksenä vie huomion pois sukupuolistuneiden valtarakenteiden aiheuttamista ongelmista ja siitä, miten seksuaalinen väkivalta on kytköksissä yhteiskuntien poliittiseen ja sosiaaliseen kontekstiin. (Pitkänen 2016.) Sukupuoleen liittyvät merkitykset ja käytännöt ovat myös keskeisessä asemassa pohdittaessa erilaisia yhteiskunnallisia toimenpiteitä ja ohjelmia, joilla väkivaltaan pyritään puuttumaan, tai joilla niitä sivuutetaan ja tehdään näkymättömiksi (Keskinen 2010, 244).

Seksuaalisen väkivallan kitkemiseksi on tehty paljon töitä kansainvälisesti. Esimerkiksi vuonna 2000 YK:n turvallisuusneuvosto julkaisi päätöslauselman, jossa se pyysi kaikkia toimijoita suojelemaan naisia ja tyttöjä sukupuolittuneelta väkivallalta konflikteissa (Stachow 2020, 185). Vuonna 2008 hyväksyttiin YK:n turvallisuusneuvoston päätöslauselma 1820, jossa konfliktiin liittyvä seksuaalinen väkivalta tunnustettiin sotarikokseksi. Sen lisäksi seksuaalinen väkivalta voi olla rikos ihmisyyttä

vastaan tai olennainen osa kansanmurhaa. (United Nations Security Council 2008; United Nations Security Council 2019, 28–29.) Vuonna 2014 YK järjesti Lontoossa historian suurimman huippukokouksen konflikteihin liittyvän seksuaalisen väkivallan lopettamiseksi (Ulkoasiainministeriö 2014). Kokouksen myötä huippukokouksen jäsenet lanseerasivat työkalun nimeltä The International Protocol on the Documentation and Investigation of Sexual Violence in Conflict. Työkalun tarkoituksena on saada tehokkaammin seksuaalista väkivaltaa käyttäneet vastuuseen teoistaan. (UK Foreign & Commonwealth Office 2017.)

Erilaisilla toimenpiteillä on kaksi yhteistä heikkoutta: ne katsovat seksuaalista väkivaltaa samasta näkökulmasta, eikä niiden avulla seksuaalista väkivaltaa ole saatu loppumaan. Konflikteihin liittyvää seksuaalista väkivaltaa on siten tärkeää tutkia muistakin näkökulmista. Tämä on syy, mikä motivoi itseäni tutkimaan konflikteihin liittyvää seksuaalista väkivaltaa. Tarkoitukseni on tutkia, minkälaisia syitä seksuaalisen väkivallan käytölle voi olla. Valitsin tutkia seksuaalista väkivaltaa juuri Ukrainan ja Venäjän välisessä sodassa sen ajankohtaisuuden ja julkisessa keskustelussa vallitsevien käsitysten vuoksi.

Tutkielman aiheena konflikteihin liittyvä seksuaalinen väkivalta on moniulotteinen ilmiö, joka on typistetty myös Ukrainan ja Venäjän välisessä sodassa sodan systemaattiseksi aseeksi (ks. esim. Berghem 2024). Samalla kuitenkin unohdetaan, että myös ukrainalaiset sotilaat käyttävät seksuaalista väkivaltaa. Tällöin seksuaalisesta väkivallasta ja sen yleisyydestä sodan aikana luodaan hyvin mustavalkoinen kuva. Venäjän hyökkäyksen jälkeen YK on vahvistanut satoja seksuaalisen väkivallan tapauksia, joissa syyllisiä ovat niin venäläiset kuin ukrainalaiset. Haluan tutkimuksessani haastaa yleistä näkemystä siitä, että vain sodan aloittanut aggressiivinen osapuoli käyttää seksuaalista väkivaltaa mielivaltaisesti ja systemaattisesti aseenaan. Seksuaalista väkivaltaa voivat käyttää kaikki sodan osapuolet. Tutkielmani tavoitteena on katsoa ilmiötä pintaa syvemmälle ja etsiä todellisia syitä seksuaalisen väkivallan käytölle tuudittautumatta julkisessa keskustelussa vallitseviin selityksiin.

Täten tutkimuksessani etsin vastausta kysymykseen, *millaisina seksuaalisen väkivallan käytön syyt näyttäytyvät Ukrainan ja Venäjän välisessä sodassa*. Aion siis etsiä syitä sille, miksi seksuaalista väkivaltaa käytetään ja minkälaisia tavoitteita sillä voi olla. Tutkielman tarkoituksena ei ole esittää kokonaisvaltaisia syitä seksuaalisen väkivallan käytölle konflikteissa, sen ollessa mahdotonta. Tarkoituksena on etsiä selitystapoja sen käytölle juuri Ukrainan ja Venäjän kontekstissa aiheeseen tehtyjen rajausten puitteissa. Tutkielman tarkoituksena ei ole myöskään esittää työkaluja, joilla seksuaalinen väkivalta saadaan loppumaan sodissa. Selvittämällä syitä seksuaalisen väkivallan käytölle, voidaan paremmin ymmärtää konfliktien luonnetta. Kun ymmärretään väkivallan mekanismeja konfliktikeskeisesti, voidaan kehittää parempia strategioita väkivallan estämiseksi.

Tutkimuskysymykseen vastaan sukupuolistuneen väkivallan teorian kautta. Sen mukaan väkivalta on kytköksissä sukupuolten väliseen vallan epätasapainoon, jonka myötä pystyn erittelemään, minkälaista seksuaalista väkivaltaa sukupuolet kokevat konflikteissa. Aihetta käsittelemän erityisesti Arto Jokisen miesten väkivalta -käsitteen kautta, joka on maskuliinisuuteen liitoksissa olevaa sukupuolistunutta väkivaltaa. Tarkennus on perusteltua, koska seksuaalista väkivaltaa käyttävät ovat Ukrainan ja Venäjän välisessä sodassa miehiä.

Seksuaalisen väkivallan tutkiminen juuri Venäjän ja Ukrainan kontekstissa luo uniikin tutkimusareenan, sillä sodan ajankohtaisuuden takia sitä ei ole vielä käsitelty tutkimuskirjallisuudessa. Siitä huolimatta, että sota on edelleen käynnissä, on seksuaalisen väkivallan tapauksia sellainen määrä, että sen tutkiminen ilmiönä on mahdollista. Siten pystyn tutkielmani avulla myös antamaan tuoretta tutkimustietoa politiikkatieteiden tutkimuskentälle. Konflikteihin liittyvää seksuaalista väkivaltaa ei ole myöskään tutkittu aikaisemmin sukupuolistuneen väkivallan teorian kautta. Näin tuotan tutkimuksellani uusia näkökulmia myös konflikteihin liittyvän seksuaalisen väkivallan sekä sukupuolistuneen väkivallan tutkimukseen.

Aihe on politiikkatieteellisesti siten hyvin relevantti. Kun aikaisemmin konflikteihin liittyvää seksuaalista väkivaltaa on tutkittu lähinnä naistutkimuksessa, sukupuolen tutkimuksessa ja feministisessä tutkimuksessa, tutkitaan sitä eniten nykyään politiikkatieteellisessä tutkimuksessa (Nordås ja Cohen 2021, 195). Konflikteihin liittyvän seksuaalisen väkivallan tutkiminen liittyy politiikkatieteisiin hyvin keskeisesti, koska se koskettaa valtaa, turvallisuutta, hallintoa, oikeusjärjestelmää ja ihmisoikeuspolitiikkaa. Ymmärtääksemme ilmiötä kokonaisvaltaisesti, tarvitsemme politiikkatieteiden työkaluja: vallan, instituutioiden, identiteetin ja yhteiskuntien rakenteiden analyysiä. Se, miten valtiot myös reagoivat seksuaaliseen väkivaltaan, on poliittinen valinta, mikä heijastaa niiden valtarakenteita ja yhteiskunnallisia prioriteetteja.

Konflikteihin liittyvä seksuaalinen väkivalta on hyvin olennainen osa myös kansainvälisiä suhteita. Nykyään konflikteihin liittyvää seksuaalista väkivaltaa voidaan pitää yhtenä keskeisimmistä kansainvälisen politiikan kysymyksistä, mitä tulee aseellisiin konflikteihin (Pitkänen 2016). Seksuaalinen väkivalta on globaali, valtioiden rajat ylittävä ilmiö. Kun seksuaalisen väkivallan käytön syitä ja seurauksia pystytään paremmin tunnistamaan konfliktikohtaisesti, pystyy kansainvälinen yhteisö keksiä kokonaisvaltaisempia ja tehokkaampia ratkaisuja sen ehkäisemiseksi.

Seuraavassa luvussa taustoitan Ukrainan ja Venäjän välistä historiaa ja syitä vuonna 2022 alkaneelle sodalle. Taustoituksen jälkeen siirryn teoreettisen viitekehyksen avaamiseen. Luvun aloitan seksuaalisen väkivallan ja konflikteihin liittyvän seksuaalisen väkivallan käsitteiden määrittelyllä. Tämän jälkeen esittelen tutkielmani pääteorian eli sukupuolistuneen väkivallan.

Lopuksi avaan teoriaa tukevan maskuliinisuuden käsitteen, sillä se on olennainen osa miesten väkivalta -käsitettä. Teorian esittelyn jälkeen kerron aineistostani eli Yhdistyneiden kansakuntien toimielinten raporteista, joita olen kerännyt 24.2.2022 - 29.2.2024 väliseltä ajalta. Aineistoa analysoin teorialähtöisen sisällönanalyysin avulla, joka monipuolisuudellaan sopii seksuaalisen väkivallan tutkimiseen. Luvussa avaan myös tutkimuksen eettistä ulottuvuutta ja positiotani tutkijana.

Teorialähtöisen sisällönanalyysin avulla sekä sukupuolistuneen väkivallan teorian kautta seksuaalisen väkivallan syyt näyttäytyvät Ukrainan ja Venäjän välisessä sodassa *strategisena välineenä, sodan tuomana mahdollisuutena* sekä *armeijan luomana kulttuurina*. Näihin tuloksiin paneudun tarkemmin luvuissa viisi, kuusi ja seitsemän. Yhteenvedossa ja johtopäätöksissä kokoan tutkielmani yhteen, ja tarkastelen seksuaalisen väkivallan syitä Ukrainan ja Venäjän välisessä sodassa samalla, kun suhteutan tulokset laajempaan politiikkatieteelliseen keskusteluun. Esittelen myös, mitä uutta tulokset tuovat niin sukupuolistuneen väkivallan kuin myös konflikteihin liittyvän seksuaalisen väkivallan tutkimuskentälle. Lopuksi pohdin seksuaalisen väkivallan tutkimiselle mielekkäitä jatkotutkimusaiheita, joiden avulla pystytään jalostamaan seksuaalisen väkivallan syiden tutkimista.

2 UKRAINAN JA VENÄJÄN VÄLISEN SODAN TAUSTAA

Tässä luvussa taustoitan Ukrainan ja Venäjän välistä suhdetta. Taustoitusta on tutkielman kannalta tärkeää, koska valtioiden välisellä historialla on merkitystä niin sodan alkamiseen kuin myös seksuaalisen väkivallan käyttöön. Ukrainan ja Venäjän yhteisen historian ollessa pitkä, pyrin tiivistämään vain tutkielmani kannalta tärkeimmät käännekohtat ja tapahtumat ennen Venäjän hyökkäystä Ukrainaan. Sota ei suinkaan saanut alkuaan helmikuussa 2022, vaan Ukrainan ja Venäjän välit ovat olleet hyvin monimutkaiset jo kauan ennen sitä.

Venäjän vallankumouksen myötä Ukraina itsenäistyi vuonna 1917, ja vuonna 1918 perustettiin Ukrainan kansantasavalta. Itsenäisyys ei ollut pitkäkestoinen, sillä jo vuonna 1922 Ukraina liitettiin juuri perustettuun Neuvostoliittoon. Vuonna 1954 myös Krimin alue liitettiin Ukrainaan. (Niiniaho 2022; Suomen YK-liitto 2025.)

Ukraina irrottautui Venäjästä Neuvostoliiton romahdettua vuonna 1991 kansanäänestyksen siivittämänä, missä jopa 90 % kannatti itsenäistymistä (Niiniaho 2022). Siitä huolimatta Ukrainassa vallitsi kuilu sen läntisten ja itäisten osien välillä. Länsi-Ukraina on ollut länsimielisempi, kun taas itäisillä venäjänkielisillä alueilla on ollut läheisempi suhde Venäjään. (Suomen YK-liitto 2025.) Itsenäistymisensä jälkeen Ukraina tasapainoili Venäjän ja Euroopan unionin sekä Naton välillä. Vuonna 2008 Naton ja Venäjän huippukokouksessa Venäjän presidentti Vladimir Putin luonnehti Ukrainaa keinotekoiseksi kokonaisuudeksi. Kyseessä on keisariajalta lähtöisin oleva käsitys yleisvenäläisestä kansallisuudesta, johon verraten Ukrainan olemassaolo kiistetään tai ukrainalaista identiteettiä vähätellään. Putinin mukaan, mikäli Ukraina toimisi Venäjän halujen vastaisesti, olisi kyseessä ulkopuolisten eli lännen juoni. (Remy 2015, 261–262.)

Vuonna 2008 Ukraina ja EU alkoivat käymään neuvotteluja assosiaatiosopimuksesta eli kauppaa- ja yhteistyösopimuksesta, joka olisi ollut ensimmäinen ja merkittävä askel kohti Ukrainan EU-jäsenyyttä. Sopimusteksti saatiin valmiiksi vuonna 2012. Siinä sovittiin muun muassa ihmisoikeuksien ja oikeusvaltion periaatteiden kunnioittamisesta, ulko- ja turvallisuuspoliittisesta yhteistyöstä sekä kauppaan liittyvien esteiden poistamisesta. Ukrainalaisille sopimus ei koskenut pelkästään taloutta ja politiikkaa, vaan sitä pidettiin siirtymisenä lähemmäs länsieurooppalaista sivilisaatiota ja pyristelemistä kauemmas venäläisestä kulttuurista. Venäjän painostuksen takia sopimus Ukrainan ja EU:n välillä jäi allekirjoittamatta, kun Ukrainan presidentti Viktor Janukovytsin kieltäytyi allekirjoittamasta sopimusta. (Emt., 260–261; Suomen YK-liitto 2025.)

Sopimuksen perumisen jälkeen seurasi mielenosoitukset, jotka levisivät useisiin Ukrainan kaupunkeihin. Kansalaiset olivat vihaisia, sillä ennen presidentinvaaleja Janukovyts ilmoitti kannattaneensa Ukrainan yhdistymistä Eurooppaan. (Remy 2015, 262, 264.) Valtataistelu päättyi

mielenosoittajien hyväksi opposition ottaessa vallan 21.2.2014 venäjämielisen Janukovytsin paetessa Venäjälle. Presidentti erotettiin tehtävästään. Nyt parlamentissa enemmistö oli kansallis- ja länsimielisiä puolueita. (Emt., 265, 266.)

Putin nimitti tapahtumaa vallankaappaukseksi ja syytti länttä Ukrainan hallituksen syrjäyttämisestä. Venäjän silmissä Ukraina muuttui tavoitellusta liittolaisesta viholliseksi, ja Putin lähetti Venäjän joukkoja Ukrainaan. Krimin parlamentti vallattiin, mikä oli vain alku Krimin niemimaan miehittämiselle. (Emt.) Ukrainan valtaan noussut uusi hallitus piti Krimin niemimaan miehitystä sodanjulistuksena, ja Itä-Ukrainan tilanne kehittyi konfliktiksi (Nikkilä-Kiipula 2024).

Krimin niemimaalla pidettiin kansanäänestys 16.3.2014 Venäjään liittymisestä, ja äänioikeutetuista 97 prosenttia kannatti Venäjään liittymistä. Tulosta pidetään etukäteen päätettynä. Krimin niemimaa liitettiin virallisesti Venäjään, jonka jälkeen Krimillä saatettiin voimaan Venäjän lait ja käytännöt. Tämän vuoksi Krimin ihmisoikeustilanne heikentyi. Sananvapautta rajoitettiin runsaasti, kun muun muassa Venäjän politiikkaa arvostelevia pidätettiin laittomasti ja heihin kohdistettiin väkivaltaa. Myös krimiläisten kansalaisuutta muokattiin. Kansalaisten tuli tiettyyn määräaikaan mennessä ilmoittaa halustaan pysyä Ukrainan kansalaisina, muuten heitä pidettiin Venäjän kansalaisina. Ukrainalaisia kohdeltiin kuin ulkomaalaisia, joiden oli haettava oleskelulupaa, mikäli halusivat pysyä alueella. (Remy 2015, 267–268.) Sodan myötä Kremlissä alettiin rakentaa viholliskuvaa Ukrainasta. Tästä huolimatta Putin jatkoi puhumista Venäjän ja Ukrainan yhteisistä juurista sekä Ukrainan asemasta ja ukrainalaisten suhteesta Venäjään. (Mikkonen ja Parkkinen 2023, 8–9.)

Krimin niemimaan miehitys motivoi muita venäläismielisiä alueita irrottautumaan Ukrainasta. Krimin valtauksen aikaan Itä-Ukrainassa ja Mustanmeren rannikkoalueella (Donetskista Odessaan) järjestettiin isoja ja väkivaltaisia mielenosoituksia. Venäjä oli mukana mielenosoitusten järjestämisessä, jonka lisäksi se lähetti joukkojaan Ukrainan vastaiselle raja-alueelle. Tämän lisäksi Venäjän hallitus painotti Ukrainan hallituksen laittomuutta ja esitti huolensa venäläisten ja venäjänkielisten oikeuksien puolesta. Venäjämieliset mielenosoittajat valloittivat Donetskin ja Luhanskin ja julistivat alueet itsenäisiksi. Venäjän mielipide oli, että alueen uudet kansantasavallat ilmaisevat paikallisen väestön tahtoa. Oli kuitenkin epäily, että alueita johdetaan Venäjältä käsin. (Remy 2015, 269–271.)

Ukraina ei suostunut tunnustamaan Donetskin ja Luhanskin kansantasavaltoja, mutta myöntyi säättämään alueiden erityisestä asemasta. Taistelut eivät kuitenkaan loppuneet kokonaan. Alueet katsoivat yhä irrottautuneensa Ukrainasta ja lakia erityisasemasta pidettiin mitättömänä. Alueiden yhteys Ukrainaan köyhtyi entisestään, kun Ukraina päätti lopettaa alueiden rahoittamisen kokonaan. Monen vuoden ajan sota oli jäänyt konflikti. (Emt., 271, 274, 275.)

Venäjän aloittamalle hyökkäyssodalle katsotaan olevan useita syitä. Syiksi katsotaan muun muassa Ukrainan ulkopoliittikan suuntautuminen ja levittäytyminen länteen, kun Ukraina tiivistä suhteitaan EU:hun ja Natoon vuonna 2014 tapahtuneen vallankumouksen jälkeen. Aiemmin peruttu assosiaatiosopimus Ukrainan ja EU:n välillä saatiin solmittua ja se astui voimaan vuonna 2016, minkä myötä Ukrainan vienti kasvoi voimakkaasti. Putinin tavoitteena on ollut estää Ukrainan ulko- ja kauppapoliittinen leviäminen länteen, mutta seuraukset ovat olleet päinvastaiset. (Emt., 277, 278.) Ukrainan liukumista länteen pidetään Venäjällä strategisena ja ideologisena uhkana, sillä se mahdollistaa Naton laajenemisen Venäjän rajoille, jonka lisäksi Venäjä on pitänyt Ukrainaa osana sen ”etupiiriä” Neuvostoliiton ajoista lähtien. Putinin pyrkimyksenä on ollut palauttaa Venäjän suurvalta-asema, ja hän koki Ukrainan siirtymisen kohti länttä esteenä sille. (Dibb, 2022.)

Toiseksi sodan syyksi katsotaan Vladimir Putinin ideologinen näkemys Ukrainasta. Putin toi kesällä 2021 julkaisemassaan esseessään esille, kuinka venäläiset ja ukrainalaiset ovat yksi ja sama kansa, jota ulkoiset voimat yrittävät repiä erilleen. Putinin hallinnon ulkopoliittikan keskiössä on historian käyttö, kun historian tulkinnoilla perustellaan Venäjän suhdetta sen naapurimaihin. Siten Putin tulkitsee historiallisia faktoja omiin tarpeisiin sopiviksi luodessaan mielikuvia Venäjän ja Ukrainan yhteenkuuluvuudesta. (Mikkonen ja Parkkinen 2023, 6–7, 13–14.) Hänen puheensa tulkittiin kieltävän Ukrainan kansan ja valtion olemassaolon sekä identiteetin väittäen Ukrainan valtion syntyneen lokakuun vallankumouksen jälkeen Leninin politiikan tuloksena (Vesa 2022, luku ”Sota poliittisena valintana: Tie sotaan – polut rauhaan”). Siten Ukrainaa ei hänen mukaansa olisi ollut olemassa ennen Neuvostoliittoa (Mikkonen 2022). Vuosikymmenten ajan Putin on instrumentalisoinut näkemystä, jonka mukaan sillä on velvollisuus suojella venäläisiä ja venäjänkielisiä ulkomailla (Conference Room Paper..., A/HRC/52/CRP.4, 10).

Ennen helmikuun 2022 aloittamaansa sotaa, Venäjä kokosi suuren, noin 200 000 sotilaan armeijan ”sotaharjoituksia” varten Valko-Venäjän alueelle sekä Ukrainan ympärille. ”Erityisoperaatio” Ukrainassa käynnistettiin 24.2.2022. Sen tavoitteena oli Putinin mukaan Ukrainan demilitarisointi ja Ukrainan puhdistaminen natsista. Venäjän haluan demilitarisoida Ukraina liittyä Ukrainan toive liittyä Natoon sekä Ukrainan ja Venäjän välillä käydyt neuvottelut mahdollisista aserajoituksista. (Vesa 2022, luku ”Sota poliittisena valintana: Tie sotaan – polut rauhaan”.) Putinin sanottiin tavoittelevan vuoden 2014 vallitsevaa poliittista tilannetta, mikä Ukrainassa oli ennen Krimin valtausta, missä Ukraina olisi muodollisesti itsenäinen, mutta Venäjä pystyisi taustalla ohjaamaan Ukrainan politiikkaa mieleisensä hallinnon kautta. Putin oletti Ukrainan romahtavan muutamassa päivässä ja ukrainalaisten toivottavan venäläiset joukot tervetulleiksi. Venäjä joutui kuitenkin yllätyksensä Ukrainan vastarinnasta. (Mäntysalo ja De Fresnes 2022.) Tätä tutkielmaa kirjoittaessa, sota Ukrainassa jatkuu yhä.

3 SEKSUAALINEN VÄKIVALTA SUKUPUOLISTUNEENA ILMIÖNÄ

Tässä luvussa tarkastelen tutkimukseni teoreettista viitekehystä, joka rakentuu sukupuolistuneen väkivallan ympärille. Varsinaisen teoreettisen viitekehyksen lisäksi esittelen tutkielman kannalta keskeiset käsitteet eli seksuaalisen väkivallan, konflikteihin liittyvän seksuaalisen väkivallan sekä maskuliinisuuden.

Ensin tarkastelen seksuaalisen väkivallan ja konflikteihin liittyvän seksuaalisen väkivallan käsitteitä. Koen tärkeäksi määritellä nämä käsitteet ensin ennen varsinaista teoriaa, sillä ne pohjustavat sukupuolistunutta väkivaltaa ja toimivat siten luonnollisena siirtymänä varsinaisen teorian esittelylle. Pohjustaessani seksuaalista väkivaltaa, pohdin erityisesti väkivallan seksuaalista aspektia. Taustoittaessani konflikteihin liittyvää seksuaalista väkivaltaa, keskityn väkivallan erityispiirteisiin sodan kontekstissa. Käsitteet ovat tärkeä käsitellä toisistaan erillisinä, sillä konflikteihin liittyvän seksuaalisen väkivallan muodot, motiivit ja tarkoitukset ovat erilaisia, kun rauhanaikana tehdyt seksuaalisen väkivallan teot.

Tämän jälkeen siirryn käsittelemään teoreettisen viitekehyksen keskiössä olevaa sukupuolistunutta väkivaltaa, jonka kautta seksuaalista väkivaltaa jäsenetään vallan, hierarkioiden ja sukupuolistuneiden normien ilmentymänä. Keskityn erityisesti miesten väkivaltaan, joka on maskuliinisuuteen linkittyntä sukupuolistunutta väkivaltaa.

Viitekehystä täydentää maskuliinisuuden käsite, jonka kautta tarkastelen erityisesti maskuliinisuuden rakentumista sodan aikana. Vaikka maskuliinisuus ei suoraan tarkoita miesruumiiseen kuuluvaa ominaisuutta, on näkökulma tutkielman kannalta oleellinen. Armeijaa voidaan pitää maskuliinisia arvoja ihannoivana instituutiona, joka tuottaa väkivaltaan pystyviä sotilaita. Aineiston perusteella seksuaalista väkivaltaa käyttävät sotilaat ovat miehiä, joten yhteys maskuliinisuuteen on luonnollinen. Tutkielman teoreettinen kokonaisuus luo linssin, jonka kautta voi mielekkäästi analysoida ja tulkita seksuaalisen väkivallan käytön syitä Ukrainan ja Venäjän välisessä sodassa.

3.1 Seksuaalinen väkivalta

Tutkielman käsitellessä seksuaalista väkivaltaa, on tärkeää määritellä, mitä seksuaalinen väkivalta on, ja minkälaisia eri muotoja sillä on. Seksuaalisen väkivallan määrittäminen on tärkeää myös siksi, että se auttaa erottelemaan aineistosta tekoja, jotka voidaan luokitella seksuaaliseksi väkivallaksi. Seksuaalisella väkivallalla tarkoitetaan mitä tahansa seksuaalista tekoa, ei-toivottuja seksuaalisia kommentteja tai lähestymisiä, yritystä saada seksuaalisia tekoja sekä yritys kaupata tai muulla tavalla suunnata yksilön seksuaalisuutta ilman suostumusta tai pakottaen (Terveyskylä 2022).

Se on teko, jolla loukataan yksilön itsemääräämisoikeutta ja yksityisyyttä. Seksuualliväkivaltaa tai häirintää voi kuitenkin olla myös kaikki sellainen toiminta, jonka kokija kokee häiritsevänsä. (Terveystieteiden tutkimuskeskus 2022a.)

On huomioitava, että edellä oleva määritelmä on seksuaalisen väkivallan ei-oikeudellinen määritelmä, ja sen rikosoikeudellinen määritelmä vaihtelee valtioittain (RAINN 2022). Esimerkiksi jotkut valtiot tunnustavat pelkästään raiskauksen seksuaaliseksi väkivallaksi. Valtioilla on vaihtelevuutta myös siinä, kuinka paljon todisteista seksuaalisesta väkivallasta tulee olla. (Stachow 2020, 185.) Myös teot sekä puheet, jotka eivät välttämättä täytä rangaistuskriteerejä, voivat olla uhria traumatisoivia ja aiheuttaa turvattomuuden tunnetta (Terveystieteiden tutkimuskeskus 2022a). Suostumuksella on suuri merkitys siinä, luokitellaanko teko rikokseksi vai ei (RAINN 2022).

Seksuuaalinen väkivalta rikkoo kansainvälistä oikeutta, humanitaarista oikeutta sekä kansainvälistä rikosoikeutta, ollen siten vakava ihmisoikeusloukkaus (United Nations Ukraine 2024). Kansainvälinen rikostuomioistuin määrittelee seksuaalisen väkivallan seksuaalisena tekona yhtä tai useampaa ihmistä kohtaan tai henkilön/henkilöiden pakottaminen seksuaalisen tekoon väkivallalla tai sillä uhaten. Silloin tekijä käyttää hyväkseen pakottavaa ympäristöä tai henkilön kyvyttömyyttä antaa todellista suostumustaan teolle. (ICC Women 2022.)

Kaikissa edellä olevissa määritelmässä puhutaan teon seksuaalisuudesta täsmällisesti, mitä seksuaalisuus oikeastaan on. Sen määrittäminen on kuitenkin tärkeää, koska nimenomaisesti teon seksuaalisuus luo seksuaaliselle väkivallalle sen merkityksen. Tämä ei kuitenkaan ole yksinkertaista, ja sekä laissa että tutkimuskirjallisuudessa sitä pitkälti vältellään. Seksuaalisuus tarkoittaa jokaiselle eri asioita, ja se näyttäytyy erilaisena ihmisten elämässä. Seksuaalisuuteen voidaan katsoa kuuluvan esimerkiksi seksuaalinen kehitys, seksuaalinen suuntautuminen, sosiaalinen sukupuoli-identiteetti, sukupuoli-identiteetin mukainen rooli, lisääntyminen sekä biologinen sukupuoli. (Mielenterveystalo 2026.) Tämän lisäksi seksuaalisuus koostuu erilaisista tunteista, kuten aistillisesta mielihyvästä, fyysisestä tyydytyksestä, läheisyydestä ja nautinnosta (Mieli 2026).

Tutkimuksen kannalta seksuaalisuus on määriteltävä yhteiskuntatieteellisestä näkökulmasta. Tässä tutkimuksessa ymmärrän seksuaalisuuden sosiaalisesti konstruoituna sekä fenomenologian, diskurssin, halujen, ruumiillisten kokemusten sekä käytäntöjen tuotteena. Seksuaalisuuteen liittyy kysymysten verkko, jotka koskevat muun muassa valtaa, väkivaltaa, halua, tahtoa, hiljaisuutta, tekijöitä, yleisöä, vaikutuksia, ruumiinosia sekä normeja. (Dolan, Eiksson Baaz ja Stern 2020, 1157.) Siten, se mikä väkivallassa on seksuaalista ja mikä ei, ei ole määriteltävissä yhden tekijän kautta. Seksuaalista väkivaltaa voidaan katsoa väkivallana, joka kohdistuu henkilön seksuaalisuuteen.

Seksuaalisuuden koostuessa useiden tekijöiden kokonaisuudesta, rikotaan seksuaalisella väkivallalla uhrin seksuaalisuutta kokonaisvaltaisesti.

Termistä 'seksuaalinen väkivalta' on ollut runsaasti puhetta julkisessa keskustelussa, sillä uhrin näkökulmasta katsottuna teko ja kokemus ei kuitenkaan ole seksuaalinen (Terveystieteiden tutkimuslaitos 2023). Myös useiden asiantuntijoiden mukaan seksuaalista väkivaltaa käsitellään virheellisesti pääasiallisesti seksuaalisena tekona (Ricardo ja Barker 2008, 29). Yhteiskuntatieteilijä Päivi Honkatukian (2008, 88) mukaan seksuaalisen väkivallan näkeminen pelkästään fyysisenä väkivaltana ei ole kuitenkaan riittävä, sillä silloin seksuaalisuus sivuutetaan seksuaalisen väkivallan keskeisenä piirteenä. Nimenomaisesti tapahtumien seksuaaliset merkitykset luovat seksuaaliseen väkivaltaan häpeälliseksi tulkitun ulottuvuuden. Siksi monet seksuaalisen väkivallan uhrin eivät halua kertoa joutuneensa uhriksi stigman ja syytösten pelossa. (Freedman 2014, 128.) Siten väkivallalla on suurempia merkityksiä, kuin silloin, jos tekoa ajateltaisiin pelkästään fyysiseen ruumiiseen kohdistuvana tekona.

Jotkut uhreista eivät myöskään tunnista kokemuksiaan seksuaaliseksi väkivallaksi (emt.). Esimerkiksi miesuhrit puhuvat naisia useammin konflikteihin liittyvästä seksuaalisesta väkivallasta kidutuksena, mikä tapahtuu patriarkaatin, sosiaalisten normien, kunnian ja maskuliinisuuden haavoittuvuuden vuoksi (United Nations Security Council 2023, 7). Yhteiskunnallinen suhtautuminen vaikuttaakin merkittävästi seksuaalisen väkivallan tunnistamiseen. (Laitinen 2006, 81–82).

Tutkimuksissa, joissa seksuaalisen väkivallan uhreja on haastateltu väkivallan kokemuksistaan, liittävät he teon seksuaalisuuden yleensä siihen, että seksuaalisen mielihyvän katsotaan olevan teon motiivi (Dolan, Eiksson Baaz ja Stern 2020, 1158). Uhrien kertomuksissa mielihyvä ja seksuaalisuus kietoutuvat yhteen sukupuolistuneina nojautuen heteronormatiivisiin käsityksiin seksuaalisesta kanssakäymisestä. Esimerkiksi naisten raiskaus vaginaalisesti katsotaan johtuvan ”hyväksyttävästä seksuaalisesta halusta”, kun taas naisten raiskaus anaaliseksi katsotaan poikkeamana luonnollisesta seksuaalisesta kanssakäymisestä. Väkivallasta katsotaan puuttuvaan seksuaalisuus myös silloin, kun mies raiskaa toisen miehen. Silloin teon nähdään aseellistavan miesuhrin seksuaalista identiteettiä. Seksuaalinen mielihyvä katsotaan mahdottomana, sillä ”on paljon naisia, jotka voitaisiin valita uhriksi miehen sijasta.” (Emt., 1162,1164.)

Kuka sitten määrittelee, mikä tekee väkivallasta seksuaalista? Teon seksuaalisuudesta ei ole yksinkertaista ja tyhjentävää vastausta, vaan tekoa on katsottava kokonaisuutena. Teon seksuaalisuus voi syntyä esimerkiksi tekijän tarkoituksen tai uhrin kokemuksen kautta. Teko voi olla seksuaalinen, vaikka sen tarkoituksena ei olisi tekijän seksuaalinen mielihyvä. Uhrin kokemuksella en niinkään

viittaa siihen, pitääkö uhri kokemusta seksuaalisena. Sen sijaan otan huomioon tunteet, joita uhri kokee teon aikana tai teon jälkeen.

Tutkimuksessa ymmärrän seksuaalisen väkivallan laajana väkivallan kirjona, johon mukaan luen seksuaalisen väkivallan teot, joissa on selkeä seksuaalinen merkitys, kuin myös teot, jossa teon seksuaalisuus ei ole välttämättä avointa. Poimiessani aineistosta seksuaalisen väkivallan tapauksia, katson ensin, kohdistuuko teko kehon seksuaaliseen ulottuvuuteen. Silloin väkivalta kohdistuu sukupuolieliimiin, seksuaalisesti latautuneisiin kehon osiin (esimerkiksi takapuoli ja naisten rinnat) tai seksuaalisiin toimintoihin (esimerkiksi pakottaminen seksuaaliseen tekoon). Sen jälkeen tulkitseen, mikä on teon tarkoitus (esimerkiksi seksuaalisen mielihyvän tuottaminen tai uhrin nöyryyttäminen). Kun teon tarkoituksesta ei ole selvyyttä, on tärkeää ottaa huomioon ympäristö ja konteksti, missä väkivaltaa tapahtuu. Seksuaalista väkivaltaa määriteltäessä on myös tärkeää, tapahtuvatko teot vastoin henkilön tahtoa tai siten, että hänen omaa tahtoaan ei voi tietää tapahtuman yhteydessä.

Aineistossa esimerkiksi kuvaillaan tekoja, joissa sotavankeja pidetään ulkona kylmässä säässä alastomina. En miellä näitä tekoja seksuaaliseksi väkivallaksi. Vaikka teko kohdistuu seksuaalisesti latautuneeseen kehoon eli alastomaan kehoon, ei teon tarkoituksena ole tuottaa seksuaalisuutta tai vaikuttaa henkilön seksuaalisuuteen. Teon tarkoituksena on tuottaa kipua. Seksuaaliseksi väkivallaksi määrittelen kuitenkin esimerkiksi sellaiset pakotetun alastomuuden tilanteet, joissa ukrainalaiset rankaisevat toisia ukrainalaisia pitämällä heitä alasti puihin sidottuina. Teon tarkoituksena on silloin nöyryyttäminen, jolloin teko kohdistetaan suoraan myös henkilön seksuaalisuuteen.

Näen, että tutkiessa seksuaalista väkivaltaa, on seksuaalisuus tärkeä komponentti väkivallan syyn selvittämisessä. Seksuaalisella väkivallalla, kuin myös muilla väkivallan muodoilla on erilaisia merkityksiä ja käyttötarkoituksia. Ei ole yksiselitteistä, miksi tekijä valitsee kyseisen väkivallan muodon, vaan yleensä sen takana on jokin tavoite tai tarkoitus.

3.2 Konflikteihin liittyvä seksuaalinen väkivalta

Konflikteihin liittyvä seksuaalinen väkivalta (conflict related sexual violence, CRSV) on seksuaalista väkivaltaa, jonka motiivina on esimerkiksi poliittinen, sotilaallinen tai taloudellinen kontrolli jostakin alueesta tai alueen resursseista. Konflikteihin liittyvässä seksuaalisessa väkivallassa on kyse valtasuhteista ja ylivoimasta, jossa tekijät haluavat osoittaa voimansa. (UN Women 2022a.)

Konflikteihin liittyvän seksuaalisen väkivallan kohteena on usein ja tarkoituksellisesti siviiliväestö (United Nations 2022). Seksuaalisen väkivallan muotoina ovat muun muassa raiskaus, pakotettu

prostituutio, seksiorjuus, pakotettu raskaus, pakotettu abortti, valvottu sterilisaatio, pakkoavioliitto, joiden lisäksi mikä tahansa muu seksuaalisen väkivallan muoto, joka liittyy suoraan tai epäsuorasti meneillä olevaan tai meneillään olleeseen konfliktiin. Seksuaalista väkivaltaa käytetään naisia, miehiä, tyttöjä ja poikia kohtaan. Uhriksi voi siis joutua kuka tahansa. (United Nations Security Council 2019, 1–2.; Kovac 2022.)

On kuitenkin huomattava, että konflikteihin liittyvän seksuaalisen väkivallan määritelmästä ei vallitse konsensusta kirjallisuudessa. Olemassa olevat käsitykset seksuaalisesta väkivallasta puoltavat yleensä kahta näkökulmaa. Toinen määritelmä lukee seksuaaliseksi väkivallaksi pelkät fyysiset teot, kuten raiskauksen tai pakotetun alastomuuden. Toista näkökulmaa kannattavat tutkijat mukaan lukevat myös väkivallattomat muodot, kuten seksuaaliset kommentit tai seksuaalisen nöyryyttämisen. (Wood 2006, 308; Hynes ym. 2004, 301.) Tässä tutkimuksessa ymmärrän konflikteihin liittyvän seksuaalisen väkivallan fyysisenä tai henkisenä väkivaltana, jota tehdään seksuaalisin keinoin tai jota kohdennetaan henkilön seksuaalisuuteen (Sivakumaran 2007, 261).

Yhteys konfliktiin on selvä uhrin kautta, jolloin seksuaalisen väkivallan kohteeksi joutuu usein poliittisen, etnisen tai uskonnollisen (vähemmistö)ryhmän jäsen tai oletettu jäsen. Seksuaalinen väkivalta voi perustua ja kohdentua myös heidän todelliseen tai oletettuun sukupuoli-identiteettiin tai seksuaaliseen suuntautumiseen. (United Nations Security Council 2019, 1–2.; Kovac 2022.) Yhteys voi olla ilmeinen myös rikoksentekijän profiilin kautta, joka linkittyy usein valtiolliseen tai ei-valtiolliseen aseelliseen ryhmään (United Nations Security Council 2019, 1–2).

Konflikteihin liittyvää seksuaalista väkivaltaa on käsitelty eri tavoin tutkimuskirjallisuudessa. Esimerkiksi 1900-luvun psykoanalyttiset teoriat käsitelivät seksuaalista väkivaltaa pääosin seksuaalisena tekona väkivallan sijasta. Sen aikaiset teoriat keskittyivät seksuaalisen väkivallan kliinisiin selitykseen, kuten huonoon kasvatukseen, sosiaalisten taitojen puuttumiseen sekä seksuaaliseen tyydyttymättömyyteen. (McPhail 2015.) Sen aikaiset diskurssit pääosin syyttivät uhria uhriksi joutumisesta, erityisesti silloin, kun seksuaalinen väkivalta oli seksuaalisesti motivoitunutta (Henry 2016, 48). Viime vuosikymmeninä evoluutiopsykologiassa tai sosiobiologisissa teorioissa seksuaalista väkivaltaa on esitetty kehittyneen seksuaalisuuden muotona ja lisääntymisstrategiana, jolloin väkivalta toimisi osana luonnollista evoluutioprosessia (Thornhill ja Palmer 2000). Tällaiset teoriat kuitenkin sitovat seksuaalisen väkivallan biologiaan, jolloin tekijät esitetään homogeenisenä ryhmänä. Siksi se ei ole varteenotettava selitys konflikteihin liittyvän seksuaalisen väkivallan selittäjänä, koska se ei selitä esimerkiksi sitä, miksi suuri osa sotilaista ei käytä seksuaalista väkivaltaa sodissa. Viimeaikaiset feministiset näkökulmat ovatkin sen sijaan tunnistanee sosiaalisia ja rakenteellisia syitä sekä erilaisia riskitekijöitä väkivallan käyttämiseen, kuten lapsuuden tapahtumat, sukupuolten epätasa-arvo, maskuliinisuus ja päihteet muun muassa (Henry 2016, 49).

Nykytutkimuskirjallisuudessa on laajasti kyseenalaistettu ja kumottu väitettä siitä, että CRSV:n motiivina olisi tekijän seksuaaliset halut. Monet tutkijat ovat sitä mieltä, ettei seksuaaliseen väkivaltaan luokiteltuja tekoja voi pitää seksuaalisena, vaan tekijänsä aggressiona ja poliittisen tavoitteiden saavuttamisena. (Eriksson Baaz ja Stern 2018, 296.) Kun ilmiö katsotaan poliittisen väkivallan linssin läpi, ei seksuaalista väkivaltaa voi silloin pitää satunnaisena opportunistisena tekona. Näkökulma vahvistuu entisestään, kun myös kansainvälisten instituutioiden ja valtioiden välillä vallitsee ymmärrys konflikteihin liittyvästä seksuaalisesta väkivallasta pääasiassa sodassa käytettävänä aseena ja sotastrategiana. (Kreft 2020, 457.)

Mielestäni ei voida kuitenkaan sulkea pois näkökulmaa, jossa CRSV:n motiivina olisi seksuaalisen tarpeiden täyttäminen. Tähän yhtyy myös muutama tutkija. Esimerkiksi väkivaltatutkija Anne-Kathrin Kreft (2020, 466) argumentoi tutkimuksessaan, kuinka yleistä on käsitys naisten olemassaolosta miesten seksuaalisten halujen tyydyttäjinä. Naiset typistetään näin pelkiksi vartaloiksi, jotka sotilas kokee omakseen riistäen samalla naisen autonomian ja oman tahdon. Tutkimusten mukaan syinä seksuaaliseen väkivaltaan on miesten halujen lisäksi myös lisääntyneet mahdollisuudet, jotka johtuvat lisääntyneestä pääsystä naisten luo sekä tekojen rankaisemattomuudesta. Tekoja, joita ei välttämättä tekisi omassa kotimaassaan, on näin helppo tehdä vieraalla maalla. Tutkija Ela Stachow (2020, 183, 184) lisää, kuinka seksuaalisen väkivallan käytölle on sotataktiikan ja lisääntyneiden mahdollisuuksien lisäksi myös tietyt sosiokulttuuriset asenteet konfliktiin liittyen sekä maskuliinisuuksien konstruktio. Maskuliinisuuksia käsitellen myöhemmässä vaiheessa.

Tutkiessani seksuaalista väkivaltaa Ukrainan ja Venäjän välisessä sodassa, hyväksyn erilaisten näkökulmien olemassaolon, enkä sulje niitä pois. Ymmärtämällä erilaisia selityksiä seksuaalisen väkivallan käytölle, pystyn selvittämään, mitkä nimenomaiset syyt löytyvät seksuaalisen väkivallan takana juuri Ukrainan ja Venäjän välisessä sodassa. En ota mitään selitystä automaationa tai itsestään selvänä, mutta en myöskään työnnä niitä tarpeettomana taka-alalle, selvittämättä ensin niiden soveltuvuutta Ukrainassa.

Tutkimuksissa on myös tapana käsitellä seksuaalista väkivaltaa yksinomaan joko pelkkien naisten näkökulmasta tai vastaavasti pelkkien miesten näkökulmasta. Konflikteissa ei kuitenkaan ole pelkästään nais- tai miesuhreja, jolloin näissä tutkimuksissa ilmiöstä annetaan hyvin yksipuolinen kuva, eikä todellisia syitä seksuaalisen väkivallan käytölle pystytä antamaan. Aiempi tutkimus konflikteihin liittyvästä seksuaalisesta väkivallasta liittyikin lähinnä sukupuolittuneeseen väkivaltaan. Sukupuolittuneella väkivallalla tarkoitetaan väkivaltaa, jonka muodot ja käytännöt ovat erilaisia sukupuolten välillä (Plan International 2022). Tällöin luodaan kuvaa ennalta kahtia jaetusta väkivallasta, jolloin jako esimerkiksi miestekijöihin ja naisuhreihin näyttää sisäänrakennetulta

lähtökohdalta. Tämä on kuitenkin ilmiötä yksinkertaistava näkökulma, sillä se ei selitä sitä, miksi miehet käyttävät väkivaltaa muita miehiä tai lapsia kohtaan. Tutkimuksessa käyttämäni teoria sukupuolistuneesta väkivallasta eroaa sukupuolittuneesta väkivallasta, koska siinä ollaan kiinnostuneita prosesseista, joissa tekoja ja seurauksia sukupuolistetaan eri tavoin. Sukupuolta ei silloin ajatella tiettyyn ruumiiseen sidottuna. (Keskinen 2010, 243.)

Vaikka naisten osuus seksuaalisen väkivallan uhreina kuvataan suurempana kuin miesten osuus, on raportoinnissa poikkeama. Miehet ilmoittavat naisia vähemmän seksuaalisesta väkivallasta viranomaisille, varsinkin silloin, kun tekijänä on mies. Syynä tähän saattaa olla esimerkiksi pelko näyttäytyä heikkona tai leimaaminen homoseksuaaliksi valtioissa, joissa siitä seuraa oikeudellinen tai sosiaalinen rangaistus. (Stachow 2020, 184; Ricardo ja Barker 2008, 29.) Sara E. Daviesin ja Jacqui Truen (2015, 502) mukaan uhriksi joutumisen ajatellaan myös heikentävän maskuliinista toimijuutta ja poliittista identiteettiä.

Sukupuolella on suuri merkitys väkivallasta puhuttaessa, miten väkivaltaa esitetään ja miten sitä tulkitaan (Keskinen 2010, 244). Miehiin kohdistuva seksuaalinen väkivalta ei myöskään saa läheskään yhtä paljon mediahuomiota kuin naisiin kohdistuva seksuaalinen väkivalta. Kyse voi olla suuremman häpeän kokemuksen lisäksi myös maskuliinisuuden asemasta ja miehen ruumista koskevista puhetavoista. Väkivallan uhriksi joutumisessa on kyse menetetyn miehisyyden lisäksi kansakunnan määrittelyistä ja etnisyyksien välisten hierarkioiden rakentamisesta. (Emt., 251.) Ajatellaan, että on paljon ”kunniaakkaampaa” ottaa luoti oman maansa puolesta sodassa kuin joutua seksuaalisen väkivallan uhriksi oman maansa puolesta.

Näiden syiden takia koen tärkeäksi, että tutkin seksuaalista väkivaltaa mahdollisimman laajasti Ukrainan ja Venäjän välisessä sodassa. Jos tutkisin esimerkiksi pelkästään naisiin kohdistuvaa seksuaalista väkivaltaa, en pystyisi tarkasti ja totuudenmukaisesti selvittämään myöskään naisiin kohdistuvan seksuaalisen väkivallan ilmiöitä. Sukupuoli on keskiössä konflikteihin liittyvässä seksuaalisessa väkivallassa, sillä seksuaalista väkivaltaa kohdistetaan nimenomaan uhrin oletettua sukupuolta kohtaan, mikä tuottaa erilaisia merkityksiä sen käyttämisestä ja tavoitteista. Näin ollen seksuaalisen väkivallan uhreja on tutkittava mahdollisimman heterogeenisenä ryhmänä, aineiston antamien puitteiden rajoissa.

3.3 Sukupuolistunut väkivalta

Sukupuolistunut väkivalta tarkastelee väkivallan yhteyttä sukupuoleen, seksuaalisuuteen ja valtaan, jolloin merkittävää on vallan muotojen, tapahtumapaikkojen, seurausten ja yleisyyden pohjalta

rakentuvat väkivallan sukupuolistuneet profiilit. Keskeisenä sukupuolistuneessa väkivallassa on merkityksellistävä toiminta ja käytännöt, jolloin ollaan kiinnostuneita prosesseista, joissa väkivallan tekoja ja niiden seurauksia sukupuolistetaan. Sukupuolen lisäksi väkivallan kokemuksia jäsentävät ja selittävät seksuaalisuus, ikä, luokka ja etnisuus, jolloin myös näiden tekijöiden huomioiminen on tärkeää seksuaalisen väkivallan tutkimisessa. (Emt., 243–245.)

Sukupuolistuneessa väkivallassa väkivalta, sukupuoli ja seksuaalisuus liittyvät yhteen kytkeytyen toisiinsa kulttuurisesti, rakenteellisesti tai toimijatasolla. Se on väkivaltaa, joka syntyy sukupuolten valtasuhteesta, eikä se ole staattista tai totaalista. (Ronkainen 1998, 2.) Siinä on erilaisia väkivallan dynamiikkoja ja prosesseja, esimerkiksi, miten johonkin sukupuoleen kuuluminen altistaa väkivallan kohteeksi joutumisen (Heikkilä 2022). Sukupuoli ja seksuaalisuus ovat siten osa väkivallan rakennetta ja dynamiikkaa.

Sukupuolistunut väkivalta tutkii, miten erilaiset institutionalisoituneet toimintatavat merkityksellistävät väkivaltaa, joka liitetään sukupuoleen, ja kuinka sukupuoleessa näkyy ja ruumiillistuu historiallisesti ja kulttuurisesti muodostuneet sukupuolistuneet käytännöt. Sukupuoli liittyy väkivallantekoihin, miten väkivaltaa käsitetään, miten väkivaltaa esitetään sekä yhteiskunnan toimenpiteisiin, joilla väkivaltaa yritetään vähentää. (Keskinen 2010, 243.) Nämä käytännöt kattavat instituutioiden maskuliinisuuden, (esimerkiksi Puolustusvoimat), heteroseksuaalisuuden erilaiset instituutiot (esimerkiksi perheen) sekä identiteettien esitykset ja kulttuuristen merkitysten systematiikan (Näre ja Ronkainen 2008, 21–22).

Sukupuolistunutta väkivaltaa on kritisoitu siitä, ettei se toimi yksistään teoriana. Jotta sen kautta pystytään tutkimaan haluttua ilmiötä, tarvitsee se rinnalleen muita teorioita tai käsitteitä. Sukupuolistuneen väkivallan tutkimuksesta puhutaankin enemmän yleensä tutkimussuuntauksena, ei yhtenäisenä teoriana. Tutkimussuuntaan lukeutuvilla tutkimuksilla on yhteisiä piirteitä, kuten keskittyminen sukupuolen ja seksuaalisuuden kysymyksiin. (Husso, Keskinen ja Ronkainen 2012, 62.)

Miesaktivisti ja kriittisen miestutkimuksen tutkija Arto Jokinen käsittelee väkivaltaa miesten väkivalta -käsitteen kautta, joka on maskuliinisuuteen kytkeytyvää sukupuolistunutta väkivaltaa. Sillä viitataan miesten tekemään väkivaltaan, maskuliinisiin instituutioihin, mieskulttuuriin ja maskuliinisuuksiin liittyvään väkivaltaan, jonka kohteena voivat olla niin miehet, naiset, lapset kuin väkivallankäyttäjät itse. Väkivallan nähdään ylläpitävän oikeanlaiseksi koettua heteromaskuliinisuutta, jonka vastakohtia ovat feminiinisyys, heikkous, pelkuruus ja homoseksuaalisuus. (Jokinen 2000, 27; 34.) Miesten väkivalta -käsitteen kautta Jokinen kuvaa sitä, miten ja miksi seksuaalinen väkivalta kohdistuu naisiin, miehiin ja lapsiin, jolloin se sopii hyvin

konflikteihin liittyvän seksuaalisen väkivallan tutkimiseen. Täten, kun keskityn miesten väkivaltaan, on sukupuolistuneen väkivallan käyttäminen mahdollista tässä tutkimuksessa. Naiset, miehet ja lapset voivat kokea samanlaista seksuaalista väkivaltaa, mutta niiden merkitykset ja tarkoitukset voivat vaihdella. Tärkeää on myös tarkastella sitä, kuinka seksuaalinen väkivalta tuottaa sukupuolihierarkioita, ja miten näitä hierarkioita vahvistetaan sotilaiden asenteissa, armeijassa sekä yhteiskunnassa.

Jokinen kritisoi sitä, kuinka väkivaltatutkimuksissa miehet käsitetään yhtenäisenä kategoriana, jolloin väkivalta kuvataan miehen käyttämänä välineenä, jonka avulla miehet sortavat naisia. Näkemys miehistä on siis varsin kapea, eikä tutkimuksissa pohdita miehen erilaista sijoittumista väkivaltaan tekijöinä, kohteina tai molempina. Esimerkiksi feministinen tutkimus on usein selittänyt, että naisiin kohdistuva väkivalta on miehen vallan ilmentymä. (Emt., 26.) Varhainen feministinen koulukunta selitti, kuinka esimerkiksi miessotilaiden tekemä seksuaalinen väkivalta on suurimmalta osin halua kontrolloida naisia (Fahlberg ja Pepper 2016, 674). Myös konfliktien aikaisesta raiskauksesta paljon kirjoittanut Susan Brownmiller [1975] 1992, 15) yhtyy tähän. Hänen mielestään raiskaukseen motivoi miesten universaali taipumus silmittömään väkivaltaan, jonka avulla naiset pidetään jatkuvassa pelon tilassa.

Sukupuolittunut väkivalta näin yksinkertaistetaan ja yleistetään muotoon, jossa nainen on aina miehen uhrina (Vojdik 2014, 925). Sukupuolittuneella väkivallalla viitataan silloin lopputulemaan ja rakenteeseen, jossa miehet käyttävät naisia enemmän väkivaltaa (Heikkilä 2022). Seksuaalisen väkivallan määrittäminen pelkkänä miesten valta-asemana suhteessa naiseen stereotypisoi miehet tekijöiksi ja naiset uhreiksi tehden miesten kokemasta seksuaalisesta väkivallasta epänormaalia ja näkymätöntä. (Vojdik 2014, 925.) Sukupuolittunut väkivalta ei pidä sukupuolta johonkin ruumiiseen sidottuna, jolloin väkivaltaa ei voi myöskään pitää vain miehiin liittyvänä olemuksellisenä ilmiönä (Keskinen 2010, 244). Aiheen analysoiminen pelkän sukupuolen kautta ei anna myöskään ilmiöstä monipuolista ja monisyistä kuvaa, mikä on seksuaalisen väkivallan ymmärtämisessä tärkeää. Kun seksuaalinen väkivalta sidotaan biologiseen ruumiiseen, ei voida selittää, miksi jotkin miehet käyttävät seksuaalista väkivaltaa, kun taas toiset eivät. Yleinen ajatus siitä, että kaikki miehet haluavat valtaa naisen ylitse, harjoittaa oikeasti siis vain pieni osa miehistä. (Alison 2007, 78.)

Hiljaisuus, joka myös vallitsee miesten kokeman seksuaalisen väkivallan ympärillä sodanaikana, nostaa esiin kriittisiä kysymyksiä mieskehosta, sukupuolesta ja vallasta. Kasvava tunnus miesten kokemaan seksuaaliseen väkivaltaan konflikteissa luo laajemman mahdollisuuden ymmärtää seksuaalisen väkivallan, sukupuolen rakentumisen ja vallan välistä suhdetta konflikteissa. Jotta konflikteihin liittyvää seksuaalista väkivaltaa voidaan kunnolla teorioida, on tutkittava väkivallan suhdetta myös mieskehoon ja maskuliinisuuden sosiaaliseen konstruktion. On myös tutkittava

tietynlaisen maskuliinisuuden käyttöä etnisen, kansallisen ja globaalien vallan saavuttamisessa. (Vojdik 2014, 924.)

Sukupuolistuneen väkivallan näkökulmasta katsottuna seksuaalisen väkivallan tarkoituksena on miehistää/voimaannuttaa syyllisiä ja naisellistaa/valloittaa uhreja, oli uhrin sukupuoli mikä tahansa. Seksuaalinen väkivalta toimii sukupuolistavana välineenä, jolla voimaannutetaan tiettyjä miesryhmittymiä tietyissä sosiaalisissa tiloissa. Seksuaalisen väkivallan tarkoituksena on siten alistaa sekä naisia että miehiä. (Emt., 927.) Seksuaalinen väkivalta häpäisee ja alistaa naisuhreja, mutta se välillisesti häpäisee myös koko etnisen tai kansallisen ryhmän ja siihen kuuluvat miehet (Keskinen 2010, 251).

Kun puhutaan väkivallasta, ei siitä tulisi irrottaa kysymystä vallasta. Väkivaltaa miettiessä tulisi puhua hierarkiasta sekä vallankäyttäjien ja sen kohteiden välisistä suhteista. Pohdittaessa miesten väkivaltaa, on puhuttava väkivallan yhteydestä miehiseen vallankäyttöön. Tutkija Martti Grönforsin (1996, 65–66, 68) mukaan miesten sukupuoli-identiteettiin (gender) kuuluu aktiivisuus, toiminnallisuus ja oleminen naisten passiivisen toimenpiteiden kohteina, jolloin väkivalta sosiaalisen vuorovaikutuksen muotona liittyy pääasiallisesti miesten identiteettiin. Sosiaalinen sukupuoli-identiteetti tuotetaan kulttuurisesti ja tarkoittaa odotuksia, joita miehiin ja naisiin asetetaan sekä kulttuurisia oletuksia miesten ja naisten persoonallisuuksista. Mieheksi ja naisiksi siis opitaan yhtenä sosiaalistamisprosessin osana. Hän jatkaa, että miesten väkivaltaa tulisi kuvailla instrumentaaliseksi väkivallaksi, jossa väkivaltaa käytetään tiettyjen tavoitteiden saavuttamiseksi. Tavoitteet voivat olla konkreettisia esimerkiksi taloudellisen hyödyn tavoittelu tai ei-konkreettisia esimerkiksi hyväksynnän tai statuksen tavoittelu.

Suomessa sukupuolistunutta väkivaltaa on tutkittu lähinnä lähisuhdeväkivallan kontekstissa. Samoin myös Arto Jokinen on käsitellyt miesten väkivaltaa lähinnä rauhan aikana, jolloin syyt käyttää väkivaltaa eroavat siitä, miten ja miksi sitä käytetään konflikteissa. Esimerkiksi seksuaalista väkivaltaa sodassa ja rauhanaikana tutkineen Elizabeth D. Heinemanin (2013, 38) mukaan seksuaalisen väkivallan uhri yleensä tuntee seksuaalisen väkivallan käyttäjän sekä tilassa, joissa teolle ei ole todistajia. Hän jatkaa, että tämä onkin yleistä seksuaalisessa väkivallassa, joka on tehty rauhanaikana. Sen sijaan tekijän anonymiys, brutaali väkivalta, useat todistajat tilanteissa sekä teon selkeä motiivi kuvaa parhaiten konflikteihin liittyvää seksuaalista väkivaltaa.

Sukupuolistunutta väkivaltaa, sukupuolittunutta väkivaltaa sekä myös usein esiintyvää sukupuolitettua väkivaltaa käytetään toistensa synonyymeinä ja identtisinä julkisessa keskustelussa virheellisesti. Myöskään tutkijat eivät usein tee erottelua käsitteiden välillä, vaan saattavat käyttää tutkimuksissaan termejä samanaikaisesti. On kuitenkin huomattava, että käsitteet tarkoittavat eri

asioita. Siksi koen, että sukupuolistunut väkivalta luo tutkimukselle niin uhan kuin mahdollisuuden. Uhan siinä mielessä, etteivät teoriakirjallisuudessa kirjoittajat välttämättä ymmärrä niiden eroja. On huomattava, että paikoitellen käytän tutkielmassani sukupuolittuneen väkivallan käsitettä. Tiedostan näiden kahden erot ja mainitsen käsitteen vain korostaakseni sukupuolistuneen ja sukupuolittuneen väkivallan eroja. Käytän sukupuolittuneen väkivallan käsitettä vain silloin, kun se on välttämätöntä, välttääkseni lukijalle mahdollisesti aiheutuvaa epäselvyyttä.

Siitä huolimatta, ettei konflikteihin liittyvää seksuaalista väkivaltaa ole tutkittu sukupuolistuneen väkivallan kautta Suomessa, antaa se kuitenkin hyvän kehyksen seksuaalisen väkivallan tutkimiselle. Sukupuolittuneen väkivallan teorian avulla aineistosta voidaan erotella erilaisia olosuhteita, missä seksuaalista väkivaltaa käytetään, jonka lisäksi myös uhrin sekä tekijän sukupuoli, seksuaalisuus, ikä, etnisyys ja luokka vaikuttavat siihen, miksi seksuaalista väkivaltaa käytetään konflikteissa ja mitä tavoitteita sillä on. Merkittävää on myös väkivallan muodot, tapahtumapaikat, väkivallan yleisyys ja seuraukset, kun tutkitaan väkivallasta rakentuneita sukupuolittuneita profiileja. Sukupuolittuneen väkivallan avulla sekä tutkimalla käytettyä seksuaalista väkivaltaa ja huomioonottamalla konteksti, jossa sitä käytetään yhdessä tekijöiden ja uhrien identiteettien kanssa, voidaan paremmin ymmärtää seksuaalisen väkivallan merkitykset erityisissä olosuhteissa ja seksuaalisen väkivallan rooli eriarvoisuuden luomisessa tai vahvistamisessa. Väitän, että sukupuolen representaatiot manifestoituvat sodan äärimmäisissä olosuhteissa, jonka myötä pystyn laajentamaan sukupuolittuneen väkivallan käyttöä tutkimuksessa. Koenkin sukupuolittuneen väkivallan teorian soveltamisen siksi tarpeelliseksi tässä kontekstissa.

3.4 Maskuliinisuus

Maskuliinisuus toimii tutkielmassani miesten väkivaltaa selittävänä käsitteenä. Se on tiukasti kytköksissä sukupuolittuneeseen väkivaltaan, sillä sukupuolittunut väkivalta näkee seksuaalisen väkivallan maskuliinisuuteen liitoksissa olevana valtana ja vallankäyttönä. Tarkoituksena tutkielmassa ei ole paneutua siihen, minkälaista maskuliinisuutta seksuaalisen väkivallan käyttäjällä on, vaan maskuliinisuuden käsite toimii sukupuolittuneen väkivallan tukena analyysissä. En myöskään keskity siihen, että seksuaalinen väkivalta olisi tietynlaisesta maskuliinisuudesta lähtevää. Tärkeässä osassa on silloin keskittyä enemmänkin prosesseihin, minkälaista maskuliinisuutta rakentuu tai voi rakentua sodan aikana, ja mitä merkityksiä sillä voi olla seksuaalisen väkivallan käytössä.

Terveiden ja hyvinvoinnin laitos (2022b) määrittelee maskuliinisuuden ominaisuuksina, asioina tai taitoina, joita pidetään kulttuurillisten, sosiaalisten ja historiallisten normien mukaisesti miehille

tyypillisenä, siten maskuliinisina tai miehekkäinä. Maskuliiniseksi määriteltyt ominaisuudet ovat kulttuurisidonnaisia ja vaihtelevat historiallisesti. Samassa paikassa voi siis esiintyä monia maskuliinisuuksia, jolloin yhteiskunnat ja instituutiot koostuvat nykyäskityksen mukaan erilaisista ja monimuotoisista maskuliinisuuksista (Connell 2009, 106–107).

Maskuliinisuus ei ole luonnonlaki, vaan ihmisen tuottamia merkitysrakenteita sukupuolesta, jolloin ne ovat muutettavissa. Käsite on hyvin sukupuolipoliittinen, ja se luo käsityksiä muun muassa normaalista ja ei-normaalista, terveestä ja sairaasta sekä miehekkästä ja ei-miehekkästä. Maskuliinisuudesta tulee tällöin miestä määrittävä piirteiden kategoria, jolloin siitä tulee miehisten ominaisuuksien ideaali. Yleinen ja vääristynyt ajattelutapa on, että mitä enemmän mies omaa maskuliinisia ominaisuuksia, sitä enemmän hän on mies ja siten miehenä arvokas. Mieheksi ei siis synnytä, vaan mieheys pitää ansaita. (Jokinen 2010, 129.) Maskuliinisuus ei kuitenkaan tarkoita automaattisesti jotain miesruumiiseen kuuluvaa. Myös nainen voi omata maskuliinisia ominaisuuksia. (Marttila 2005, 28.) Koska pyrin kuitenkin selittämään syitä miessotilaiden käyttämälle seksuaaliselle väkivallalle, käsittelen tutkielmassa maskuliinisuutta miesten näkökulmasta.

Maskuliinisuutta voidaan tarkastella myös toisesta näkökulmasta, jolloin huomion kohteena on se, mitä miehet tekevät, puhuvat ja ajattelevat (Jokinen 2010, 130). Tällöin maskuliinisuus tai miehekkyyys on jotain, mitä miehet *tekevät*, ei jotain, mitä miehet ovat. Maskuliinisuus voidaan määrittellä esimerkiksi sukupuoli-ihanteeksi, jolloin mies toimii esikuvana toivotunlaisesta käytöksestä. (Asikainen 2019.) Lähes samoin maskuliinisuuden ymmärtää Arto Jokinen, joka ymmärtää maskuliinisuuden mieheen kohdistuvina odotuksina ja velvollisuuksina sekä sukupuolen perusteella avautuvina mahdollisuuksina. Maskuliinisuus voidaan ymmärtää subjektipositiona, johon asettautumalla esitetään maskuliinista subjektia eli esiinnyttään miehenä. Näitä positioita on useita ja ne muuttuvat eri aikoina ja eri paikoissa. Käsitteenä maskuliinisuus on idea siitä, minkälainen on tässä ajassa ja paikassa ihanteellinen ja toivottava mies. (Jokinen 2000, 228.)

Käytännössä maskuliinisuus rakentuu muiden miesten edessä ja heitä varten feminiinisyttä vasten. Konflikteissa miehisyden tulee olla toisten miesten vahvistamaa aktuaalisen tai potentiaalisen väkivallan kautta, josta seuraa tunnustus kuulumisesta ”todellisten miesten ryhmään”. Konflikteissa esiintyvä seksuaalinen väkivalta toimii maskuliinisuuden harjoittamisena tietyissä asevoimien instituutioissa kuin myös muissa miesten ryhmissä sekä miesten ryhmittymien välillä. (Vojdik 2014, 941.) Jokin tietty maskuliinisuuden muoto tulee hallitsevaksi vain, jos se syrjäyttää ja marginalisoi muita maskuliinisuuksia (Jokinen 2010, 133). Maskuliinisuus onkin tiiviisti kytketty valtaan epätasa-arvon kautta. Se perustuu kilpailuun, jolloin miehen on jatkuvasti tehtävä töitä pysyäkseen hierarkian huipulla (Fahlberg ja Pepper 2016, 674;675).

On kuitenkin lähes mahdotonta esittää yhtä yhteneväistä määritelmää normaalista ja normatiivisesti ymmärretystä maskuliinisuudesta (Jokinen 2010, 130). Tämän takia olenkin keskittynyt tutkimuksessani hyödyntämään maskuliinisuuden rakentumista eli sitä prosessia, jossa maskuliinisuus muodostuu konfliktitilanteissa. Näistä keskeisimpänä tässä tutkimuksessa on valtaan liittyvät prosessit. Ymmärrän maskuliinisuuden jonakin, joka ei ole kiinteä tai rajattava maskuliinisuuden kategoria tai miehen sukupuoli, vaan muuttuva, joka rakentuu erilaisena eri paikoissa. Siten miehen maskuliinisuus saattaa muuttua muotoaan, kun hänestä tehdään sotilas ja hän siirtyy omasta yhteiskunnastaan konfliktin keskelle.

Asevoimat yleensä kategorisoidaan sukupuolittuneeksi instituutioksi, joka kannustaa sotilaita näyttämään aggressiivisuutta, rohkeutta, vahvuutta, ylivaltaa ja väkivaltaa. Aggressiivisuus ja väkivaltaisuus eivät ole miehen synnynnäisiä ominaisuuksia, vaan ne liittyvät tietynlaisiin maskuliinisuuksiin historiallisesti ja sosiaalisesti sekä aikaan ja paikkaan sidottuina ominaisuuksina. (Marttila 2005, 45.) Miehet (sekä naiset) oppivat maskuliinisiksi ja väkivaltaisiksi armeijassa harjoitusten avulla, jotka ovat suunniteltu tekemään sotilaista kykeneviä tappamaan suojellakseen maatansa (Eriksson Baaz ja Stern 2013, 20). Väkivaltaa ja armeijaa ei siten koskaan tule ajatella toisistaan erillisinä, vaan tiukasti toisiinsa linkittyneinä. Armeijassa harjoitellaan väkivallan käyttämistä, mikä yhteiskunnan muissa tiloissa on paheksuttavaa.

Erään näkökulman mukaan, kun mies taistelee konfliktissa oman maansa puolesta, on samalla kyse heidän omasta taistelustaan mieheksi tulemisesta. Sotaa ja maskuliinisuuksia tutkittaessa tästä käytetään militarisoidun maskuliinisuuden käsitettä. Militarisoitu maskuliinisuus pitää heteroseksuaalisuutta muita parempana, missä ylemmyyttä osoitetaan toiseutta edustaviin miehiin eli heikkoihin, naisellisiin ja homoseksuaaleihin. On huomion arvoista, ettei oikeaa miehekkyyttä ole olemassa, vaan sen negaatio eli ei-miehisuus. Ei-miehisuus määritellään yleensä naiseutena tai homoutena. Kaikki, mikä liitetään feminiinisyteen, nähdään militarisoidussa maskuliinisuudessa haitallisena. (Marttila 2005, 41.) Jokaisesta löytyvä feminiinisyys on tuhottava, jotta sotilas voi täyttää militarisoidun maskuliinisuuden myytin vaatimukset. Militarisoitu (myyttinen) maskuliinisuus ei kuitenkaan resonoi sotilaissa itsessään ja heidän omakuvassaan. Siten militarisoituneen maskuliinisuuden mahdottomuus edellyttää jatkuvaa yksilön oikean identiteetin salaamista. (Eriksson Baaz ja Stern 2013, 20–21.) Seksuaalinen väkivalta on silloin mekanismi, jonka kautta maskuliinisuuden konstruktioita tuotetaan ja toistetaan (Fahlberg ja Pepper 2016, 673).

4 TUTKIELMAN AINEISTO JA MENETELMÄLLISET RATKAISUT

Seuraavaksi esittelen tutkimuksessa käytettävän aineiston, joka koostuu Yhdistyneiden kansakuntien alaisten toimielinten eli YK:n ihmisoikeusvaltuutetun toimiston sekä Ukrainaa käsittelevän riippumattoman kansainvälisen tutkintakomission raporteista. Aineiston esittelyn jälkeen paneudun toisessa alaluvussa tutkimuksen metodiin, teorialähtöiseen sisällönanalyysiin, jonka lisäksi kerron analyysin toteuttamisen vaiheista. Ennen kuin esittelen tutkimukseni tuloksia, pohdin viimeisessä alaluvussa tutkimuksen eettisiä näkökulmia ja omaa tutkijapositioniani seksuaalista väkivaltaa tutkiessani.

4.1 Yhdistyneiden kansakuntien raportit

Tutkielmassa käytettävä aineisto koostuu 13:ta Yhdistyneiden kansakuntien alaisten toimielinten tekemistä raporteista, jotka käsittelevät Ukrainan ihmisoikeustilannetta 24.2.2022 – 29.2.2024 välisenä aikana. Väkivaltatapauksen pitkän todentamisajan vuoksi olen kerännyt aineistoa kahden vuoden ajalta, mikä takaa aineiston riittävyyden sekä seksuaalisen väkivallan ilmiön realistisemmän tutkimisen. Kun aineistoa on riittävästi, pystytään seksuaalisen väkivallan käytön syitä tutkia kattavammin, kun voidaan selvittää esimerkiksi sitä, esiintyykö seksuaalisessa väkivallassa toistuvia kaavoja. Tämä on tärkeää, kun selvitetään esimerkiksi väkivallan systemaattisuutta. On otettava huomioon, että aineistoni sisältää raportit vain edellä mainitulta ajalta, enkä ole ottanut huomioon tapauksia, jotka on dokumentoitu 29.2.2024 jälkeen, mutta jotka ovat tapahtuneet 24.2.2022 – 29.2.2024 välisellä ajalla.

YK on vuonna 1945 perustettu kansainvälinen järjestö, jonka tehtävänä on ylläpitää ja edistää kansainvälistä rauhaa, turvallisuutta ja ihmisoikeuksia, kehittää valtioiden välisiä suhteita ja parantaa oikeudenmukaisuutta muiden muassa (United Nations 2025). YK:n organisaatio muodostuu kuudesta pääelimestä, johon kuuluvat yleiskokous, turvallisuusneuvosto, talous- ja sosiaalneuvosto, sihteeristö, huoltohallintoneuvosto ja kansainvälinen tuomioistuin. Tämän lisäksi YK:n organisaatorakenteeseen kuuluu erilaisia ohjelmia, rahastoja, järjestöjä ja erityisjärjestöjä. (Kankaansivu 2007, 17, 19.)

Aineistoni koostuu YK:n ihmisoikeusvaltuutetun toimiston (Office of the United Nations High Commissioner for Human Rights, OHCHR) sekä Ukrainaa käsittelevän riippumattoman kansainvälisen tutkintakomission (Independent International Commission of Inquiry in Ukraine) raporteista. Ne ovat luonnollinen valinta tutkimustehtävää ajatellen. Niiden tuottama informaatio on arvioitu niiden relevanssin ja luotettavuuden perusteella sekä ristiin arvioimalla muun tiedon kanssa.

Ennen kuin raportit julkaistaan, tiedot vahvistetaan. (Ks. esim. Human Right Situation..., 24.2.2022 – 31.12.2023, 5; Conderence Room Paper..., A/HRC/52/CRP.4., 7.) Siksi olen valinnut aineistoksi materiaalia, jota voidaan pitää luotettavana ja todenmukaisena. OHCHR:n ja riippumattoman tutkintakomission raportit tukevat toisiaan. Ne ovat kieleltään samanlaisia, niissä käsitellään tietoa samalla tavalla, jonka lisäksi tutkimusta ohjaavat samat periaatteet: riippumattomuus, puolueettomuus, objektiivisuus ja rehellisyys muun muassa (OHCHR 2015, 33–34). Tästä syystä pystyn käsittelemään niiden informaatiota samalla tavalla. Tulkinnessa ei ole siis tarpeen etsiä eroja raporttien välillä. Raportit ovat julkisia ja ne ovat saatavilla YK:n sähköisissä asiakirjapalveluissa. Ne on myös käännetty eri kielille. Näin raportit ovat helposti jokaisen saavutettavissa. Raportit ovat eripituisia ja käsittelevät joko yleisesti ihmisoikeustilannetta Ukrainassa tai keskittyvät johonkin tiettyyn teemaan.

OHCHR on YK:n sihteeristön alaisuuteen kuuluva YK:n virasto ja YK-järjestelmän keskeinen ihmisoikeuselin. Sen tavoitteena on ihmisoikeuksien maailmanlaajuisen toteutumisen edistäminen ja ihmisoikeusloukkausten ennaltaehkäiseminen. Toimistoa johtaa ihmisoikeusvaltuutettu, ja yhdessä OHCHR:n kanssa ne keskittyvät kaikista vakavimpiin ihmisoikeusloukkauksiin sekä haavoittuvaisimmassa asemassa olevien suojelemiseen. (Suomi ulkomailla 2025.) OHCHR on julkaissut raportteja Ukrainan ihmisoikeustilanteesta vuodesta 2014 lähtien. Raportit perustuvat tietoon, jonka on kerännyt YK:n ihmisoikeustarkkailuoperaatio Ukrainassa (UN Human Rights Monitoring Mission in Ukraine, HRMMU). Tieto on kerätty haastattelemalla uhreja, heidän läheisiään ja todistajia, HRMMU:n kanssa luottamuksellisesti jaetun materiaalin analyysistä, virallisista asiakirjoista, avoimien lähteiden dokumenteista, kuva- ja videomateriaalista, oikeudellisista asiakirjoista ja raporteista, rikostutkinnan materiaaleista, tuomioistuinten asiakirjoista, kansainvälisten ja kansallisten järjestöjen datasta, viranomaisten ja armeijan julkisista asiakirjoista sekä terveydenhuollon laitosten ja kansallisten auktoriteettien keräämästä datasta. (Ks. esim. Killings of Civilians..., 24.2.2022 – 6.4.2022, 1,3.)

Suurin osa OHCHR:n raporteista ovat tilanneraportteja (Report on the Human Rights Situation in Ukraine) ja tilannepäivityksiä (Update on the Human Rights Situation in Ukraine), joissa käsitellään laajasti sodan vaikutuksia Ukrainassa. Muut OHCHR:n raportit ovat sisällöltään teemaraaportteja, jotka tarkastelevat tarkemmin siviilien kuolemia, sotavankien kohtelua tai Venäjän miehityksen vaikutuksia Ukrainan ihmisoikeustilanteeseen. Raportit on julkaistu kronologisesti ja ne kattavat ajanjakson Venäjän hyökkäyssodan alkamisesta 24.2.2022 helmikuuhun 2024 asti. Yhden raportin raportointi on alkanut poikkeuksellisesti 1.2.2022 eli ennen Venäjän hyökkäystä Ukraina. Raportissa kuitenkin kuvataan seksuaalisen väkivallan tapauksia, jotka ovat tapahtuneet Venäjän hyökkäyksen jälkeen. Aineiston viimeisessä OHCHR:n raportissa raportointiaika on 29.2.2024 asti.

Tästä syystä aineistoni ei ole kerätty tasan kahden vuoden ajalta, sillä raportista olisi mahdotonta erottaa, mitkä kuvatuista seksuaalisen tapauksista ovat tapahtuneet 24.2.2024 jälkeen.

Tämän lisäksi aineistoni sisältää kolme Ukrainaa käsittelevän riippumattoman kansainvälisen tutkintakomission raporttia. Tutkintakomissio toimeenpantiin 4.3.2022 YK:n ihmisoikeusneuvoston hyväksymän päätöslauselman 49/1 (A/HRC/49/L.1) mukaisesti. YK:n ihmisoikeusneuvosto on ylin ihmisoikeuksia käsittelevä elin, jonka tehtävänä on valvoa kansainvälisten ihmisoikeussopimusten noudattamista, tarkastella valtioiden ihmisoikeustilanteita säännöllisesti ja käsitellä valtioiden tekemiä ihmisoikeusrikoksia. (Suomen YK-liitto 2025.) Tutkintakomissio on rakentunut OHCHR:n sekä HRMMU:n työn pohjalle, jonka vuoksi sen tuottama tieto on luonnollinen lisä aineistoon (Conference Room Paper..., A/HRC/52/CRP.4, 8).

Tutkintakomission tehtävänä on tutkita kaikkia väitetyjä ihmisoikeusrikoksia ja kansainvälisen humanitaarisen oikeuden rikoksia Ukrainan ja Venäjän välisessä sodassa (Nebehay 2022). Vaikka raporteissa käsitellään väitetyjä rikoksia, ei se tarkoita sitä, ettei väkivaltaa olisi tapahtunut. Se tarkoittaa, ettei rikoksista ole vielä annettu tuomioita, minkä vuoksi väkivaltaa ei voi vielä luonnehtia rikokseksi. Ihmisoikeusneuvosto antoi mandaatin tutkintakomissiolle varmistaa rikosten todenmukaisuus, niiden olosuhteet ja juurisyys, ja mahdollisuuksien mukaan identifioida syylliset. Tämän lisäksi tutkintakomissio keskittyy rikosten sukupuolittuneisiin ulottuvuuksiin. Tutkintakomission raporttien tiedot perustuvat ensikäden tietoon, joka pitää sisällään uhrien ja todistajien haastattelut väitetyistä rikoksista. Sen lisäksi tutkintakomissio käyttää primäärilähteitä ja toisen käden lähteitä, tehden yhteistyötä YK:n jäsenvaltioiden, YK:n elimien, rahastojen ja ohjelmien, kansalaisjärjestöjen, median ja muiden relevanttien tekijöiden kanssa. (Conference Room Paper..., A/HRC/52/CRP.4, 7.)

Ensimmäisen raporttinsa (A/77/533) tutkintakomissio julkaisi 18.10.2022 YK:n yleiskokouksessa, ja siinä tarkastellaan sodan alkamisen jälkeen tapahtuneita ihmisoikeusloukkauksia maaliskuun 2022 loppuun asti Kiovan, Tšernihivin, Harkovan ja Sumyn alueilla. Tutkintakomission toinen raportti (A/HRC/52/CRP.4) kokoaa yhteen Ukrainan ihmisoikeustilannetta sodan alkamisesta pääosin 31.1.2023 asti. Aineiston kolmannen raportin (A/78/540) tutkintakomissio julkaisi 19.10.2023 yleiskokouksessa sen jälkeen, kun YK:n ihmisoikeusneuvosto jatkoi sen mandaattia päätöslauselman 52/32 mukaisesti (Report of the..., A/78/540, 2).

Sekä OHCHR että tutkintakomissio ovat tuoneet raporteissaan ilmi, kuinka Venäjä ei ole suostunut yhteistyöhön niiden kanssa tai yhteistyö on ollut hyvin rajoittunutta. Venäjä on esimerkiksi lähettänyt joitakin yksittäisiä raportteja niille, mutta ei ole päästänyt toimielimiä tutkimaan rikoksia alueelleen tai miehittämilleen alueille Ukrainassa. (Ks. esim.” Human Rights Situation..., 24.2.2022 –

31.12.2023, 2; Conference Room Paper..., A/HRC/52/CRP.4, 9.) Lähtökohta on hyvä huomioida tutkimusta tehdessä. Venäjän kieltäytyminen yhteistyöstä vaikuttaa siihen, että venäläisten kokema väkivalta jää puutteelliseksi tutkimuksessa. Venäläisten kertomuksia löytyy jokaisesta raportista, mutta ne ovat suhteessa vähäisempiä kuin ukrainalaisten kertomukset. Vastaavasti yhteistyöhaluttomuus vaikuttaa myös siihen, ettei kaikkia venäläisten tekemiä ihmisoikeusrikoksia saada selville. Venäjän yhteistyöhaluttomuus tai suhtautuminen YK:n erilaisiin ihmisoikeusmekanismeihin ei ole uutta. Se yleisesti suhtautuu kielteisesti esimerkiksi YK:n ihmisoikeusneuvoston päätöslauselmiin, jotka koskettavat valtioiden ihmisoikeustilanteita. Venäjä kokee, että ihmisoikeudet ovat jokaisen valtion oma asia, eikä ulkopuolisten valtioiden pitäisi niihin puuttua. (Bondarev 2023.)

Vaikka keräänkin aineistoa kahden vuoden ajalta, on huomattava, että useimmat seksuaalisen väkivallan tapahtumat ovat tapahtuneet vuonna 2022. Tämä johtuu tapausten pitkästä todentamisajasta. Sen vuoksi on mahdotonta tutkia, miten konflikteihin liittyvän seksuaalisen väkivallan määrä ja luonne on muuttunut, vaikka se olisikin mielekästä. Tapausten pitkä todentamisaika on myös yksi syy sille, miksi raportteja julkaistaan pitkienkin aikojen jälkeen niiden oikeista tapahtumapäivämääristä, sillä tiedot halutaan varmistaa oikeiksi. Erityisesti seksuaalisen väkivallan tapauksien todentaminen vie aikaa, koska aihe on vaikea uhreille muun muassa väkivallan ympärillä olevan stigman ja häpeän vuoksi. Puhutaan ”hiljaisuuden salaliitosta”, joka palvelee seksuaalisen väkivallan käyttäjiä sekä sen uhreja, kun tapahtuneesta seksuaalisesta väkivallasta ei haluta puhua (Pető 2017, 247).

Aineistoni on englanniksi, ja pääosin tutkielman aineistoesimerkit olen jättänyt englannin kielelle alkuperäiseen muotoon. Näin varmistan, että aineisto tukee tulkintaani, sillä kääntäminen englannista suomeksi ei aina ole yksinkertaista, ja erilaiset käännökset voivat johtaa erilaisiin tulkintoihin. Paikoitellen olen tekstin sujuvan lukukokemuksen vuoksi suomentanut aineistoesimerkkejä. Kaikki työssä käytetyt suomennetut lainaukset ovat työn tekijän suomentamia. Tutkielman läpinäkyvyyden takaamiseksi kaikki raportit on kirjattu lähdeluetteloon. Olen myös pyrkinyt ilmoittamaan aineistoviittaukset mahdollisimman tarkasti, jotta ne olisivat mahdollisimman helposti löydettävissä ja tarkastettavissa alkuperäisistä raporteista. Viittaan OHCHR:n raporteihin raportin nimellä, ajanjaksolla, jonka aikana ihmisoikeustilannetta on raportoitu sekä sivunumerolla (esim. Human Rights Situation..., 24.2.2022 – 31.12.2023, 10). Raportointijakso auttaa erottamaan samannimisiä raportteja toisistaan, mutta se myös antaa lukijalle lisäinformaatiota siitä, milloin seksuaalista väkivaltaa on voinut tapahtua. Tutkintakomission raporttiin viittaan muuten samoin, mutta raportointijakson sijaan kirjaan raportin koodin (esim. Report of the..., A/78/540, 14).

4.2 Teorialähtöinen sisällönanalyysi tutkimusmenetelmänä

Käsittelen seksuaalista väkivaltaa laadullisella eli kvalitatiivisella tutkimusotteella. Laadullisessa tutkimuksessa muodostetaan todellisuutta tutkijan valintojen ja tulkintojen perusteella, jossa kieli tuottaa todellisuutta. (Jokinen, 2021.) Tutkimukseni tarkoituksena on tuottaa uutta tietoa tekemällä omaa tulkintaani todellisuudesta.

Tutkielmassani tutkin aineistoa laadullisen sisällönanalyysin keinoin, joka on yksi kvalitatiivisen tutkimuksen menetelmistä. Laadullisen tutkimuksen avulla pyritään ymmärtämään tutkittavaa ilmiötä kokonaisvaltaisesti sekä selvittämään sen merkitystä tai tarkoitusta. (Hirsjärvi ja Huttunen 1995, 174.) Laadullinen sisällönanalyysi soveltuu hyvin erilaisten ja erityyppisten materiaalien analysoimiseen. Sitä voidaankin hyödyntää lähes kaikkien kirjalliseen muotoon asetettujen materiaalien analysoimisessa. Se myös mahdollistaa aineiston objektiivisen, systemaattisen ja luotettavan analyysin. Sisällönanalyysiä voidaan hyödyntää myös teorian testaamiseen, jolloin tutkimuksella tuotetulla tiedolla voidaan laajentaa sukupuolistetun väkivallan tietoperustaa ja tuoda siihen uusia näkökulmia. (Elo ym. 2022, 216.)

Sisällönanalyysin tavoitteena on luoda selkeä ja sanallinen kuva tutkittavasta ilmiöstä (Tuomi ja Sarajärvi 2018, 117). Se perustuu tutkijan tekemälle koodaukselle, jolloin aineistosta löydetään sisällöllisiä elementtejä, joita tunnistetaan ja nimetään. Aineistoa tarkastellaan silloin yhtäläisyyksiä ja eroja etsien, eritellen ja tiivistäen. (Vuori 2021a.)

Sisällönanalyysissä on kolme vaihetta: valmisteluvaihe, analysointivaihe ja raportointivaihe. Valmisteluvaiheessa valitaan analyysiyksikkö, perehdytään aineistoon sekä mahdollisesti litteroidaan aineisto. Analyysivaiheessa analyysiä tehdään joko aineistolähtöisesti eli induktiivisesti, teorialähtöisesti eli deduktiivisesti tai teoriaohjaavasti eli abduktiivisesti. Erottavana tekijöinä menetelmin välillä on analyysin päättelyprosessin muoto. (Tuomi ja Sarajärvi 2018, luku 4.2.) Raportointivaiheessa kuvataan tulokset ja pohditaan saatuja tuloksia aikaisempiin tutkimuksiin (Elo ym. 2022, 215). Sisällönanalyysin avulla voidaan tehdä hyvin monenlaista tutkimusta. Olen valinnut sisällönanalyysin tutkimukseni menetelmäksi juuri sen monipuolisen käytötavan vuoksi. Se ei siten rajoita sitä, vaan enemmänkin antaa vapauksia analyysin toteuttamiselle, samalla kuitenkin tuottaen ilmiöstä tiivistetyn kuvauksen.

Sisällönanalyysin toteutan teorialähtöisesti eli deduktiivisesti. Teorialähtöisen sisällönanalyysin analyysiä ohjaa aikaisempi tieto, jolloin aineiston analyysin luokittelu perustuu olemassa olevaan viitekehykseen. Tällöin analyysiä ohjaa tunnettu teoria, malli tai käsitejärjestelmä, jolloin tutkittava ilmiö määritellään sen mukaisesti. Usein taustalla on myös aikaisemman tiedon testaaminen uudessa asiayhteydessä. (Tuomi ja Sarajärvi 2018, 110, 127.) Se sopii hyvin tutkimukseeni, sillä

sukupuolistuneella väkivallalla on merkittävä osuus ilmiön tutkimisen kannalta. Sen avulla voin etsiä uusia näkökulmia konflikteihin liittyvään seksuaaliseen väkivaltaan sekä selityksiä seksuaalisen väkivallan käytölle juuri Ukrainassa.

Teorialähtöisen sisällönanalyysin ensimmäinen vaihe on analyysirungon muodostaminen, joka muodostetaan teoriakirjallisuuden pohjalta. Runko voi olla muodoltaan väljä, mutta tärkeää on tunnistaa keskeiset käsitteet teoriakirjallisuudesta. (Emt.,128.) Tutkimuksessani analyysirunko muodostui sukupuolistetun väkivallan teorian sekä sitä tukevien käsitteiden eli seksuaalisen väkivallan, konflikteihin liittyvän seksuaalisen väkivallan sekä maskuliinisuuden pohjalta. Analyysirungon sisälle muodostetaan aineistosta esiin tulevia luokituksia tai kategorioita, jolloin aineistosta poimitaan analyysirunkoon kuuluvia sekä kuulumattomia asioita (emt.). Teoria luo siis selvän kehyksen siitä, mitä aineistosta tulee huomioida, jotta voidaan selvittää seksuaalisen väkivallan käytön syitä Ukrainan kontekstissa. Asioista, jotka jäävät analyysirungon ulkopuolelle, voidaan muodostaa uusia luokkia aineistolähtöisen sisällönanalyysin avulla. Silloin sukupuolistetun väkivallan teoriaa tai tutkimuksen kannalta tärkeitä käsitteitä voidaan testata uudessa kontekstissa. (Emt.)

Analyysirungon muodostamisen jälkeen aineisto pelkistetään teemoiksi teorian pohjalta (emt., 129). Tämä tapahtui aineiston huolellisella ja tarkalla läpikäymisellä. Teemojen muodostus tapahtui poimimalla analyysirungon mukaisia ilmiöitä, jotka sukupuolistuneen väkivallan teorian mukaan ovat merkityksellisiä. Sisällönanalyysissä analyysin etenemistä ohjaa aina tutkimuskysymykset (Elo ym. 2022, 217). Teemoittelussa olen käyttänyt hyväksi tutkimuskysymystäni pilkkovia analyysikysymyksiä aineistoni läpikäymiseksi. Analyysikysymysten avulla pystyin poimimaan aineistosta tutkimustehtävää ajatellen oleelliset asiat. Analyysikysymyksien avulla olen pyrkinyt erittelemään aineistosta seksuaalisen väkivallan eri muotoja, ketkä ovat seksuaalisen väkivallan uhreja, väkivallan uhrien erilaisia ominaisuuksia, ketkä käyttävät seksuaalista väkivaltaa, muita väkivallan muotoja sekä väkivallan olosuhteita. Teorialähtöinen sisällönanalyysi mahdollistaa myös kielen tutkimisen, joten merkityksellistä on myös sillä, mitä väkivallankäyttäjät sanovat tilanteissa, joissa he käyttävät seksuaalista väkivaltaa (Turner 2021). Sen jälkeen, kun poimin näitä havaintoja analyysikysymysten kautta, kävin aineistoni uudestaan läpi ja poimin sieltä havaintoja, jotka olivat muuten seksuaalisen väkivallan selittämisessä relevantteja.

Koska OHCHR:n sekä tutkintakomission raporttien aikavälit ovat usein päällekkäisiä, on mahdollista, että samat tiedot toistuvat eri raporteissa. Tähän olen kiinnittänyt erityistä huomiota tutkimusta tehdessä. Tämä myös osaltaan on haastanut tutkimuksen tekemistä, sillä se voi vääristää seksuaalisen väkivallan ilmiötä sodassa, esimerkiksi vaikuttaen tulkintaan jonkin väkivallan muodon yleisyydestä Ukrainassa. Siksi olen tehnyt jokaisesta raportista oman taulukkonsa, johon olen

koonnut seuraavat tiedot jokaisesta seksuaalisen väkivallan tapauksesta: uhri, uhrien lukumäärä, seksuaalisen väkivallan muoto, missä seksuaalista väkivaltaa on tapahtunut, kenen hallinnoimalla alueella seksuaalista väkivaltaa on tapahtunut, seksuaalista väkivaltaa käyttänyt ja miksi seksuaalista väkivaltaa on käytetty (mikäli syy on suoraan luettavissa aineistosta). Tämän avulla mahdollistan, että aineistossa esiintyvät päällekkäisyydet ovat helposti huomattavissa ja huomioitavissa analyysiä tehdessä.

Kaikista tekemistäni havainnoista muodostuivat tutkimuksen varsinaiset tulokset, jotka järjestelin erilaisiin pääryhmiin, ja niiden kautta vielä alaryhmiin. Ryhmittely alaryhmiin ei ollut yksinkertaista. Oli haastavaa määrittää, mihin luokkaan jokin aineiston osa kuului, sillä yksi havainto saattoi sopia useampaan alaryhmään. Seksuaalisen väkivallan käyttöön saattoi siis tapauksissa olla samanaikaisesti esillä useita eri syitä. Näissä tapauksissa oli tärkeää selvittää, mikä syy korostuu seksuaalisen väkivallan käytön takana, kun samankaltaisia tapauksia oli useita.

Vaikka teorialähtöinen sisällönanalyysi on toimiva ja perusteltu menetelmä tutkielmani kannalta, ei sen käyttäminen ole kuitenkaan ongelmattonta. Koska analyysiä tulee ohjaamaan teema eli teoria, voi niiden johtava rooli kaventaa havaintojen poimimista aineistosta ja ohjata tulkintaa liiaksi teoreettisen viitekehyksen mukaisesti. Tällöin analyysi voi muuttua teorian ”todistamiseksi”, jolloin aineistosta löydettävissä olevat uudet ilmiöt voivat jäädä huomiotta. (Schreier 2012, 166.) Aineiston teemoittelussa sen sijaan tutkijan on pysyttävä kriittisenä ja uskollisena tekstile, sillä vaarana on, aineistosta luodaan sellaisia teemoja, joita siellä ei ole (Moilanen ja Räihä 2018, 61). Siksi jatkuva vuoropuhelu teorian ja aineiston välillä on välttämätöntä, jotta ne tukevat toisiaan tulkintaa tehtäessä. Tämä myös lisää tutkimuksen uskottavuutta. Aineistosta poimimani ilmiöt tulee siten olla perusteltavissa teorian kautta, enkä voi teorian kautta etsiä aineistosta ilmiöitä, jotka eivät teorian vastaisesti voi olla olemassa.

Teorialähtöisen sisällönanalyysin sekä sukupuolistetun väkivallan teorian ja sekä sitä tukevien käsitteiden avulla olen muodostanut kolme eri pääryhmää eli tulosta, joilla kuvataan seksuaalisen väkivallan käyttöä. Sodan syyt näyttäytyvät Ukrainan ja Venäjän välisessä sodassa *strategisena välineenä, sodan tuomana mahdollisuutena sekä armeijan luomana kulttuurina*. Jokaisen pääryhmän sisälle olen luonut kolme alaryhmää, jotka jaottelevat pääryhmän seksuaalisen väkivallan syytä. Ennen tuloksien esittelemistä, käyn läpi tutkimusetiikkaa sekä omaa asemaani ja suhdettani tutkimusaiheeseen.

4.3 Tutkimuksen eettisyys ja tutkijapositio

Etiikka on filosofian tutkimusala, joka tutkii näkemyksiä oikeasta ja väärästä, hyvästä ja pahasta sekä moraalista. Tutkimusta tehdessä etiikka näyttäytyy toimintatapoina, joita tutkijan on noudatettava, kun halutaan tuottaa kestäväää tietoa. Tieteellinen tutkimus on eettisesti hyväksyttävää, luotettavaa ja sen tulokset ovat uskottavia vain, jos tutkimus suoritetaan hyvän tieteellisen käytännön edellyttämällä tavalla. (Tutkimuseettinen neuvottelukunta 2024.)

Hyvä tieteellinen käytäntö tarkoittaa, että rehellisyys, huolellisuus ja tarkkuus ovat läsnä tutkimuksen kaikissa vaiheissa, aina aiheen valinnasta tutkimustulosten julkaisuun asti. Laadullisessa tutkimuksessa tutkijan on reflektoitava tehtyjä eettisiä valintoja perustellen ja arvioida, mikä merkitys tehdyillä valinnoilla on lopputulokseen. (Vuori 2021b.) Myös sisällönanalyysin luotettavuuteen vaikuttaa se, kuinka läpinäkyvästi pystytään raportoimaan analyysin kaikki vaiheet (Elo ym. 2022, 224). Kirjoittaessani pro gradu tutkielmaa, olen pyrkinyt mahdollisimman objektiiviseen, avoimeen ja vastuulliseen työskentelyyn tutkimusprosessin jokaisessa vaiheessa. Olen pyrkinyt perustelemaan jokaisessa tutkimuksen vaiheessa valinnat, joita olen tehnyt, tai miksi vastaavasti olen jättänyt jotain tutkimukseni ulkopuolelle. Tähän lukeutuu myös kriittisyys omaa tutkimusta kohtaan ja tehtyjen valintojen reflektointi ja analysointi läpi tutkimuksen.

Tutkimuksen on tuotettava tietoa myös eettisesti haasteellisista aiheista, ja tällaisia aiheita tutkiessa tutkijan on arvioita aiheensa herkkyyttä ja päättää, miten sitä käsitellään (Vuori 2021b). Tutkimani aihe on monella tavalla eettisesti haastava. Haastavuuden tuottaa ensinnäkin aiheen poliittinen konteksti, kun seksuaalista väkivaltaa tutkitaan käynnissä olevan sodan kontekstissa. Aiheen sensitiivisyys ja ajankohtaisuus lisäävät riskiä ennakkokäsityksien muodostumiselle, mikä voisi johtaa analyysiin, joka puoltaisi sodan jompaakumpaa osapuolta. Kun analysoidaan laadullista aineistoa, on huomiota kiinnitettävä omiin ennakko-oletuksiin, jolloin niiden ei saa antaa muokata aineistoa (Metsämuuronen 2003, 195). Olen pyrkinyt lähestymään aineistoani mahdollisimman ennakkoluulottomasti ja vältän stigmatisoimasta sodan kumpaakaan osapuolta. Vaikka tämä ajatus on mielessäni läpi tutkimuksen, en yritä olla liian varovainen, vaan esitän tulokseni siten, minkälaisina ne aineistostani tulkitsen. Siitä huolimatta, että venäläiset ovat myös kieltäytyneet tekemästä yhteistyötä tutkimusmekanismien kanssa, pidän tärkeänä, että käsittelen seksuaalisen väkivallan ilmiötä mahdollisimman laajasti, niin venäläisten kuin ukrainalaisten käyttämänä. On kuitenkin muistettava, kuinka objektiivisuus on ihanne, johon pyritään, mutta täydellinen objektiivisuus on vaikea tai mahdoton saavuttaa (Metsämuuronen 2006, 17).

Tutkimuksen eettisyyden keskiössä on seksuaalisen väkivallan sensitiivisyys ilmiönä. Tämä osaltaan myös haastaa tutkijan asemaa. Tutkimuseetiikkaan kuuluu huolenpito siitä, ettei tutkittavina oleville

ihmisille ja yhteisöille aiheutuisi merkittäviä vahinkoja ja haittoja (Vuori 2021b). Sekä OHCHR että tutkintakomissio ovat sitoutuneet uhrilähtöiseen lähestymistapaan ja toimivat ”do no harm” -periaatteen mukaisesti. Raportoinnin keskiössä on siis uhrien ja todistajien suojeleminen sekä tiedon luottamuksellisuus. (Ks. esim. Report of the..., A/77/533, 3; Report on the..., 1.12.2023 – 29.2.2024, 5.) Aineistossa esiintyvät seksuaalisen väkivallan tapaukset on kirjoitettu uhrien tahdon mukaisesti. Raportoijat ovat pitäneet huolta, ettei heidän henkilöllisyyksiään ole mahdollista selvittää. Aineiston luonne helpottaa omaa asemaani tutkijana, kun uhrin ovat antaneet suostumuksensa heidän väkivallan kokemuksiansa jakamiselle.

Puhuessani seksuaalista väkivaltaa kokeneista, käytän käsitettä ”uhri”, siitä huolimatta, että sitä kokeneet suosivat enemmän sanaa ”selviytyjä” osoittaakseen toimijuuttaan ja vahvuuttaan. Seksuaalisesta väkivallasta selviytyneet kokevat, että uhrin määritelmään on liitoksissa voimattomuus ja passiivisuus, joiden katsotaan olevan seksuaalisen väkivallan teon keskiössä. Seksuaalista väkivaltaa kokenut kokee, että hänen toimijuutensa poistetaan, kun häntä kutsutaan uhriksi. (du Toit 2007, 4–5.) Vaikka tunnistan, ettei seksuaalista väkivaltaa kokenut ole vain uhri, yksinkertaistaakseni asetelmaa, käytän sanaa uhri kuvatessani henkilöä, johon on kohdistettu seksuaalista väkivaltaa. Tätä puoltaa myös se, kuinka monissa tapauksissa uhri ei ole selviytynyt seksuaalisesta väkivallasta.

Selkeyden ja johdonmukaisuuden vuoksi termiä uhri käytetään myös kaikissa sukupuoleen perustuvaan väkivaltaan liittyvissä määritelmissä tasa-arvosanastossa sekä kansainvälisessä rikosoikeudessa (European Institute for Gender Equality 2026). Myös aineistoni raporteissa käytetään käsitettä uhri (victim), jota käyttämällä pitäydyn aineistoni kielelle uskollisena. Pyrin kirjoittamaan aineistosta tekemäni havainnot niitä mitenkään kaunistelematta tai kieltä muuttamatta. Tutkielman aihe on arka, ja tutkielma saattaa olla joillekin rankkaa luettavaa. Raporttien seksuaalinen väkivalta on kuitenkin uhreille heidän eletty todellisuutensa, joten koen tärkeäksi kuvata raporteissa esitettyjä tapahtumia mahdollisimman tarkasti. Siksi käytän analyysini tukena suurimmaksi osaksi suoria lainauksia aineistosta.

Aihe on sensitiivinen myös siitä syystä, että raporteissa seksuaalista väkivaltaa käyttäneet ovat miehiä. Tutkimukseni tarkoituksena ei ole tyypillistää miehiä väkivaltaisiksi, vaan ymmärtää, minkälainen yhteys miehuuden ja maskuliinisuuden välillä on seksuaalisen väkivallan käytössä. Ymmärrän ja tiedostan, että kaikki miehet eivät ole biologisilta ominaisuuksiltaan väkivaltaisia tai käytä seksuaalista väkivaltaa sodissa. Puhun tutkimuksessani miehistä, joiden ”miehisuus” tai ”maskuliinisuus” on opittua sodan kontekstissa, eivätkä ne ole heidän sukupuolen perusolemuksensa. (Eriksson Baaz ja Stern 2013, 22.) Tutkimukseni tarkoituksena ei ole myöskään oikeuttaa

seksuaalisen väkivallan käyttöä, vaan ymmärtää, miksi sitä käytetään. Yrittämällä ymmärtää, miksi seksuaalista väkivaltaa käytetään, pystytään keksiä tehokkaampia keinoja sen ehkäisemiseksi.

Sukupuolistunut väkivalta haastaa myös ajatusta sukupuolineutraalista ajattelusta. Huolimatta omista ajatuksistani sukupuolen moninaisuudesta, on sukupuolen kahtiajakoinen ajattelu tutkimuksen kannalta tärkeää ja olennaista. Kun seksuaalista väkivaltaa tarkastellaan sukupuolineutraalisti, häivytetään ilmiöstä sukupuoli, mikä on merkittävä osa seksuaalisen väkivallan käytön syiden selittämisessä. Seksuaalista väkivaltaa käytetään nimenomaan henkilön biologista sukupuolta vasten ja biologisen sukupuolen luomien merkitysten ja symbolien vuoksi. Seksuaalinen väkivalta on sukupuolistunut ilmiö, jossa naisiin ja miehiin kohdistetulla väkivallalla on erilaiset merkitykset ja tarkoitukset, jonka vuoksi henkilön biologisella sukupuolella on tutkimuksessa merkittävä rooli.

Tähän mennessä esiteltyjen ainesosien avulla voidaan kattavasti selvittää syitä seksuaalisen väkivallan käytölle Ukrainan ja Venäjän välisessä sodassa. Eri ainesosien avulla olen muodostanut tutkimukseni varsinaiset tulokset, joita esittelen seuraavaksi. Tuloksien esittelyjä seuraa tutkielman yhteenveto ja johtopäätökset.

5 STRATEGINEN VÄLINE

Tässä luvussa tarkastelen, kuinka seksuaalisen väkivallan syyt näyttävät Ukrainan ja Venäjän välisessä sodassa strategisena välineenä. Tällöin seksuaalista väkivaltaa käytetään kontrollin saavuttamiseksi pelottelun ja nöyryyttämisen kautta. Seksuaalista väkivaltaa käytetään myös kidutuksen ja rankaisun välineenä silloin, kun sillä koetaan olevan sodan etenemisen kannalta hyötyä. Viimeisessä alaluvussa seksuaalisen väkivallan syy näyttää strategisena välineenä silloin, kun se on miesten välinen symbolinen valtakamppailu. Kyseisessä alaluvussa käsittelem tarkemmin miehiin kohdistuvaa seksuaalista väkivaltaa.

Kun seksuaalinen väkivalta näyttää strategisena välineenä, on se silloin yleensä seksualisoitunutta väkivaltaa (*sexualized violence*). Se on väkivaltaa, jonka luonne on seksuaalinen tai teko on liitetty seksuaalinen merkitys, vaikka teko ei itsessään olisi avoimesti tai fyysisesti seksuaalinen. Seksuaalisen väkivallan tarkoituksena ei ole silloin ensisijaisesti seksuaalinen mielihyvä, vaan taustalla on ensisijaisesti silloin jokin muu motiivi. (Medica Mondiale 2025.) Kun puhun seksuaalisen väkivallan käytöstä strategisena välineenä, viittaen siihen, kuinka seksuaalisen väkivallan käytöllä yritetään saavuttaa jokin tavoite, mikä katsotaan sodan kannalta tärkeäksi. On huomattava, vaikka seksuaalinen väkivalta on strateginen väline, ei se välttämättä ole sotastrategia, ja nämä miellänkin toisistaan erillisinä ilmiöinä. En siis ota kantaa tässä tulosluvussa siihen, käytetäänkö seksuaalista väkivaltaa sotastrategiana.

5.1 Kontrollin väline

Seksuaalista väkivaltaa käytetään Ukrainan ja Venäjän välisessä sodassa kontrollin välineenä *pelon levittämisen* ja *uhrin nöyryyttämisen* kautta. Tällöin seksualisoitunut väkivalta on selkeää, kun valtaa, kontrollia tai valta-asemaa ilmennetään seksuaalisuuden kautta. Seksuaalisuus on silloin kontrollin, nöyryytyksen ja vallan väline, vaikka seksuaalisen väkivallan ensisijaisena tarkoituksena ei ole seksuaalinen mielihyvä. (Emt.) Seksuaalinen väkivalta ei liity siis itse seksuaalisuuteen vaan se on vallan ilmentymä ja performanssi, jossa on seksuaalinen konnotaatio, sisältäen muun muassa nöyryytyksen, pelottelun sekä tuhoamisen. Väkivalta voidaan siis ymmärtää seksualisoituneena, kun se on kohdistettu henkilön intiimeimpään osaan vasten hänen fyysistä, emotionaalista ja hengellistä koskemattomuuttaan. (Halbmayer 2010, 30.) Seksuaalinen väkivalta nähdään silloin väkivallan tunteellisina ilmaisuina (Banwell 2020, 22).

Seksuaalisen väkivallan strategisuus on selkeää, kun uhrin pelottelun tai nöyryyttämisen tarkoituksena on kontrolloida uhria tai laajemmin kokonaista kansakuntaa. Aineiston mukaan

erityisesti sodan ensimmäisinä kuukausina vuonna 2022 Venäjän asevoimat loi Venäjän hallitsemilla alueilla pelon ilmapiirin, kun ukrainalaiset siviilit pelkäsivät joutuvansa pidätetyiksi tai kidutuksen ja/tai seksuaalisen väkivallan uhreiksi. Pelon ilmapiiri ulottui elämän jokaiseen osa-alueeseen, sillä väkivallan pelon lisäksi siviilit pelkäsivät esimerkiksi kotiensa tulevan ryöstetyiksi sekä heidän kotiensa ja puhelimiensa tutkintaa. Siviilit pelkäsivät jopa omien mielipiteidensä ilmaisua yksityisissä keskusteluissa. Mitä enemmän väkivaltaa siviilit näkivät, sitä enemmän pelko kasvoi, sillä väkivallan kohteeksi saattoi joutua kuka tahansa iästä ja sukupuolesta huolimatta ja usein ilman minkäänlaista syytä. (Human Rights Situation..., 24.2.2022 – 31.12.2023, 10, 12, 19.)

Pelon ilmapiirin ylläpitäminen seksuaalisen väkivallan ja muun väkivallan avulla on venäläisten keino hankkia ja ylläpitää sosiaalista kontrollia juuri vallatuilla ukrainalaisalueilla. Väkivallalla pelottelu motivoi siviilejä toimimaan Venäjän asevoimien tahdon mukaisesti:

One victim, describing how she felt after the crime, stated: “I am scared all the time. I forgot what normal sleeping means. My husband felt worse since that day. I am afraid of everyone, when police officers came and I was reporting the incident to them, I was shaking. I realized I am afraid of men in uniforms. I don’t know how to look people in the eyes.” -- (Report of the..., A/78/540, sivu 14.)

Aineistossa kuvataan, kuinka asevoimien henkilöt herättävät pelkoa erityisesti siviileissä. Normaalioloissa univormuun pukeutunut henkilö herättää turvantunnetta. Sotatilanteessa turvantunne muuttuu kuolemanpeloksi, kun siviili ei tiedä aikooko kyseinen henkilö auttaa häntä vai tuottaa hänelle kärsimystä. Sosiaalisen kontrollin avulla yritetään saavuttaa mahdollisimman yhdenmukainen toiminta. Se kohdistuu käyttäytymiseen, jonka katsotaan poikkeavan normeista. Normit sisäistetään yleensä ulkoisen pakon kautta. (Laitinen 2025.) Sosiaalisen kontrollin avulla Venäjä pystyy saavuttamaan haltuun ottamallaan alueilla täydellisen kontrollin:

The Russian Federation took three main steps to impose its systems of governance and administration on the occupied territory. First, it used violence and intimidation to compel public workers to continue working in key positions for the administration of the territory. Second, leading up to and upon its illegal annexation of occupied territory, it applied Russian law and administrative systems touching all spheres of political, social, cultural and economic life. Finally, it obliged the population to demonstrate allegiance to the new Russian institutions by acquiring Russian passports. Violations of IHL and IHRL occurred at each point. (Human Rights Situation..., 24.2.2022 – 31.12.2023, 20.)

Aineiston mukaan Venäjällä on selvä strategia sosiaalisen kontrollin saavuttamiseksi. Venäjä käyttää kolmen askeleen taktiikkaa pakottaakseen hallintonsa ja hallintojärjestelmänsä miehitykselle. Väkivaltaa ja pelottelua hyväksikäyttäen se pakottaa työntekijät jatkamaan töitään viroissa, jotka ovat hallinnon toiminnan kannalta avainasemassa. Kun miehityksellä alueilla vallitsee pelon ilmapiiri, on Venäjän helpompi soveltaa Venäjän lakia ja hallintojärjestelmiä kaikkiin poliittisen, sosiaalisen, kulttuurisen ja taloudellisen elämän aloille. Lopuksi se pakottaa väestön osoittamaan uskollisuutta

uusille Venäjän instituutioille samalla Ukrainan kulttuuria aktiivisesti tukahduttaen (Human Rights Situation..., 24.2.2022 – 31.12.2023, 28).

Seksuaalinen väkivalta on sosiaalisen kontrollin väline erityisesti patriarkaattisissa yhteiskunnissa, jossa miehet ylläpitävät valtaansa, etuoikeuksiaan ja seksuaalisia oikeuksiaan väkivallan ja sen uhan kautta (Koya ja Mpinga 2022, 44). Konflikteihin liittyvässä seksuaalisessa väkivallassa on kyse valtasuhteiden ylläpitämisestä ja palauttamisesta. Seksuaalista väkivaltaa käytetään, kun jollakin alueella on vallan potentiaalinen epätasapaino, erityisesti miesvallan ollessa epävakaa. (Sivakumaran 2007, 267.) Tämä selittää, miksi seksuaalista väkivaltaa esiintyy erityisesti Venäjän asevoimien valtaamilla alueilla Ukrainassa.

Seksuaalinen väkivalta pelon välineenä on tehokas, sillä väkivallalla on fyysinen, sosiaalinen sekä psykologinen ulottuvuus (Banwell 2020, 37). Fyysinen aspekti on selvä, sillä väkivalta aiheuttaa kipua ja kärsimystä. Seksuaalinen väkivalta eristää uhrinsa sosiaalisesti muista yhteisön jäsenistä, kun henkilö kohtaa stigmaa ja häpeää uhriksi joutumisesta. Väkivallanteko aiheuttaa myös traumoja, jotka voivat olla hyvin pitkäaikaisia. Psykologista tuskaa lisää seksuaalisella väkivallalla uhkailu, erityisesti uhkaukset seksuaalisen väkivallan kuvaamisesta ja julkaisemisesta internetissä tai videon lähettämisestä uhrin perheenjäsenille:

--In Saryi Oskol, Russian penitentiary staff repeatedly beat the detainees and frequently subjected them to body searches, including cavity searches, and electric shocks to their genitals. The Russian staff recorded these acts of torture and ill-treatment on video and threatened to upload the videos online or to send them to the victims' relatives, creating additional psychological distress. (Report on the..., 1.2.2022 – 31.7.2022, 20–21.)

Seksuaalisella väkivallalla uhkailu on tehokas kontrollin väline, jolla alistaa uhria. Pelkkä seksuaalisella väkivallalla uhkailu voi aiheuttaa suurta ahdistusta ja pelkoa uhrissa ilman, että häneen tarvitsee koskea. Siksi onkin selkeää, miksi Ukrainan ja Venäjän välisessä sodassa *selkeästi eniten käytetyin* seksuaalisen väkivallan muoto on seksuaalisella väkivallalla uhkailu. Seksuaalista väkivaltaa uhkaillaan käytettävän joko uhria tai hänen perheenjäsentänsä kohtaan. Perheenjäseniin kohdistuva uhkailu tuo uhreille kuitenkin kaikista suurinta ahdistuksen tunnetta ja ajatus väkivallan käyttämisestä heitä kohtaan on pahempaa, kuin itseä kohtaan kohdistettu väkivalta. (Human Rights Situation..., 24.2.2022 – 31.12.2023, 19.)

Seksuaalisella väkivallalla uhkailu on tehokas keino saada uhri toimimaan sitä käyttävän tarpeiden mukaisesti ja uhrin omien halujen vastaisesti. Uhkailua käytetään niin miehiin, naisiin, siviileihin, sotavankeihin kuin myös muihin pidätettyihin, ja sitä käyttävät niin venäläiset kuin ukrainalaiset. Uhkailulla on selkeä tarkoitus, kun sillä halutaan saada sodan kulun kannalta tärkeitä tietoja ja tunnustuksia uhrien sekä muiden sotilaiden tai siviilien osallisuudesta sodassa (Report of theA/77/533, 13). Pelon valjastamisessa kontrollin välineeksi yhdistyy aineiston mukaan fyysinen ja

seksuaalinen väkivalta, jolloin molemmat uhat sekä aktuaalisen väkivallan käyttö kietoutuvat yhteen. Pelkästään siis seksuaalisen väkivallan uhkaa ei käytetä, vaan väkivallan pelkoon liittyy myös fyysisen seksuaalisen väkivallan uhriksi joutuminen, tai vastaavasti tilanteissa käytetään muuta väkivaltaa. Aineiston mukaan on kuitenkin selvää, että erityisesti seksuaalista väkivaltaa pidetään kuolemaa tai muuta fyysistä väkivaltaa pahempana vaihtoehtona. (Report of the..., A/78/540, 16.) Seksuaalisella väkivallalla uhkailua voidaan silloin pitää fyysistä väkivaltaa voimakkaampana kontrollin välineenä.

Seksuaalisella väkivallalla uhkailu tapahtuu yleensä sellaisissa olosuhteissa, joissa uhrin uskovat, että seksuaalinen väkivalta toteutuisi. Aineiston mukaan tällaiset olosuhteet ovat tilanteita, joissa uhri on alasti tai hänen vaatteensa yritetään riisua voimaa käyttäen (Treatment of Prisoners..., 24.2.2022 – 23.2.2023, 17). Tällaisissa tilanteissa pelon levittämisen lisäksi seksuaalisella väkivallalla on tarkoitus nöyryyttää uhria. Kun seksuaalista väkivaltaa käytetään kontrollin välineenä nöyryyttämismielessä, ovat seksuaalisen väkivallan muodot yleensä henkistä väkivaltaa, minkä tarkoituksena on alistaa uhria. Käytän nimitystä *seksuaalinen nöyryytys* kuvaamaan seksuaalista väkivaltaa, jonka ensisijaisena tarkoituksena on uhrin nöyryytys.

Seksuaalista nöyryyttämistä kohdistetaan erityisesti *naisiin* ja sitä käyttävät pääasiassa venäläiset sotilaat. Aineiston mukaan naiset pakotetaan olemaan alasti vangittuina, juoksemaan alasti käytävillä miesvartijoiden katsoessa, käymään vessassa ja suihkussa miesvartijoiden läsnä ollessa sekä heidän kehojaan tai kehononteloitaan tutkitaan perusteettomasti. Aineiston mukaan edellä mainitut lasketaan seksuaaliseksi väkivallaksi, siitä huolimatta, että kaikki teot eivät ole avoimesti seksuaalisia. (Ks. esim. Treatment of Prisoners..., 24.2.2022 – 23.2.2023, 20.) Suurimmaksi osaksi seksuaalista nöyryytystä kohdistetaan henkilöihin vankeudessa, mutta aineiston mukaan seksuaalista nöyryyttämistä käytetään myös siviileihin:

In one documented case, three Russian soldiers approached a house in Kyiv region in March and asked a 59-year-old woman where her husband was. When she replied that he had died, one soldier ordered her to undress, threatening that if she did not comply, her situation would get worse. He forced her naked outside, poking his rifle at her, and then resting it between her legs and buttocks. He ordered her to turn around, while the two other soldiers watched and laughed. He then pushed her into the house, knocked her down on the sofa with the rifle and raped her twice. During the entire ordeal, he did not let go of his gun. (Report on the..., 1.2.2022 – 31.7.2022, 21.)

Pakotetun alastomuuden tapauksissa seksuaaliseen nöyryytykseen liittyy teon julkinen aspekti. Alaston nainen pakotettiin ulos kodistaan aseella uhaten, samalla kuin sotilaat pilkkaavasti nauroivat hänelle. Julkisen nöyryytyksen jälkeen nainen vietiin takaisin sisälle, jossa sotilaat raiskasivat hänet. Teon julkisuus on samalla viesti muille ukrainalaisille uhrin kohtalosta. Kenellekään ei jää epäselväksi, mitä naiselle tullaan tekemään suljettujen ovien takana. Kun seksuaalista väkivaltaa

käytetään tilassa, jossa sille on todistajia, on selvää, ettei tekoa haluta jättää neljän seinän sisälle ja vain uhrien ja tekijöiden väliseksi – tieto tapahtumasta halutaan leviävän muualle. (Sivakumaran 2007, 268–269.) Se on samalla tapa kommunikoida muulle yhteisölle, että venäläisiä kannattaa ja pitää pelätä. Silloin kontrolli laajenee yksilön kontrolloimisesta koko ukrainalaisen yhteisön kontrollointiin, tehden teosta strategista. Sotilaiden toiminta osoittaa, kuinka seksuaalinen väkivalta ei jäänyt pelkästään seksuaalisen nöyryytyksen tasolle, vaan siitä seurasi myös muuta seksuaalista väkivaltaa, mikä ilmentää sotilaan fyysistä ja seksuaalista valtaa uhrista (Westermann 2024, 344).

Pakotettu alastomuus yhdessä muun seksuaalisen nöyryytyksen kanssa toimii uhrin arvon riisumisen keinona, jossa tekijä osoittaa julkisesti valta-asemansa. Seksualisoitu väkivalta toimii silloin julkisena speaktaakkelina, näytöksenä, jonka tarkoituksena on halventaa uhria. Julkinen alastomuus on nöyryyttävää monella tavalla. Alastomuus kuuluu naisen biologisen identiteetin herkimmälle alueella paljastaen hänen intiimialueensa sekä hänen kuukautissyklinsä mahdollisen vaiheen. Naisten pakottaminen käymään vessassa miesten katsoessa on toinen väline paljastaa naisen intiimein alue miehen katseelle ja avoimelle pilkkaamiselle. (Emt., 342.) Samaa taktiikkaa käyttivät natsit juutalaisia naisia kohtaan. Myös Ukrainassa tapahtuvassa seksuaalisessa väkivallassa on siten läsnä etninen ulottuvuus, jossa ukrainalaista naista pidetään venäläistä alempiarvoisempana. (Ks. esim. Westermann 2024.) Seksuaalisen väkivallan rooli on silloin ilmentää kontrollia ja valta-asemaa toisen nöyryyttämisen ja alentamisen kautta (Halbmayer 2010, 30). Psykologi Erich Fromm (1973, 322) identifioikin seksuaalisen nöyryytyksen ”absoluuttisen kontrollin” manifestaationa.

Seksuaalisen väkivallan käyttämistä nöyryyttämisen välineenä ilmentää myös se, kuinka sotavankeja pakotetaan tekemään nöyryyttäviä tekoja, jotka ovat luonteeltaan epäinhimillisiä. Tähän kuuluu muun muassa eläinten imitoiminen, lastenlaulujen laulaminen, vitsien tai laulujen keksiminen sekä venäläisten sotaveteraanien ja venäläisten johtajien kuvien suuteleminen. (Treatment of Prisoners..., 24.2.2022 – 23.2.2023, 17–18, 20; Conference Room Paper..., A/HRC/52/CPR.4, 88.) Tämän lisäksi Venäjän asevoimien sotilaat ja auktoriteetit haukkuvat rutiininomaisesti ukrainalaisia, erityisesti naisia seksuaalisesti nöyryyttävillä termeillä (Report of the..., A/78/540, 11; Conference Room Paper..., A/HRC/52/CRP.4, 95). Naisia pakotetaan vankeudessa myös kuuntelemaan ukrainalaisia naisia seksuaalisesti halventavaa musiikkia (Situation of Human..., 24.2.2022 – 15.5.2022, 26).

Vitsit ja seksuaalinen kieli on väline, jolla vahvistetaan sotilaan valta-asemaa suhteessa naiseen (Westermann 2024, 340). Silloin uhri dehumanisoidaan, jolloin oikeutetaan seksuaalisen väkivallan ja muun väkivallan käyttö. Se on siten strategista psykologista sodankäyntiä. Voidakseen käyttää brutaalia ja suunnatonta väkivaltaa uhria kohtaan, uhrin on muunnettava käsitteellisesti ja psykologisesti ”epäihmisiksi”. Tämä asettaa heidät moraalisen suojelun ja normatiivisen maailman ulkopuolelle haavoittuvaisiksi väkivallalle. (Lang 2010, 227; Hagan ja Rymond-Richmond 2008,

876; Banwell 2020, 20.) Epäinhimillistämisen prosessissa ryhmän yksilö toiseutetaan eli katsotaan kuuluvaksi tiettyyn rodullisesti, etnisesti, uskonnollisesti tai poliittisesti omaa ryhmää huonompaan tai uhkaavaan ryhmään (Waller 2012, 89).

Kriminologian professorin Stacy Banwellin (2020, 35) mukaan uhrin dehumanisoinnille ei tulisi antaa liikaa osuutta seksuaalista väkivaltaa selittävänä tekijänä, sillä se ei selitä väkivallan poliittisia, rodullisia ja sukupuolistuneita dynamiikkoja. Hänen mielestään yllä oleva määritelmä on ristiriitainen, sillä uhrin ollessa epäinhimillistetty, ei hänen voida katsoa kuuluvan mihinkään ”ryhmään”. Vaikka ymmärrän hänen näkemyksensä, olen kuitenkin eri mieltä. Miellän ukrainalaisten dehumanisoinnin ja seksuaalisen väkivallan poliittisen, rodullisen ja sukupuolistuneen luonteen kulkevan käsi kädessä toisiaan vahvistaen. Koen kuitenkin, ettei ukrainalaisia varsinaisesti dehumanisoida, jotta heihin pystytään käyttämään seksuaalista väkivaltaa. Koen, että ukrainalaiset ovat venäläisten silmissä jo alun perin rodullisesti ja etnisesti alempiarvoisia. Tapahtuman poliittisuus on myös ilmeistä sodan kontekstin vuoksi. Sukupuolistuneisuus on myös selvää, kun erityisesti naisiin kohdistetaan seksuaalista nöyryytystä.

5.2 Kidutuksen ja rangaistuksen väline

Seksuaalinen väkivallan syy näyttäytyy strategisena välineenä silloin, kun sitä käytetään osana kidutusta tai rangaistusta. Silloin seksuaalista väkivaltaa kohdistetaan erityisesti sotavankeja tai siviilejä kohtaan vankeusolosuhteissa tai kun he ovat pidätettyinä. Käsittelen seksuaalista väkivaltaa yhdessä sekä kidutuksen että rangaistuksen välineenä siitä syystä, koska usein niiden muodot ja syyt ovat samoja, liitoksissa toisiinsa tai limittäisiä, jolloin niitä ei voi täysin erottaa toisistaan. Näissä tilanteissa uhri kokee poikkeuksetta seksuaalisen väkivallan lisäksi myös muuta väkivaltaa, jolloin seksuaalinen väkivalta näyttäytyy ”pelkkänä” väkivallan muotona muiden joukossa.

Seksuaalisen väkivallan muodot ovat kidutuksen ja rangaistuksen välineenä monimuotoisia: raiskaus, väkivalta ja sähköiskut genitaalialueille ja takapuolelle, pakotettu alastomuus, alastoman kehon pahoinpitely, perusteeton kehononteloiden tutkinta, homofobiset loukkaukset, uhkaus kastroitiolla, raiskauksella tai muulla seksuaalisella väkivallalla, seksuaalisella väkivallalla uhkailu läheisiä kohtaan sekä pakottaminen katsomaan, kun johonkin toiseen kohdistetaan seksuaalista väkivaltaa:

In most cases documented during the reporting period, sexual violence was used as a form of torture or ill treatment against men in detention (15 POWs, 12 civilians). The men suffered instances of rape, electric shocks and beatings to genitals and buttocks, forced nudity and beatings while naked, unjustified cavity searches, homophobic slurs, threats of castration, and threats of rape against the detainee or their loved ones. (Report on the..., 1.2.2023 – 31.7.2023, 12.)

It consisted of rape, electrocution, burning, tying up and beating of genitals, forced nudity, forcing someone to watch or conduct sexual violence against another person, unjustified cavity or strip searches, homophobic insults and threats of sexual violence towards victims or their loved ones. (Report on the..., 1.8.2022 – 31.1.2023, 16.)

Kidutuksen uhrit kertovat erityisistä ”kidutushuoneista” ja ”kuulusteluhuoneista”, joissa he näkivät pöydille levitettyinä kidutukseen käytettäviä työvälineitä: pihtejä, veitsiä, sahoja, leikkureita ja metallivälineitä johtojen kanssa, pamppuja, baseball-mailoja, puisia vasaroita ja muovisia putkia. Joitakin näistä käytetään myös seksuaalisessa väkivallassa, kun erilaisia esineitä hyödynnetään erityisesti miesten raiskaamisessa. (Report of the..., A/78/540, 9,10.)

Aineiston perusteella seksuaalisen väkivallan käytön taustalla on selkeät tavoitteet, kun sitä käytetään sotavankeihin tai pidätettyihin vankeusolosuhteissa. Seksuaalisen väkivallan käytölle on silloin useita syitä. Usein tavoitteena on pakottaa vastapuoli luovuttamaan sodankäynnin kannalta olennaista tietoa tai antamaan tunnustus omasta tai toisen henkilön osallisuudesta sodassa. Tämän lisäksi Venäjän asevoimat käyttävät seksuaalista väkivaltaa rankaisun välineenä. Näissä tilanteissa ukrainalaiset joko kieltäytyvät tottelemasta venäläisiä, he eivät suostu tekemään yhteistyötä venäläisten kanssa tai heitä rangaistaan vihollisuuksiin osallistumisesta. Seksuaalista väkivaltaa käytetään myös mielivaltaisemmista syistä, esimerkiksi ukrainalaisten puhuessa ukrainaa tai silloin, kun sotavangit eivät muistaneet Venäjän kansallislaulun sanoja:

According to victims, Russian armed forces carried out long interrogation sessions, sometimes lasting for days, which were combined with threats, intimidation, ill-treatment, sexual violence, and torture. These were aimed at extracting information about the Ukrainian armed forces, their positions, local resistance groups, or to identify collaborators with Ukrainian armed forces. Perpetrators also accused victims of sharing information with Ukrainian armed forces and committing attacks and sabotage against Russian armed forces. (Report of the..., A/77/533, 13.)

After transfer and detention in the Russian Federation, victims described how they were stripped naked again, were forced to stand naked in front of others for hours, or had hands and feet tied, and underwent long beating sessions. Another victim was forced to stand naked and shout “glory to Russia” while being beaten and described beatings as a “punishment for speaking Ukrainian” and “not remembering the lyrics of the anthem of the Russian Federation”. (Report of the..., A/77/533, 14.)

Kidutushuoneet ja seksuaalisen väkivallan selkeät motiivit kertovat seksuaalisen väkivallan strategisesta käyttämisestä. Kyse on instrumentaalisesta väkivallasta, kun seksuaalista väkivaltaa käytetään tiettyjen tavoitteiden saavuttamiseksi (Grönfors 1996, 65–66). Tällöin teon seksuaalinen aspekti on toissijainen tai vastaavasti tekijä ei ajattele teon seksuaalista puolta. Seksuaalisessa väkivallassa ei ole siten enää kyse seksuaalisten halujen tyydyttämisestä, vaan pelkästään vallasta. Seksuaalinen väkivalta on joissakin tilanteissa seksualisoitunutta ja toisissa tilanteissa desekualisoitunutta. Tämä riippuu siitä, onko seksuaalisen väkivallan tarkoituksena seksuaalinen tyydytys vai vihollisen ja yhteisön tuhoaminen tai häpäiseminen. Strategista seksuaalista väkivaltaa ilmenee erityisesti silloin, kun aseellinen ryhmä uskoo sen olevan tehokas väline jonkin tavoitteen

saavuttamiseksi, tavoitteen ollessa mikä tahansa. (Alexandre ym. 2021, 24.) Kidutushuoneet lukuisine kidutusvälineineen ovat merkki siitä, että väkivallan käyttäminen sotavankeihin ja pidätettyihin on sallittua, ehkä jopa toivottua. Aineiston perusteella ei voi kuitenkaan todeta, ovatko käskyt tiettyjen väkivallan muotojen käytöstä tulleet ylempää. Väkivallan ei kuitenkaan tarvitse olla kenenkään määräämää ollakseen strategista, se voi olla myös yleisesti hyväksyttyä (Wood 2006, 331).

Aineistossa kuvataan, kuinka ukrainalaiset käyttävät laajasti seksuaalista väkivaltaa rangaistuksen välineenä niin venäläisiä mutta myös toisia ukrainalaisia kohtaan. Seksuaalista väkivaltaa käytetään rangaistuksen välineenä toisiin ukrainalaisiin silloin, kun uhrien uskotaan olevan rosvoja, varkaita, salakauppiaita, henkilöitä, jotka huijaavat olevansa vapaaehtoisia, huumekauppiaita, ulkonaliikkumiskiellon rikkojia tai Venäjää kannattavia (Update on the..., 24.2.2022 – 26.3.2022, 8; Situation of Human..., 24.2.2022 – 15.5.2022, 32–33):

During the reporting period, OHCHR documented 89 cases (80 men and 9 women) in territory controlled by the Government of Ukraine and three cases in territory controlled by Russian armed forces. In most cases civilians apprehended the victims believed to be committing crimes, tied them to trees or electricity poles with adhesive tape or plastic wrap, . stained their faces or bodies with the words “marauders” or “thieves” or put stickers with these words on them, filmed them and published the videos online. In 19 cases, victims were partially or fully stripped of their clothes, which may amount to sexual violence and torture, especially if they were left without clothes in cold temperature, thereby causing them even more suffering. (Situation of the..., 24.2.2022 – 15.5.2022, 32–33.)

Seksuaalista väkivaltaa käytetään siis henkilöihin, joiden uskotaan tekevän rikoksia. Väkivaltaa tapahtuu erityisesti Ukrainan hallussa olevilla alueilla, ja seksuaalista väkivaltaa käyttävät siviilit, poliisi tai aluepuolustuksen jäsenet. Seksuaalinen väkivalta on silloin muodoltaan deseksualisoitunutta, lähinnä seksuaalisella väkivallalla uhkailua ja pakotettua alastomuutta. Tekoihin liittyy yleensä julkinen nöyryytys, kun uhreja sidotaan puihin tai lyhtypylväisiin tai heidän päänsä ja kasvonsa peitetään muovipusseilla tai teipeillä. Tämän lisäksi heidän kehoihinsa kirjoitetaan ”rosvo” tai ”varas” samalla kun tapahtuma saatetaan kuvata ja julkaista internetissä. Tapauksissa kietoutuvat yhteen seksuaalisen väkivallan käyttäminen rangaistuksen ja kidutuksen välineenä, kun tarkoituksena on saada ukrainalaiset lopettamaan lainvastaiseksi katsottu toiminta.

Vaikka seksuaalisen väkivallan muodot rangaistuksen välineenä ovat pääasiassa samat ukrainalaisten ja venäläisten välillä, aineistossa on huomattavissa, kuinka ukrainalaiset käyttävät seksuaalista väkivaltaa venäläisiä kohtaan myös koston välineenä. Tekoihin liittyy usein väkivallan kuvaaminen ja julkaiseminen internetissä tai TV:ssä, kun venäläisiä sotavankeja pakotetaan alastomana pyytämään anteeksi Ukrainalta, kehuaan Ukrainaa tai vakuuttamaan uhrien läheiset lopettamaan sota. (Update on the..., 24.2.2022 – 26.3.2022, 9.) Myös venäläiset sotilaat kuvaavat ukrainalaisiin

sotilaisiin kohdistettua seksuaalista väkivaltaa. Sen muodot ja syyt ovat kuitenkin erilaisia, ja tästä syystä käsittelen sitä seuraavassa tulosluvussa.

Ukrainan ja Venäjän välisessä sodassa seksuaalista väkivaltaa kohdistetaan *määrällisesti eniten* miehiin. Miehet kokevat seksuaalista väkivaltaa eniten sotavankeudessa, missä suurin osa sotavangeista (prisoner of war, POW) kokee seksuaalista väkivaltaa: ”Furthermore, 39 of the 60 POWs disclosed that they had been subjected to sexual violence during their internment.” (Report on the..., 1.12.2023 – 29.2.2024, 12). Aineistossa todetaan, kuinka Ukrainan ja Venäjän välisessä sodassa miehiä ja poikia pidetään naisia vakavampana uhkana, jonka vuoksi heihin kohdistetaan enemmän kuolemaan johtavaa väkivaltaa. OHCHR:n mukaan väkivaltaa kohdistetaan nimenomaisesti miehiin heidän sukupuolensa ja sosiaalisesti rakentuneiden sukupuoliroolien vuoksi:

”It appears that Russian armed forces generally perceived men a more serious threat than women, and often targeted civilian men and boys with lethal force, despite their status as protected persons.” (Update on the..., 24.2.2022 – 31.10.2022, 8.)

Men and boys comprised 88 per cent of the victims of summary executions, indicating that they were disproportionately targeted on the basis of their gender, including due to socially constructed gender roles. (Update on the..., 24.2.2022 – 31.10.2022, 21.)

Myös useimmat aikaisemmat tutkimukset osoittavat, kuinka miehet ovat suurin väkivallan kohde sodissa (ks. esim. Banwell 2020, 141). Väkivalta johtuu uhan sukupuolistuneisuudesta, jossa miehet nähdään usein pelkästään potentiaalisina taistelijoina (ja naiset suojeltavina henkilöinä) siitä huolimatta, että he olisivat pelkkiä siviileitä (Carpenter 2006). Miesten kokema seksuaalinen väkivalta ja muun väkivallan yhteys vahvistaa näkemystä deseksualisoituneesta väkivallasta, jossa teon seksuaalinen aspekti on toissijainen, kun teon ensisijaisena tarkoituksena on tuottaa kipua ja kärsimystä. Aineiston mukaan naiset kokevat miehiä vähemmän fyysistä väkivaltaa vankeudessa. Naiset eivät myöskään koe mitään erityisiä fyysisen väkivallan muotoja miehiin verrattuna. (Treatment of Prisoners..., 24.2.2022 – 23.2.2023, 4.)

Sotavankien ja pidätettyjen lisäksi kidutusta kohdistetaan myös siviileihin heidän kodeissaan. Seksuaalista väkivaltaa käytetään silloin samoista syistä, kun pidätettyihin ja sotavankeihin, eli sodan kannalta tärkeiden tietojen saamiseksi tai rankaisuna Ukrainan asevoimien auttamisesta. Tämän lisäksi seksuaalista väkivaltaa käytetään kidutuksen ja rangaistuksen välineenä siviileihin, jotka vastustavat Ukrainan miehittämistä. (Human Rights Situation..., 24.2.2022-31.12.2023, 10.) OHCHR:n raporttien mukaan Venäjän asevoimat kohdistavat hallinnoimillaan alueilla kidutusta erityisesti naisiin:

Perpetrators committed additional acts of violence against the victims of rape, including severe beatings, strangling, suffocating, slashing, and shooting next to the victim’s head. Most of these acts are in themselves crimes and violations of human rights, in addition to sexual and gender-

based violence. In several cases, the Commission concluded that these acts amounted to torture. (Report of the..., A/78/540, 13.)

In July 2022, a Russian soldier came to the house of a 75-year-old woman, where she stayed alone to protect her property. The soldier attacked her, hit her on her face, chest, and ribs, strangled her, as he was interrogating her. He ordered her to undress and when she refused, he ripped off her clothes, cut her abdomen with a small sharp object and raped her several times. The next morning, he raped her and beat her again. The victim had several broken ribs and teeth knocked-out as a result. The Commission found that, in addition to rape, the war crime of torture was also committed against the victim. (Report of the..., A/78/540, 14.)

Kun siviilit eivät ole suostuneet toimimaan venäläisten sotilaiden halujen mukaisesti, on väkivallan muoto vaihtunut fyysisestä väkivallasta seksuaaliseen ja aiempaa brutaalimpaan väkivaltaan. Seksuaalisen väkivallan päällimmäisenä motivaattorina ei ole silloin seksuaalinen mielihyvä vaan toisen rodullisesti alempiarvoisena pidetyn ryhmän (jäsenen) kontrollointi ja ylivalta (Peltola 2018). Silloin hyökkääjä käyttää myös maskuliinista valtaa uhriinsa (Banwell 2016, 26). Seksuaalista väkivaltaa pidetään tällöin fyysistä väkivaltaa suurempana rangaistuksena, erityisesti naista kohtaan.

Kun vankeustilanteessa seksuaalinen väkivalta on yksi kidutuksen muodoista, ovat siviileihin kohdistuneet väkivallan teot selkeästi seksuaalisempia. Silloin väkivalta on *seksuaalista kidutusta*. Seksuaalisella kidutuksella tarkoitetaan verbaalista, emotionaalista tai fyysistä seksuaalista tekoa, jonka tarkoituksena on tuottaa fyysistä tai psykologista kärsimystä uhrille (United Nations 2025). Seksuaalisessa kidutuksessa yhdistyy väkivallan fyysinen ja psykologinen ulottuvuus, jonka lisäksi sillä on useita sosiaalisia seurauksia. Se on myös sukupuolistunut ilmiö, joka hyödyntää sukupuolen sosiaalisia normeja liittämällä tapahtumaan myös häpeän tunteen. (DIGNITY 2025, 1.) Seksuaalisen kidutuksen sukupuolistuneisuudesta kertoo myös se, kuinka naisilla ja tytöillä on suurempi riski joutua uhriksi, kun taas miehiin kohdistetaan yleensä muuta väkivaltaa. Seksuaalinen kidutus ei eroa kidutuksesta lailliselta määritelmältään, mutta erot löytyvät sen sukupuolistuneisuudesta ja symbolisesta logiikasta. Seksuaalinen kidutus käyttää myös kehon seksuaalista ulottuvuutta kivun, nöyryytyksen aiheuttamisessa ja vallan saavuttamisessa. Puhutaan sukupuolistuneesta kidutuksesta, joka on kidutusta, jonka merkitys riippuu uhrin sekä tekijöiden sukupuoli-identiteetistä. (Pérez-Sales ja Zral 2018, 2, 5.)

5.3 Miesten välinen symbolinen valtakamppailu

Tutkimalla käytettyjä seksuaalisen väkivallan muotoja, voidaan selvittää niiden käytön syitä ja seurauksia. Ukrainan ja Venäjän välisessä sodassa miehen ja naisen kokeman väkivallan muodot eroavat toisistaan, joten voidaan todeta, että sukupuoli vaikuttaa merkittäväällä tavalla siihen, minkälaista seksuaalista väkivaltaa tekijä aikoo uhria kohtaan käyttää. Siitä huolimatta, että seksuaalista väkivaltaa käytetään yhtenä kidutuksen välineenä, jolloin se esiintyy yhtenä väkivallan

muotona muiden joukossa, valitut seksuaalisen väkivallan muodot luovat kaavan, joka kätkee taaksensa syytä nimenomaisen väkivallan muodon käytölle. Silloin seksuaalinen väkivalta on sen tarkoituksellista ja strategista käyttöä. Seksuaalinen väkivalta noudattaa silloin tietynlaista logiikkaa, joka eroaa muista väkivallan muodoista. (Eriksson Baaz ja Stern 2013, 86.) Tällöin seksualisoitunut väkivalta auttaa vangitsemaan laajempaa sukupuoleen perustuvaa symbolisen ylivallan dynamiikkoja, jossa väkivallan merkitys on suurempi, kuin yksittäisessä teossa voisi ensin ajatella olevan.

Miehiin kohdistuvassa konflikteihin liittyvässä seksuaalisessa väkivallassa sanotaan olevan kyse useimmiten vallasta sekä ylivallassa. Valta ja ylivalta linkittyy maskuliinisuuteen sekä konflikteihin liittyvän seksuaalisen väkivallan kontekstiin, jossa valta ja ylivalta manifestoivat itsensä *emaskulaation* kautta. Se liittyy sukupuolen stereotypioihin, jossa miehet eivät voi olla uhreja, vain tekijöitä ja syyllisiä. Siksi miehet eivät näe itseään seksuaalisen väkivallan potentiaalisina uhreina samalla tavalla kuin naiset. Miehet ajattelevat pystyvänsä estämään potentiaalisen väkivallan, ja näin myös muu yhteisö näkee heidät. Maskuliinisuus ja uhrin asema eivät siten kuulu yhteen yhteisön käsityksissä maskuliinisuudesta. Kun seksuaalista väkivaltaa käytetään miehiä kohtaan, heiltä riisutaan heidän maskuliinisuutensa. Miesten ajatelleen menettäneen miehuutensa, eivätkä he ole enää ”oikeita miehiä”, sillä ”oikeat miehet” eivät antaisi itsensä joutuvan uhreiksi. (Sivakumaran 2007, 270.) Tämä on selvää aineistossa, kun miespuoliset seksuaalisen väkivallan uhrit sanoittavat itse, kuinka vahvojen miesten ei ole tarkoitus joutua seksuaalisen väkivallan uhreiksi: “In Ukraine, strong men are not supposed to be victims of sexual violence.” (Conference Room Paper..., A/HRC/52/CRP.4, 100).

Asetelma korostuu konfliktitilanteissa, joissa miesten pitäisi taistella oman maansa puolesta. Kun ukrainalaisten (mies)sotilaiden kyvyttömyys puolustaa maatansa tehdään näkyväksi ja heidät asetetaan suojelijoiden sijasta uhrin asemaan, on se samalla symbolinen viesti toisen osapuolen voitosta. Kun mies joutuu seksuaalisen väkivallan uhriksi, ajatellaan hänen epäonnistuneen valtionsa suojelemisessa. Siksi seksuaalinen väkivalta on tehokas strateginen väline murtamaan vastustus niin fyysisellä kuin henkisellä tasolla. (Sivakumaran 2007, 270.) Kun uhrin vastustus murretaan totaalisesti, tuhotaan sekä vihollisen taistelutahto että kyky taistella. Seksuaalisessa väkivallassa yhdistyvät silloin sotilaallinen voimankäyttö sekä psykologinen sodankäynti.

Emaskulaatio voi tapahtua *homoseksualisaation*, *feminisaation* tai *lisääntymisen estämisen* kautta. Maskuliinisuuden katsotaan rakentuvan heteroseksuaalisen maskuliinisuuden kautta. Heteroseksuaalisen miehen katsotaan myös olevan vallan symboli, mikä korostuu erityisesti militarisoidussa maskuliinisuudessa (ks. luku 3.2). Seksuaalisen väkivallan uhrina mies emaskuloidaan homoseksuaaliksi, jonka vuoksi hänen sosiaalinen statuksensa pienenee.

Seksuaalinen väkivalta on myös tapa saastuttaa mies homoseksuaalisuudella. (Emt., 273.) Aineistossa tämä näkyy siinä, kuinka miessotavankeja tai miespidätettyjä raiskataan, heitä pakotetaan tekemään seksuaalisia tekoja toisilleen ja heitä haukutaan homofobisilla solvauksilla.

In the majority of the cases that took place in a context of deprivation of liberty, sexual violence was used as a form of torture or ill-treatment. It consisted of rape, electrocution, burning, tying up and beating of genitals, forced nudity, forcing someone to watch or conduct sexual violence against another person, unjustified cavity or strip searches, homophobic insults and threats of sexual violence towards victims or their loved ones. Sexual violence was directed mostly against men POWs, but also against detained civilian men. Sexual violence against women in a context of detention mainly consisted of unjustified strip searches or threats of sexual violence. (Report on the..., 1.8.2022 – 31.1.2023, 16.)

Vaikka Ukrainan ja Venäjän välisessä sodassa naisia raiskataan miehiä huomattavasti enemmän, Venäjän asevoimat raiskaavat myös ukrainalaisia miessotavankeja. Raiskaus on erilaista naisten kokemiin raiskauksiin verrattuna, sillä se tapahtuu yleensä välillisesti eli jotain välinettä hyväksikäyttäen. (Ks. esim. Report on the..., 1.12.2023 – 29.2.2024, 12.)

Sandesh Sivakumaran (2007, 273) on sitä mieltä, ettei raiskaamisessa ole kyse seksistä vaan vallasta ja ylivallasta, jolloin miesraiskaaja pitää hänen heteroseksuaalisen statuksensa, samalla kuin raiskattu mies) menettää omansa. Raiskattua pidetään nyt homoseksuaalina, joka on heikkouden ja epämiehekkyyden merkki. Jos kaksi miesuhria pakotetaan tekemään seksuaalista väkivaltaa toisilleen, menettävät he kummatkin heteroseksuaalisen statuksensa ja valta siirtyy sille, kuka heidät on seksuaaliseen tekoon pakottanut. Tässä tilanteessa seksuaalinen teko saastuttaa kummatkin uhrin homoseksuaalisuudella, riisuen heiltä heidän maskuliinisuutensa ja valtansa. Seksuaalisen väkivallan merkitys kuitenkin muuttuu, kun sitä kohdistetaan tietoisesti homoseksuaaliin mieheen:

In another case, members of Russian armed forces detained a gay man at a checkpoint in 2022. They held him for several weeks in a temporary detention facility where they beat him, subjected him to homophobic slurs and degrading treatment, and questioned him about his sexual orientation and alleged LGBTI+ advocacy. One guard raped him orally. (Report on the..., 1.2.2023-31.7.2023, 12.)

On mielenkiintoista, kuinka venäläinen miesvartija pakotti homoseksuaalin miehen oraaliseksiin kanssaan. Huolimatta uhrin tai tekijän todellisesta sukupuolesta, seksuaalisessa väkivallassa maskuliinisuuden ominaisuus liitetään tekijään, kun taas feminiinisyys uhriin (Sivakumaran 2007, 271). Miesuhrin yhteiskunnallinen asema alennetaan pelkistämällä hänet ”feminisoituneeksi mieheksi”, jota Adam Jones (2006, 452) kuvailee nykyajan ”tappavimmaksi” eli hävettävimmäksi sukupuolirooliksi. Uhrin emaskuloiminen homoseksuaaliseksi on tehokas strateginen ja symbolinen väline, jossa vahvistetaan yhteiskunnallisia käsityksiä sukupuolten asemaan liittyen. Kohteen ollessa jo homoseksuaali, on hänestä tarkoitus tehdä mahdollisimman feminiininen ja alentaa hänet naiseksi, jota pidetään miestä huonompana. Tilanne olisi toinen, jos uhri olisi tiedettävästi heteroseksuaali.

Joka tapauksessa miesvartija toimii seksuaalisessa väkivallanteossa ”saavana” osapuolena, kun taas uhri aktiivisempana osapuolena. Miesvartija tekee teosta itselleen hyväksyttävämpää, kun ajattelee teon tulevan feminisoituneelta ”epämieheltä” ja ”naisenkaltaiselta”, ei homoseksuaalilta mieheltä. Feminisaatiota esiintyy erityisesti silloin, kun sodassa on ”rodullinen toinen”, jota pidetään toista huonompana (Westermann 2024, 340). Tämä on selvää tavassa, jolla venäläiset sotilaat puhuttelevat ukrainalaisia. Tietämättä raiskaajan todellisia motiiveja, ei voida kuitenkaan poissulkea näkökulmaa siitä, että teon taustalla voi vaikuttaa myös vartijan omat homoeroottiset tunteet.

Lisääntymisen estäminen selittää, miksi Ukrainan ja Venäjän välisessä sodassa yksi yleisimmistä miesten kokemasta fyysisen seksuaalisen väkivallan muodoista on väkivalta genitaalialueille. Aineiston mukaan väkivalta genitaalialueille sisältää sähköshokkeja kiveksille tai muuhun osaan sukupuolielimistä, sukupuolielinten silpomista, genitaalialueiden hakkaamista tai niiden potkimista, genitaalialueiden polttamista sytyttimellä, genitaalialueiden sitomista tai genitaalialueiden ympärille sidotun köyden vetämistä. Joissakin tapauksissa Venäjän asevoimat ovat kuvanneet väkivallan ja ladanneet todisteet sosiaalisen median alustoille muiden katsottaviksi. Väkivaltaa kokevat sotavangit tai siviilit, jotka ovat pidätettyinä. Venäjän hallinnoimilta alueilta on löydetty myös kuolleita siviilejä, joiden genitaalialueilta on löydetty ampumahaavoja. Väkivallan kohdistaminen nimenomaisesti miehen sukupuolielimiin on tarkoituksellista ja strategista, joka kieltii siitä, että teon tarkoituksena on estää peniksen toimivuus. (Human Rights Situation ..., 24.2.2022 – 31.12.2023, 12.):

“The guards shocked me with tasers when I was just out or in a shower, targeting my groin. They would then say: ‘Your testicles, aren’t they cooked yet?’” – A Ukrainian POW on practices of sexualised torture by guards in a penal colony in the Russian Federation. (Report on the..., 1.2.2023 – 31.7.2023, 11.)

OHCHR is aware of a video, widely disseminated via social media on 28 July, which depicts a man who appears to be a member of the Russian armed forces kicking the head of a man wearing a uniform of the Ukrainian armed forces, cutting off his testicles with a utility knife and shooting him dead. The circumstances of this video are pending further corroboration by OHCHR. (Report on the..., 1.2.2022 – 31.7.2022, 24.)

Lisääntymisen estämiseen liittyy maskuliinisuuden käsitys viriiliydestä ja mahdollisuudesta lisääntymiseen. Se on lisääntymisterveyteen kohdistuvaa väkivaltaa (reproductive violence), jolla rikotaan henkilön lisääntymisautonomiata. (Grey 2017, 907.) Samalla se asettaa miehen alempiarvoiseksi sukupuolen hierarkiassa (Banwell 2020, 153). Miehet, jotka ovat olleet konflikteihin liittyvän seksuaalisen väkivallan uhreja, kertovat huolestaan saada lapsia, kun seksuaalista väkivaltaa on kohdistettu sukupuolielimiin. Tämän lisäksi miehillä on huoli siitä, ettei heitä nähdä enää miehinä tai etteivät he pysty toimimaan kuten normaalit miehet. Miehen kastraatio symboloi myös kokonaisen yhteisön emaskulaatiota, joka on esillä erityisesti etnisissä konflikteissa. Silloin yhden etnisesti huonommaksi määritellyn vihollisen kastraatio tekee hänestä ”vähemmän

miehen”. (Sivakumaran 2007, 273, 274–275.) Kyse on toistuvasta tavasta, jolla venäläiset osoittavat valtaa ukrainalisiin nähden. Samalla se osoittaa seksuaalisen väkivallan strategisen luonteen, kun vastapuolen vastarinta pyritään murtamaan kaikilla mahdollisilla keinoilla.

Miesten välinen valtakamppailu on nähtävissä myös tilanteissa, joissa aviomies joutuu todistamaan kumppanilleen kohdistuvaa väkivaltaa. Aineiston perusteella on yleistä, että siviilinen joutuu seksuaalisen väkivallan kohteeksi samalla kun aviomies tai muut perheenjäsenet joutuvat todistamaan tapahtuvaa seksuaalista väkivaltaa. Nainen voidaan joko viedä toiseen huoneeseen muista perheenjäsenistä, jolloin he joutuvat kuuntelemaan uhrin huutoja. Vielä yleisempää on kuitenkin, että perhe joutuu katsomaan, kun uhri kokee seksuaalista väkivaltaa:

In Chernihiv and other region, the Commission has been investigating two cases of rape against women over 80 years old. An 83-year-old woman described how, while her village was occupied by Russian armed forces, she was raped by a Russian armed forces serviceman in her house where her physically disabled husband was also present. (Report of the..., A/77/533, 15.)

Yllä olevassa tapauksessa teon todistajana on naisen liikuntaesteinen mies, joka ei pysty rajoitteidensa vuoksi estämään seksuaalista väkivaltaa. Raiskatulle naiselle kyse on julkisesta nöyryytyksestä ja häpeästä, kun naiselle läheisin henkilö joutuu todistamaan tapahtuvaa väkivaltaa. Kuitenkin näissä tapauksissa naisen sijasta ”teon oikea kohde” on aviomies, jolloin naisesta tulee ”pelkkä” väkivallan objekti. Miehen rooli on epäonnistunut, kun hän ei pysty suoriutumaan tehtävästään vaimonsa suojelijana, jonka lisäksi hänet pakotetaan todistamaan tapahtumaa. Samalla symbolisesti venäläinen sotilas ottaa naisen mieheltä omakseen.

Seksuaalinen väkivalta, erityisesti raiskaus on hyökkäys naista kohtaan hänen sukupuolensa takia, mutta myös samalla hyökkäys miestä, eli ”todellista” vihollista vastaan. Se on viesti miehelle hänen häviöstään ja toisen miehen, venäläisen sotilaan voitosta. (Buss 2009, 148.) Samalla se vahvistaa aviomiehen maskuliinista voimattomuutta (Sivakumaran 2007, 268). Kyse on sukupuolistetun ideologian ja nationalismin yhteenliittymästä. Nationalismin ideologiassa naiset ovat kehon politiikan symbolinen representaatio, jolloin naiset ovat yhtä kuin kansakunta, jota tulee suojella. Naisista tulee siten Ukrainan ruumiillistuma ja sodan rituaalinen taistelukenttä, ja kun heihin kohdistetaan väkivaltaa, on se sama kuin suora hyökkäys Ukrainaa kohtaan. (Buss 2009, 148.) Seksuaalinen väkivalta tulisi siten yhdistää sosiaaliseen, poliittiseen ja kulttuuriseen kontekstiin, jossa yksittäisen kehon sijaan väkivaltaa katsotaan käytettävän kollektiiviseen ukrainalaiseen kehoon (Banwell 2020, 25). Seksuaalisen väkivallan käyttäminen naisiin todistajien läsnä ollessa toimii siis strategian välineenä monin tavoin. Samalla kun se on viesti aviomiehelle hänen häviöstään, on se viesti koko muulle yhteiskunnalle Venäjän voitosta ja ylivoimaisuudesta. Ukrainan yhteisön kyvyttömyys suojella naisia on saavutettu miesten välisellä symbolisella valtakamppailulla.

6 SODAN TUOMA MAHDOLLISUUS

Tässä tulosluvussa seksuaalisen väkivallan käytön syy näyttyy Ukrainan ja Venäjän välisessä sodassa sodan tuomana mahdollisuutena. Seksuaalinen väkivalta esiintyy silloin opportunistisena tekona, jonka sodan luoma ilmapiiri mahdollistaa. Silloin seksuaalisen väkivallan teko tehdään yleensä tekijän yksityisistä syistä (Wood 2013, 135). Konflikteihin liittyvää seksuaalista väkivaltaa käsitellään usein kirjallisuudessa virheellisesti. Opportunistisella väkivallalla tarkoitetaan yleensä sitä, että mahdollisuuden tullessa suurin osa sotilaista käyttää seksuaalista väkivaltaa miesten biologisten taipumusten vuoksi (vrt. Thornhill ja Palmer 2002). Sen sijaan, väitän sodan luovan uniikin areenan, joka luo väkivallan potentiaalin, mikä kulminoituu seksuaalisen väkivallan käyttönä. Venäläisten sotilaiden lisääntynyt läsnäolo siviilien asuinalueilla kasvattaa riskiä seksuaalisen väkivallan käytölle (Report on the..., 1.8.2022 – 31.1.2023, 17). Tällöin seksuaalisen väkivallan syy näyttyy haavoittuvan aseman hyväksikäyttönä. Seksuaalista väkivaltaa käytetään, kun uhrilla on heikentyneet mahdollisuudet puolustautua tai paeta. Sodan tuomana mahdollisuutena seksuaalinen väkivalta näyttyy viihteenä ja ajanvietteenä, jonka tarkoituksena on aiheuttaa tekijälleen mielihyvää, jolla saa ajatuksen pois sodasta. Seksuaalinen väkivalta näyttyy myös palkintona ja kompensaaiona, missä tekijä osoittaa kyvykkyytensä maskuliinisena sotilaana. Kun strategisena välineenä teon seksuaalinen aspekti on toissijainen, on asia toisin, kun sota luo seksuaaliselle väkivallalle mahdollisuuden.

6.1 Haavoittuvan aseman hyväksikäyttö

Ukrainan ja Venäjän välisessä sodassa on selkeää, että seksuaalista väkivaltaa kohdistetaan erityisesti siviileihin, jotka sota tekee haavoittuvaisiksi. Sota asettaa siviilit automaattisesti haavoittuvaan asemaan, mutta haavoittuvaisuutta lisää erilaiset tekijät, kuten uhrin ikä, sukupuoli ja se, asuuko uhri yksin, lapsien tai vammaisen henkilön kanssa. Useissa tilanteissa siviilit eivät pysty lähtemään Venäjän hallinnoimilta alueilta, vaan jäävät omien kotikyliensä vangeiksi joko huolehtimaan perheistään, suojelemaan omaisuutta tai muusta syystä. (Report of the..., A/78/540, 12.) Vastaavasti, yrittäessään lähteä pois sodan jaloista, siviilit joutuvat yleensä siirtymään muille alueilla Venäjän asevoimien tai niihin liittyvien aseellisten ryhmien hallinnoimien alueiden kautta. Seksuaalista väkivaltaa tapahtuu silloin ”siivilöinnissä” (filtration) tai ”tarkastuspisteillä” jossa aseelliset ryhmät yrittävät identifioida henkilöitä, joilla on ukrainamyönteisiä ja venäjävihamielisiä asenteita. (Situation of Human..., 24.2.2022-15.5.2022, 26; Conference Room Paper..., A/HRC/52/CPR.4,

90.) Sota luo mahdollisuuden seksuaalisen väkivallan käyttämiseen, kun näissä tilanteissa siviileillä on rajoitettu kyky puolustautua tai paeta.

Aineistossa tuodaan esille, kuinka erityisesti naisilla ja tytöillä on suurempi uhka joutua seksuaalisen väkivallan uhreiksi. Aineiston mukaan naisuhrien iät vaihtelevat 4-vuotiaasta 83-vuotiaaseen (Report of the..., A/77/533, 14). Naisilla on siis vaara joutua uhreiksi missä iässä tahansa Ukrainassa.

Lasten kohdalla heidän ikänsä ja sukupuolensa ovat merkittäviä tekijöitä heidän haavoittuvuutensa kannalta. Erityisesti murrosiässä (adolescence) olevilla tytöillä on suurempi riski joutua konflikteihin liittyvän seksuaalisen väkivallan uhreiksi. (Sapiezynska 2021.) Samaa on nähtävissä myös Ukrainan ja Venäjän välisessä sodassa, kun lapsista juuri murrosiässä olevat tytöt joutuvat selkeästi eniten seksuaalisen väkivallan uhreiksi. Aineiston perusteella seksuaalisen väkivallan uhreiksi joutuvat lapset ovat iältään yleensä 14–17-vuotiaita. Seksuaalista väkivaltaa kohdistetaan siis yleisesti lapsiin, jotka alkavat näyttää aikuisilta naisilta. Käytän lapsesta YK:n lapsen oikeuksien sopimuksen määritelmää, jonka mukaan lapsi on juridisesti alle 18-vuotias henkilö (Yleissopimus lapsen oikeuksista 1989). Tällä korostan sitä, että seksuaalista väkivaltaa käytetään tietoisesti lapsia kohtaan Ukrainan ja Venäjän välisessä sodassa (Conference Room Paper ..., A/HRC/52/CRP.4, 94).

Ukrainan ja Venäjän välisessä sodassa lapsiin kohdistuneet seksuaalisen väkivallan muodot ovat vaihtelevia. Tyttöihin kohdistuvan seksuaalisen väkivallan muodot ovat yleensä pakotettu oraaliseksi, raiskaus, jatkuva raiskaus ja joukkoraiskaus. Aineiston perusteella seksuaalista väkivaltaa on suoraan kohdistettu yhteen poikaan vankeustilanteessa muun kidutuksen ja väkivallan yhteydessä (Report on the..., 1.8.2023 – 30.10.2023). Poikien matalampi riski joutua seksuaalisen väkivallan uhriksi Ukrainan ja Venäjän välisessä sodassa ei poikkea normaalista, mikä kertoo seksuaalisen väkivallan sukupuolistuneisuudesta.

Vaikka pojat eivät ole yleensä joutuneet seksuaalisen väkivallan uhreiksi, myös pojat ovat joutuneet katsomaan, kuinka heidän äiteihinsä tai siskoihinsa on kohdistettu seksuaalista väkivaltaa. Aiemmassa tulosluvussa käsitelin, kuinka aviomiehen läsnä ollessa nainen on toiminut väkivallan objektina. Aviomiehen lisäksi on yleistä, että lapset pakotetaan katsomaan äitiinsä kohdistuvaa seksuaalista väkivaltaa:

The Commission also found an instance in Chernihiv region, in March 2022, where a Russian armed forces serviceman broke into a house, threatened the inhabitants with his weapon and attempted to rape a woman in front of her three-year-old son. (Report of the..., A/77/533, 15.)

Myös pelkkä pakottaminen katsomaan seksuaalista aktia lasketaan seksuaaliseksi väkivallaksi. Kun perheenjäsenet pakotetaan todistamaan tapahtuvaa seksuaalista väkivaltaa, lisää se yhteisön kollektiivista kärsimystä (Koya ja Mpinga 2022, 52). Aineiston mukaan lapset, jotka joutuvat

katsomaan seksuaalista väkivaltaa, ovat useimmiten alle 10-vuotiaita. Muutamissa tapauksissa myös pieneen lapseen on kohdistettu suoraan seksuaalista väkivaltaa:

In Kyiv Province, in March 2022, two Russian soldiers entered a home, raped a 22-year-old woman several times, committed acts of sexual violence on her husband and forced the couple to have sexual intercourse in their presence. Then one of the soldiers forced their 4-year-old daughter to perform oral sex on him, which is rape. (Report of the..., A/77/533, 14–15.)

In another documented case, also in March in Kyiv region, two Russian soldiers came to the house of a couple and their four-year-old daughter. At gunpoint, they took the woman to another room, ordered her to her knees and gang-raped her. Her husband was brought from another room and forced to watch. They beat him with a pot and forced him to perform a sexual act on her while they watched. The woman heard her daughter crying in another room, but could not see what happened to her. Later, the daughter told her mother that a man "gave her his wee-wee", which suggests she was also subjected to an act of sexual violence. (Report on the..., 1.2.2022 – 31.7.2022, 22.)

Tulkitsen, että kahdessa eri raportissa kerrotut tilanteet kertovat yhdestä ja samasta seksuaalisen väkivallan tapauksesta niiden identtisten yksityiskohtien vuoksi. Liitin kuitenkin kummatkin kertomukset, sillä niissä kerrotaan erilaisia yksityiskohtia, jotka ovat seksuaalisen väkivallan ymmärtämisessä merkittäviä. Lapsiin kohdistuvasta seksuaalisesta väkivallasta puhutaan yleensä seksuaalisena hyväksikäyttönä (sexual assault). Seksuaalinen hyväksikäyttö tarkoittaa seksuaalista tekoa, joka on tehty voimaa käyttäen tai jossa uhataan voiman käytöllä. Tämän lisäksi ominaista on, että tekijä tietää, että uhri ei joko ymmärrä seksuaalista tekoa tai ei pysty antamaan suostumustaan seksuaaliseen tekoon. (We Care at Illinois 2025.) Tämä tulee selväksi yllä olevassa tapauksessa, kun lapsi kertoo ikään kuin leikinomaisesti, kuinka venäläinen sotilas "antoi hänelle peniksensä" (gave her his wee-wee).

En koe, että pieniin lapsiin kohdistettu konflikteihin liittyvä seksuaalinen väkivalta tekijän pedofiliaista, vaan seksuaalisen väkivallan opportunistisuudesta. Opportunistinen tekijä ei ole niinkään fiksoitunut lasten seksuaaliseen hyväksikäyttöön, vaan yleensä osallistuu myös muuhun rikolliseen toimintaan. Tekijä siis tuntee seksuaalista vetovoimaa pääsääntöisesti aikuisiin, mutta käyttää tilaisuuden tullen lapsia seksuaaliseen tyydytykseen. Tekijä ei siis luo tai etsi tilanteita, joissa käyttää lapsen seksuaalista väkivaltaa, vaan tekee niin nähdessään tilaisuuden. (National Office for Child Safety 2025.) Sota luo näin mahdollisuuden lapsien seksuaaliseen hyväksikäyttöön, tekoon, jota sotilas ei välttämättä koskaan rauhan aikana tekisi.

Tutkimusaineistossa eritellään useita tapauksia, joissa seksuaalisen väkivallan uhriksi on joutunut myös ikääntynyt nainen. Tutkielman kannalta miellän vanhuuden alkavaksi 50-vuotiaana, koska ei ole olemassa kaikkien hyväksymää määritelmää vanhuuden alkamiselle (verneri.net 2024). Kutsun 50-vuotta täyttäneitä naisia ikääntyviksi, koska keskimääräisesti silloin yleensä alkaa naisten vaihdevuodet. Useiden tutkimuksien mukaan nuorilla ja fyysisesti viehättävillä naisilla on suurempi

riski joutua seksuaalisen väkivallan uhreiksi (ks esim. Horwood 2007, 48). Siksi tulkitsem, että hedelmällisyyden ja konventionaalisen viehättävyyden kannalta naiset eivät ole ikääntyessään tyypillisiä seksuaalisen väkivallan uhreja.

Aineiston perusteella ikääntyviin naisiin kohdistetun seksuaalisen väkivallan muodot eivät eroa nuorempiin naisiin kohdistetusta seksuaalisesta väkivallasta. Poikkeuksetta ikääntyviin naisiin kohdistetaan kuitenkin raiskauksen lisäksi myös muuta brutaalia väkivaltaa tai heidät tapetaan:

In March 2022, a Russian soldier came to the house of an 83-year-old woman and forced her to open the door. He questioned her on whether she knew persons who cooperated with the Ukrainian armed forces and beat her with his rifle. The soldier ordered her to undress, raped her, and continued to rape and beat her for several hours. -- The Commission found that, in addition to rape, the war crime of torture was committed against the victim. (Report of the..., A/78/540/, 13.)

-- In another instance, neighbours found the body of an older woman, partially undressed and with blood around her vagina. At the request of the family, the authorities did not perform a full autopsy. (Report of the..., A/77/533, 15.)

Ikääntyviin naisiin kohdistettu brutaali seksuaalinen väkivalta kertoo vastapuolen kasvavasta aggressiosta, vallan sekä ylivallan halusta (Banwell 2020, 27). Opportunistisen väkivallan ominaispiirteisiin kuuluu, kuinka väkivallanteon aikana tekijä luo vihamielisen suhteen uhriin, jota kohtaan aiheuttaa vakavaa vahinkoa (Rebocho ja Gonçalves 2012, 2783). On kuitenkin todettava, että ikääntyviin naisiin kohdistuvaa seksuaalista väkivaltaa ei ole käsitelty paljon tutkimuskirjallisuudessa. Aikaisempi tutkimus on usein määrällistä, jolloin keskitytään seksuaalisen väkivallan määrään sen syiden sijaan. Ilmiötä tutkitaan myös lähinnä lähisuhdeväkivallan näkökulmasta, mikä ei luonnollisesti selitä konflikteihin liittyvän seksuaalisen väkivallan käyttöä ikääntyviin naisiin.

Siitä huolimatta, että seksuaalisen väkivallan muodot ovat olleet samanlaisia naisia kohtaan, oli hänen ikänsä mikä tahansa, tulkitsem, että syyt seksuaalisen väkivallan käyttämisessä ovat erilaisia. Seksuaalisen väkivallan kohdistaminen ikääntyviin naisiin saattaa osittain selittyä ikääntyvien naisten suhteellisen suurella määrällä Ukrainassa. (Columbia University 2023.) Aineistossa kuvataan, kuinka ikääntyvät ihmiset jäävät muita todennäköisemmin koteihinsa sodan keskelle. Syiksi katsotaan, ettei heillä ole muuta paikkaa mihin mennä, halu suojella kotiaan, haluttomuus olla taakkana muille tai vammat, jotka estävät lähtemisen sodan jaloista:

Some people, however, remained in their homes. Older persons, in particular, have remained in their places despite the danger, because they may have no place to go, wish to protect their homes, may not want to burden their families, or may be prevented from leaving by disabilities. Many of them are trapped on or near the frontlines, isolated with critical need of food, water, heating, medical, and mental health support. (Report of the..., A/77/533, 17.)

Vanhemmat naiset jäävät nuoria naisia useammin kotiseuduilleen ja koteihinsa asumaan siitä huolimatta, että alue on joutunut vieraan vallan hallinnoimaksi. Ilmiö korostuu erityisesti pienissä kylissä, kun ikääntyvät naiset jäävät suojelemaan kotejaan samalla kun yrittävät saada jälkikasvunsa lähtemään pois sodan jaloista. (Columbia University 2023.) Myös Ukrainassa seksuaalista väkivaltaa kohdistetaan erityisesti pienissä kylissä asuviin naisiin (Report on the..., 1.8.2022 – 31.1.2023, 2). Ikääntyviin naisiin kohdistuvaa seksuaalista väkivaltaa saattaa selittää myös se, että uhrin asuvat pääsääntöisesti yksin.

Aineistosta ei ole tulkittavissa, että seksuaalinen väkivalta lapsia tai ikääntyviä naisia kohtaan olisi strategista. Sen sijaan, lapsiin ja ikääntyviin naisiin kohdistuvaa seksuaalista väkivaltaa voidaan selittää ”seksin korvikkeena” (sex subordinate), jossa seksuaalista väkivaltaa kohdistetaan uhriin, joka on sillä hetkellä tarjolla, kun tekijän suosimaa (nuori nainen) ei ole saatavilla. Silloin opportunistisuus on ratkaiseva tekijä, ei niinkään uhrin ominaisuudet. (Rebocho ja Gonçalves 2012, 2782.) Aineiston perusteella nuoret naiset ovat Venäjän asevoimien sotilaille ”ideaalein” seksuaalisen väkivallan kohde Ukrainan ja Venäjän välisessä sodassa, mitä käsittelemme enemmän seuraavassa luvussa.

Yksin asuminen ei aseta vain ikääntyviä naisia haavoittuvaan asemaan, vaan myös kaikki muut naiset. Tästä kertoo se, kuinka venäläiset sotilaat etsivät seksuaalisen väkivallan kohteiksi erityisesti yksinasuvia naisia: ”One victim stated that when Russian soldiers deployed to their village, they first inquired about women living alone.” (Report of the..., A/78/540, 13). Puhutaan harkitusta opportunistista, jossa seksuaalinen väkivalta voi olla spontaania, mutta teot ovat suunniteltu etukäteen. Silloin sotilaat ovat valmistautuneita, kun mahdollisuus seksuaalisen väkivaltaan ilmaantuu (Rebocho ja Gonçalves 2012, 2772). Kun uhri asuu yksin, on häneen helpompi kohdistaa seksuaalista väkivaltaa, koska kukaan, erityisesti toinen mies ei ole estämässä tekoa tai suojelemassa naista. Silloin naisesta tulee optimaalinen kohde seksuaaliselle väkivallalle. Puhutaan naisten sukupuolistuneesta haavoittuvaisuudesta, kun naisten haavoittuvuus kasvaa miesten poissaolon vuoksi. Se johtuu sukupuolten hierarkiasta, jossa naista ajatellaan aina suojeltavana, miestä suojelijana. (Sjoberg 2016, 171, 199, 261.) Miessuojelijan puuttuessa, nainen voi myös kokea, että hänen on haettava turvaa muualta:

Fear, trauma, physical and psychological harm, and damage to livelihoods are experienced in parallel, as evidenced in victims’ accounts. These factors contributed to accentuate the vulnerability of the victims. For instance, a woman who lived alone with her children reported that after Russian authorities took control of the village, she felt compelled to move in with a man, to seek safety. Taking advantage of the situation, he mistreated the children, took the social aid she was receiving, and aided her rape by Russian soldiers. (Report of the..., A/77/533, 15.)

-- a Russian armed forces commander reportedly sexually abused and raped a 14-year-old girl living with her mother and her 17-year-old brother, during almost four months, in exchange for protection, food, and medicine. (Conference Room Paper..., A/HRC/52/CRP.4, 93.)

Uhrien kertomuksissa väkivallan pelko, sodan aiheuttamat traumat, fyysinen ja psykologinen haitta ja vahinko toimeentulolle koetaan rinnakkain. Tämä kasvattaa naisen haavoittuvaisuutta erityisesti tilanteissa, jossa nainen on jäänyt ”perheen pääksi”. Aineistoesimerkissä nainen kertoo, kuinka pakon edessä ja turvaa hakeakseen hän muutti miehen, toisen ukrainalaisen siviilin luokse. Mies kuitenkin käytti tilannetta hyväkseen ja kaltoinkohteli naisen lapsia, varasti naisen sosiaalisen tuen ja auttoi venäläisiä sotilaita raiskaamaan hänet. Aineistossa kuvataan myös tilanteita, joissa venäläiset sotilaat käyttävät seksuaalista väkivaltaa vastineeksi uhreille antamastaan suojelusta, ruoasta ja lääkkeistä. Aineiston mukaan seksuaalinen väkivalta vaikuttaa uhrien sosiaaliseen sekä taloudelliseen elämään, naisten kärsiessä suhteettomasti Ukrainassa ennestään olemassa olevan taloudellisen eriarvoisuuden vuoksi (Conference Room Paper..., A/HRC/52/CRP.4, 100).

Siten naisten ja miesten asema yhteiskunnassa vaikuttaa heidän haavoittuvaisuuteensa sukupuolistuneelle väkivallalle, kun sosiaalisesti rakentuneet sukupuoliroolit ja ennestään olemassa oleva sukupuolten epätasa-arvo korostuvat sodan aikana. Sukupuoli muokkaa yksikön kokemusta sodassa, ja sen on yhteydessä myös muihin tekijöihin, kuten ikään ja eläkö nainen yksin tai ilman puolisoa. Sotilaat käyttävät tätä haavoittuvaisuutta hyväkseen seksuaalisen väkivallan käytössä, kun sen käyttämisestä tulee helpompaa. (Durham ym. 2022.) Seuraavissa alaluvuissa käyn vielä tarkemmin läpi sotilaiden omaa motivaatiota seksuaalisen väkivallan käyttämiseen siviileitä kohtaan.

6.2 Ajanviette ja viihde

Ukrainan ja Venäjän välisessä sodassa konflikteihin liittyvä seksuaalinen väkivalta näyttäyty viihteenä, jolloin sitä käytetään ajanvietteen vuoksi. Seksuaalista väkivaltaa viihdearvona käyttävät Venäjän asevoimien sotilaat Ukrainassa miehittämillään alueilla. Seksuaalisen väkivallan käyttö ajanvietteenä ja viihteenä siviilejä kohtaan lisääntyy erityisesti silloin, kun Venäjän asevoimat ovat sijoitettuna asuinalueille:

Amid the presence of armed forces in populated civilian areas, various incidents of sexual violence were documented, especially against women and girls -- (Human Rights Situation..., 24.2.2022-31.12.2023, 12).

The contact of civilians, especially women and girls, with armed men more generally continued to pose high risks of sexual violence. (Report on the..., 1.8.2022-31.1.2023, 17.)

“They asked whether there were any young women in our village, because they were bored.”

– A woman residing in Kherson region. (Human Rights Situation..., 24.2.2022-31.12.2023, 12.)

Aineiston perusteella venäläiset sotilaat käyttävät seksuaalista väkivaltaa ”tylsyyttään”, tappaakseen aikaa. Silloin sotilaat etsivät nuoria naisia, joita käyttää omien seksuaalisen tarpeiden tyydyttämiseen. Maria Eriksson Baaz ja Maria Stern (2009, 508–510) puhuvat tutkimuksessaan himoraiskauksista (lust rapes) haastateltuaan Kongon demokraattisessa tasavallassa aseellisen FARDC-joukkojen upseereita ja sotilaita heidän henkilökohtaisista motiiveistaan seksuaalisen väkivallan käytölle. Tämänkaltaisia raiskauksia perusteltiin miesten vahvalla seksuaalivietillä, kun konfliktitilanteissa sotilaiden mahdollisuus normaaliin seksuaaliseen käyttäytymiseen on rajattua. Tästä seuraa, että mies raiskaa naisen vapauttaakseen jännitteitään ja seksuaalista himoaan.

Siitä huolimatta, että Eriksson Baazin ja Sternin tutkimuksessa sotilaat näkevät vahvan seksuaalivietin syynä seksuaalisen väkivallan käytölle, ei sille tulisi antaa liian paljon tilaa keskeisenä seksuaalisen väkivallan selittävänä tekijänä. Kun seksuaalisen väkivallan käyttöä selitetään seksuaalisella himolla, puoltaa se näkemystä miesten biologisesta taipumuksesta seksuaalisen väkivallan käyttöön, mikä taas puoltaisi oletusta, että kaikki sotilaat käyttävät seksuaalista väkivaltaa mahdollisuuden tullessa. Ajatustapa poistaa miehen omaa toimijuutta seksuaalisen väkivallan käyttäjänä, kun teon katsotaan johtuvan ominaisuudesta, johon sotilas ei voi itse vaikuttaa. Kun FARDC-joukot ovat perustelleet omaa seksuaalista väkivaltaansa seksuaalisella himolla, se kertoo vain siitä, että upseerit ja sotilaat ovat oikeuttaneet väkivaltaisen teon jollakin, jota he eivät itse voi kontrolloida. Siis, vaikka sotilaat esittävät seksuaalisen väkivallan syyksi seksuaalisen himon, on sen taustalla kuitenkin jokin muu syy. Seksuaalisen väkivallan käyttö on kuitenkin kaikissa tapauksissa toimintaa, jolla loukataan uhrin koskemattomuutta ja itsemääräämisoikeutta.

Sotatila luo ympäristön, jossa sotilaat voivat tehdä sellaisia väkivallantekoja, mitä he eivät koskaan ajatelleet pystyvänsä tekemään. Joutuessaan sotaan, he voivat ensin olla täysin shokissa ympäröivästä väkivallasta, mutta olla myöhemmin itse osa tätä väkivaltaa. (Eriksson Baaz ja Stern 2013, 80.) Sotilas ei siis ole luonnostaan väkivaltainen, vaan sodan luonne luo seksuaalisen väkivallan potentiaalin. Näin sanomalla ei ole tarkoitus vähätellä seksuaalisen väkivallan käyttäjän toimijuutta hänen tehdessään valintaa seksuaalisen väkivallan käyttäytymisestä, vaan saada ymmärtämään syitä, mitkä madaltavat kynnystä käyttää seksuaalista väkivaltaa.

Aineiston perusteella seksuaalisen väkivallan opportunistiseen käyttämiseen ja viihdekäyttöön madaltaa venäläisten sotilaiden alkoholin käyttö. Useissa tilanteissa sotilaat ovat olleet humalassa kohdistaessaan seksuaalista väkivaltaa siviileihin tai vastaavasti yrittäessään etsiä kohteita, joihin kohdistaa seksuaalista väkivaltaa. Ollessaan humalassa, sotilaat etsivät erityisesti nuoria naisia ja tyttöjä tarkoituksena nimenomaisesti päästä tyydyttämään omat seksuaaliset halut:

In addition, interviewees told OHCHR that Russian armed forces were often intoxicated, making them unpredictable and threatening, particularly for women. A woman residing in

Novyi Burluk (Kharkiv region) recalled how a member of the Russian armed forces repeatedly came to her workplace intoxicated, looking for women. One day, he told her “Give me a girl. I know that girls are here”, while playing with his gun. A resident of Kakhovskyi district (Kherson region) reported that Russian soldiers drunkenly drove their tanks through village streets, stopping and questioning residents at random. (Human Rights Situation..., 24.2.2022-31.12.2023, 13.)

Local residents in Kyiv region told OHCHR that they tried to “hide girls and young women” from armed men, who were in some instances drunk, by dressing them in old, baggy clothes and by not allowing them to go out. (Report on the..., 1.8.2022 – 31.1.2023, 17.)

Interlocutors often mentioned that Russian soldiers occupying villages were under the influence of alcohol, which was especially the case of younger soldiers. (Conference Room Paper..., A/HRC/52/CRP.4, 91.)

Some women resorted to tactics to avoid attracting Russian soldiers’ attention when they had to go out, such as wearing dirty and baggy clothes and not doing their hair. When Russian soldiers were checking homes or shelters, some inhabitants hid younger women by fear the soldiers would take them away and sexually abuse them. (Conference Room Paper..., A/HRC/52/CRP.4, 91.)

Aineistossa kuvataan, kuinka alkoholin vaikutuksen alaisena sotilaista tulee arvaamattomia ja uhkaavia erityisesti nuorille naisille. Perheet esimerkiksi joutuvat piilottamaan tyttäriään tai pukemaan heidät löysiin vaatteisiin siinä toivossa, etteivät he joudu venäläisten sotilaiden käsiin. Myös naiset itse kertovat pukeutuvansa likaisiin vaatteisiin ja jättävänsä hiuksensa harjaamatta, jotta näyttäisivät mahdollisimman epäviehättäviltä venäläisten sotilaiden silmissä. Alkoholin käyttö ei myöskään ole ollut poikkeus, vaan säännöllistä ajanvietettä, kuten tapaus Venäjän armeijan sotilaasta, joka toistuvasti etsi humalassa tyttöjä seksuaalista tyydytystä varten osoittaa. Alkoholia käyttävät erityisesti nuoret sotilaat.

Aineistossa kerrotaan venäläisten sotilaiden irrationaalisesta käyttäytymisestä heidän ajaessa tankeillaan kylien kaduilla ja pysäyttäessään siviilejä sattumanvaraisesti. Toiminta kertoo myös siitä, että sotilailla on paljon aikaa käsissään. Konfliktitilanteissa alkoholi alentaa merkittävästi kynnystä käyttää seksuaalista väkivaltaa. Alkoholi, yhdistettynä sotilaiden runsaaseen vapaa-aikaan ja sodan luomaan opportunistiseen ympäristöön luo olosuhteet teoille, joita ihminen ei normaalioloissa tekisi. Alkoholi alentaa seksuaalisen väkivallan käyttäjän tunnetta omasta toimijuudestaan ja vastuustaan (Eriksson Baaz ja Stern 2013, 80). Alkoholi vähentää estoja, heikentää päättely- ja arviointikykyä ja vääristää todellisuudentajua, mikä heikentää humalassa olevan herkkyyttä arvioida oman käyttäytymisensä vaikutuksia muihin. Alkoholi ei itsessään saa sotilaita harjoittamaan seksuaalista väkivaltaa, vaan toimii vapauttajana, kun sotilas on jo tehnyt päätöksen seksuaalisen väkivallan käyttämisestä. (Horwood 2007, 41.)

Seksuaalisen väkivallan lisääntynyt käyttö Venäjän miehittämällä alueilla Ukrainassa kertoo Venäjän armeijan lisääntyneestä kontaktista siviilien kanssa, mikä on päinvastaista intensiivisten taistelujaksojen aikana (Wood 2006, 322). Sotilaiden irrationaalinen toiminta kertoo myös siitä, ettei

heidän toimintaansa valvota Ukrainassa. Opportunistisen seksuaalisen väkivallan käyttämisen kynnyks madaltuu, kun sanktioiden ja normien puuttumattomuus on läsnä (armeija-, yksikkö tai yksilötasolla) (Wood 2018, 331). Tätä käsittelen enemmän viimeisessä tulosluvussa.

Seksuaalinen väkivalta ajanvietteenä ja viihteenä näkyy aineistossa myös siinä, kuinka seksuaalista väkivaltaa käytetään uhrin nöyryyttämiseksi. Seksuaalinen väkivalta nöyryyttämistarkoituksessa on perinteisesti katsottu olevan strategisista syistä kumpuavaa, kuten myös edellisessä tulosluvussa käsittelin (ks. esim. Westermann 2024). Aineistossa kuitenkin kuvaillaan myös tilanteita, joissa uhrin nöyryyttäminen voidaan liittää ensisijaisesti seksuaalisen nautinnon saamiseen, kun strategisena välineenä se oli tapahtumassa toissijaista. Strategisena välineenä seksuaalista väkivaltaa käytetään yleensä pidätettyihin tai sotavankeihin, kun taas sodan tuomana mahdollisuutena nöyryyttämistä käytetään pelkästään siviileihin: ”A 56-year-old woman explained how two of the three Russian armed forces servicemen who broke into her home gang-raped her as the third one watched while masturbating.” (Report of the..., A/77/533, 15). Uhrin nöyryyttämisestä aiheutuvaa seksuaalista nautintoa ilmentää se, ettei seksuaalisen väkivallan tekoa välttämättä tehdä itse, vaan sotilaille riittää, kun väkivaltaa katsotaan tehtävän toiselle. Näissä tilanteissa seksuaalinen väkivalta on sotilaille kuin aikuisviihdettä, johon he eivät pääse käsiksi sodan luonteen vuoksi. Edellä olevassa tapauksessa on selvää, että naisen raiskaaminen aiheuttaa seksuaalista mielihyvää kolmannelle itseään tyydyttävälle sotilaille.

Seksuaalista mielihyvää ei ainoastaan aiheuta naisen raiskaamisen katsominen, vaan myös toisen sotilaan toiminta saattaa tuottaa mielihyvää. Toisen sotilaan toiminta saattaa toimia silloin myös aikuisviihteenä, mistä sotilaat ovat myös itse tietoisia. Aikuisviihde saa sotilaat laukeamaan nopeammin, mikä säästää aikaa ja tekee väkivallan teosta mutkattomampaa. (Boesten ja Gavilán 2023, 773.) Kun sotilas masturboi katsoessaan joukkuetovereidensa raiskaavan ukrainalaista siviiliä, hän joko laukeaa pelkästä väkivallan katsomisesta tai valmistautuu omaan vuoroonsa itsetyydyttämällä. Tämä on selvää, kun pelkän masturboimisen lisäksi aineistossa kerrotaan, kuinka Venäjän asevoimien sotilaat raiskaavat vuorollaan siviilejä Ukrainassa (Report of the..., A/78/540, 13).

Kun seksuaalinen väkivalta on opportunistista, kietoutuu teossa yhteen seksuaalinen himo sekä väkivalta. Tällöin nautinto ja väkivalta ovat olemassa samaan aikaan. (Dolan, Eriksson Baaz ja Stern 2020, 1160.) Seksuaalinen väkivalta on silloin vallan julkinen näyttämö, jossa uhri myös dehumanisoidaan objektiksi, jonka kärsimys tuottaa nautintoa (Horwood 2007, 42). Kun naisiin kohdistetaan väkivaltaa, jonka tarkoituksena on seksuaalisesti nöyryyttää uhria, kertoo se erityisestä vihamielisyydestä naisia kohtaan (Chambers, Horvath ja Kelly 2010, 1117).

Useat teoreetikot ovat esittäneet, kuinka seksuaalinen väkivalta tulisi liittää yksinomaan valtaan ja kontrolliin, jolloin teosta tulisi poistaa seksuaalinen mielihyvä tai seksuaalisuus. Kun seksuaalista väkivaltaa katsotaan tästä näkökulmasta, nähdään se kuitenkin silloin yksinomaan aseena, välineenä, strategiana tai taktiikkana (vrt. Alison 2007). Teon seksuaalisuutta ei voida täysin poistaa seksuaalisesta väkivallasta, sillä väkivaltaa ilmennetään nimenomaan seksuaalisuuden kautta. Puhutaan sadismista, jossa aggressio ja seksuaalisuus ovat kietoutuneet yhteen vihan ja kontrollin erotisoituessa. Seksuaalisessa sadismissa sotilas saa mielihyvää uhrin kärsimyksestä, avuttomuudesta ja nöyryyttämisestä. Silloin aggressiosta itsestään tulee eroottista, kun seksuaalisen mielihyvän saamisessa seksuaalisuutta käytetään ilmaisemaan valtaa ja vihaa. (Horwood 2007, 42–44.) Nicholas Grothin mukaan kaikissa raiskaustapauksissa on esillä kolme komponenttia: valta, viha ja seksuaalisuus. Valtaa ja vihaa osoitetaan siis uhuriin, joka on siinä hetkessä vapaana (Groth ja Birnbaum 1980, 134). Tämä selittää, miksi seksuaalinen väkivalta Ukrainan ja Venäjän välisessä sodassa ei välttämättä ole ennalta suunniteltua.

Siten, toisin kuin monet teoreetikot väittävät, ettei konflikteihin liittyvässä seksuaalisessa väkivallassa ole kyse seksuaalisuudesta, on se esillä erityisesti silloin, kun sota luo siihen mahdollisuuden. Se ei esiinny yksinään seksuaalista väkivaltaa selittävänä tekijänä, vaan tiukasti kietoutuneena muihin komponentteihin. Kun seksuaalista väkivaltaa käytetään ajanvietteenä ja viihteenä, yhdistyy siinä sotilaiden lisääntynyt kontakti siviilien kanssa ja sodan luoma kaoottinen ympäristö, missä venäläiset sotilaat käyttäytyvät irrationaalisesti. Seksuaalisen väkivallan käyttäminen ajanvietteenä ja viihteenä on muodoltaan myös sukupuolistunutta, kun aineiston perusteella pelkästään naisia käytetään seksuaalisen nautinnon tuottamiseen Ukrainan ja Venäjän välisessä sodassa.

6.3 Palkinto ja kompensatio

Sen lisäksi, että sotilaat etsivät erityisesti nuoria naisia ajanvietteen ja viihteen vuoksi, pidetään naisia myös palkintona onnistuneesta sodankäynnistä Ukrainassa. Silloin nainen on uhrina sellaisessa seksuaalisessa väkivallassa, joka pitää arvossa sotilaan viriiliä ja heteroseksuaalia olemusta. Väkivallanteossa nainen toimii siis objektina, jonka avulla osoitetaan tekijän kyvykkyys maskuliinisena sotilaana. (Guignard 2020, 18.) Aineistossa tilanteet näyttäytyvät seksuaalisena väkivaltana, jossa naispuolisia sotavankeja, pidätettyjä tai siviilejä pyydetään tai vaaditaan seksuaalisesti palvelemaan sotilaita:

In one case, two armed men repeatedly asked a woman POW who had been captured by Russian armed forces in May 2022 to sexually “serve” the soldiers in the facility where she was detained in Lyman, Donetsk region. On a later occasion, another member of the Russian armed forces

intervened to protect her from being beaten by his colleague, and then asked her for sexual acts in return. On both occasions, she dissuaded them by stating she had tuberculosis and was menstruating. (Report on the..., 1.2.2023 – 31.7.2023, 12.)

Yllä olevassa tilanteessa naissotavankia pyydettiin seksuaalisesti palvelemaan sotilaita. Toisessa tilanteessa venäläinen sotilas pelasti saman naisen hakkaamiselta, mutta pyysi vastapalvelukseksi seksuaalisia tekoja. Seksuaalinen teko nähdään näissä tilanteissa kompensationsa naisten saamasta avusta. Kummassakin tapauksessa naisen pelasti se, että hän kertoi sairastavansa tuberkuloosia ja että hänellä oli kuukautiset. Aineistossa seksuaaliseksi väkivallaksi lasketaan myös seksuaaliset ehdotukset, jotka on tehty pakottavassa tilanteessa. Seksuaalista väkivaltaa pidetään silloin helppona palveluna saada, kun tilanteessa on läsnä pakko sekä siviilin ja sotilaan välinen valtasuhde. Sota luo silloin mahdollisuuden seksuaaliselle väkivallalle, kun sotilas tilaisuuden tullessa yrittää hyödyntää hyväkseen omaa valta-asemaansa. Aineistossa kerrotaankin, kuinka Venäjän asevoimat tai Venäjään liittyvät aseelliset ryhmät raiskaavat siviileitä psykologisia pakkokeinoja hyväksikäyttäen. (Report of the..., A/78/540, 12–13.) Pakkokeinoja ei kuitenkaan sen tarkemmin eritellä aineistossa.

Seksuaalinen väkivalta voidaan nähdä myös sotasaaliina ja palkintona. Tämä on selvää Ukrainan ja Venäjän välisessä sodassa, kun siviileihin kohdistuvaa väkivaltaa esiintyy suurimmaksi osaksi Venäjän miehittämällä alueilla. Sotilaat eivät ajattele seksiä sotiessaan, koska ajatukset pitäytyvät luonnollisesti sodassa ja sen voittamisessa, mutta miehitettyään alueet ja sotatilan rautessa, on aikaa ajatella myös muuta. Voitettuaan ukrainalaiset, ajatellaan myös, että kaikki mitä miehitettyllä alueella on, kuuluu nyt venäläisille sotilaille. (Alexandre ym. 2021, 24.):

OHCHR also documented sexual violence against four civilian women and one girl in residential areas where Russian armed forces were stationed. In July 2022, members of Russian armed forces abducted a woman from her home in occupied areas of Donetsk region and raped her at gunpoint. One of the men told her he would kidnap her to become his “third wife”. (Report on the..., 1.2.2023 – 31.7.2023, 12.)

The commandant threatened to kill her husband or make him “invalid” if she did not agree to have sex with him. He further said that if she did not agree, he would rape her in a forced and painful manner, make her his frontline wife, and when he would be tired of her, she would become someone else’s wife. (Conference Room Paper..., A/HRC/52/CRP.4, 94.)

Tapauksessa venäläiset sotilaat kaappasivat naisen hänen omasta kodistaan venäläisten miehittämällä alueella ja raiskasivat hänet aseella uhaten. Yksi miehistä sanoi naiselle sieppaavansa hänet ja tekevänsä naisesta hänen ”kolmannen vaimonsa”. Vaimoina naisten odotetaan yleensä alistuvan jatkuvalla seksuaaliselle väkivallalle, erityisesti raiskaukselle ja tekevän kotitöitä ”aviomiehilleen” (Anderson ja Sviatschi 2025, 815). Nainen symboloi silloin hävinnyttä Ukrainaa, kun vaimoksi ottaminen havainnollistaa Venäjän voittoa. Se on myös muodoltaan sukupuolistunutta sekä militaristista maskuliinisuutta vahvistavaa. Militarisoitunut maskuliinisuus palkitsee hallintaa ja kontrollia, jota ilmennetään ”reviirin” eli naisten kautta (Bhadauriya 2025). Kyseessä on myös yksi

seksuaalisen orjuuden muoto. Aineiston mukaan seksuaaliseksi orjuudeksi lasketaan kokonaisvaltainen vallankäyttö tai omistus uhrista, kuten ostaminen, lainaaminen, vaihtaminen ja vapaudenriisto, missä uhri pakotetaan seksuaalisiin tekoihin (Conference Room Paper..., A/HRC/52/CRP.4, 91):

In one case, the control and power exercised over the victim was such that the perpetrator's behaviour amounted to sexual slavery. In March 2022, in a village in the Chernihiv region, Russian armed forces occupied the home of the victim for 20 days. Every night, the unit commander slept with a 16-year-old girl, raped, strangled, and beat her; he threatened to kill her relatives and have soldiers of his unit gang rape her. The Commission has received allegations regarding two other cases in which Russian armed forces exercised their power over members of two families, requesting them to cook or do their laundry, while regularly raping and abusing a woman and a 14-year-old-girl, respectively. (Conference Room Paper..., A/HRC/52/CRP.4, 91.)

Seksuaalisen orjuuden uhriksi joutuu yleisimmin murrosikäiset tytöt ja nuoret naiset. Seksuaalisen orjuuden tapauksiin liittyy jatkuva seksuaalinen väkivalta muun väkivallan lisäksi sekä kotitöiden tekeminen sotilaita varten. Aineiston mukaan seksuaalinen orjuus kesti useista päivistä useisiin kuukausiin (Report of the..., A/77/533, 15).

Sen lisäksi, että seksuaalinen väkivalta nähdään palkintona, voidaan seksuaalisesta väkivallasta aiheutuneet seuraukset nähdä palkintona: "One victim of rape reported that after one soldier raped her, he was drinking on her terrace together with fellow soldiers and greeted her the next day." (Report of the..., A/78/540, 13). Tämä on hyvin selvää sotilaan toiminnassa, joka on ensin raiskannut siviilin, mutta ilmestyy seuraavana päivänä tämän kodin terassille juomaan yhdessä sotilasystäviensä kanssa. Sotilas tuttavallisesti tervehtii raiskaamaansa uhria, mikä kertoo myös siitä, ettei sotilas häpeä tekoaan. Tapaus vahvistaa myös käsitystä muiden sotilaiden suhtautumisesta seksuaaliseen väkivaltaan. Jemma Chambers, Miranda Horvath ja Liz Kelly (2010, 1116–1117) selittävät, kuinka sotilaan käyttäytymiselle voi olla useita syitä, kuten tunne vallan saavuttamisesta, fantasia uhrin suostumuksesta tai seksuaalisesta mielihyvystä sekä nouseminen maskuliinisuuden hierarkiassa ryhmän keskuudessa. Sotilaat saattavat leveillä raiskauksesta muille sotilaille, koska nauttivat lisääntyneestä maskuliinisuuden tunteesta, jonka väkivalta toista kohtaan on aiheuttanut (Sanday [1990] 2007, 83). Nämä kaikki selitykset näyttäisivät pätevän tapauksessa. Kun raiskaaja tervehtii uhria tämän kodissa, esittelee hän muille sotilaille saavutustaan. Tällöin nainen on väkivallan objekti, jonka kautta kasvatetaan valtaa ylitse naiseen kuin myös muihin sotilaisiin. Sotilaan tuttavallisuus kielii myös tämän fantasiasta, jossa hän olisi tuottanut seksuaalista mielihyvää uhrille - siitä huolimatta, että on raiskannut tämän edellisenä päivänä.

Jelke Boesten ja Lurgio Gavilán (2023, 9) käsittelevät artikkelissaan sotilaiden käyttämää seksuaalista väkivaltaa Perun sisällissodan aikana vuosina 1980–2000. Kertomissan tarinoissa

sotilaat puhuivat seksuaalisesta väkivallasta seksinä, kun taas uhrit kokemuksistaan raiskauksina. Sotilaat kertoivat tarinoita hymyissä suin muistellessaan nuoruuden seksuaalista himoan. Todellisuudessa sotilaat tunkeutuivat siviilien koteihin ryhmissä sotilasuniformut päällä, eikä naisilla ollut muuta vaihtoehtoa kuin joutua raiskatuiksi.

Yksi seksuaalisen väkivallan juurisyistä löytyy vallitsevasta maskuliinisuuskäsityksestä sodassa, jolloin raiskaus oikeutetaan tyydyttymättömällä maskuliinisuudella. Seksuaalinen väkivalta representoi sotilaan epäonnistunutta yritystä saavuttaa ”oikea” maskuliinisuus, minkä vuoksi hän käyttää väkivaltaa. Väkivalta johtuu resurssien epäoikeudenmukaisesta jakautumisesta, armeijan organisaatiosta sekä sodan luomasta ympäristöstä. Sotatila luo turhautumista, jolloin tunne manifestoituu väkivallantekoina siviileitä kohtaan, mikä katsotaan väliaikaiseksi maskuliinisuuden julistukseksi. (Eriksson Baaz ja Stern 2009, 508–510; Kiakuvue ym. 2024, 2.) Niinpä Venäjän hallinnoima alue Ukrainassa yhdistettynä resurssien epäoikeudenmukaisuuteen luo heille mahdollisuuden sekä motivaation seksuaalisen väkivallan käyttämiseen kompensaaation saavuttamiseksi:

The soldier ordered her to undress, raped her, and continued to rape and beat her for several hours. He threatened to rape the woman’s husband, who lived with a disability and was present in the house. The soldier stole some belongings. The Commission found that, in addition to rape, the war crime of torture was committed against the victim. In March and April 2022, several groups of Russian soldiers visited the house and the shop of a married couple on multiple occasions. The victim reported that the soldiers looted, forced her to cook for them, took showers and slept in her house. (Report of the..., A/78/540, 13.)

The soldiers looted their property, threatened to rape the woman at gunpoint, shot at the house and the husband, and ultimately gangraped her. (Human Rights Situation..., 24.2.2022 – 31.12.2023, 12.)

Resurssien epäoikeudenmukainen jakautuminen näkyy aineistossa siinä, etteivät venäläiset sotilaat tunkeudu siviilien koteihin pelkän seksuaalisen tyydytyksen toivossa, vaan lisäksi varastelevat heiltä ruokaa, rahaa, alkoholia, arvotavaroita sekä kodinkoneita kuten pesukoneita ja mikroaaltouuneja (Report of the..., A/77/533, 11). Opportunistista väkivaltaa ilmentää myös muu rikollinen toiminta seksuaalisen väkivallan lisäksi, kuten uhrin ryöstäminen (Chambers, Horvath ja Kelly 2010, 1118). Kuten yllä kuvailtu tapaus osoittaa, venäläiset sotilaat vierailivat useaan otteeseen naimisissa olevan pariskunnan kodissa, jossa he ryöstämisen lisäksi kävivät siellä suihkussa, nukkuivat ja pakottivat naisen tekemään ruokaa heille. Vaikka todistajien mukaan pariskunta ei kokenut seksuaalista väkivaltaa, tapaus ilmentää elinoloja Venäjän asevoimissa – mikä taas on vaikuttava tekijä seksuaalisen väkivallan käyttämiseen. Kynnys myös seksuaalisen väkivallan käyttämiselle madaltuu, kun sotilaille ei makseta, jolloin he eivät voi saavuttaa ideaalia maskuliinisuutta. Kynnys madaltuu

entisestään, kun joukkoja ei vahdita, joukot ovat kaukana kodeistaan tai joukot ovat sotineet pitkään. (Wood 2018, 12.)

Tutkimuksissa, joissa sotilaat ovat kuvailleet omaa seksuaalisen väkivallan käyttöönsä, he ovat luoneet päässään ”hyvän sotilaan” ideaalin, joka ei varasta, tapa siviilejä eikä käytä seksuaalista väkivaltaa. Hyvä sotilas on sellainen, joka kuuntelee ja ymmärtää säännöt sekä seuraa sotilaallisia käytäntöjä. Seksuaalinen väkivalta nähtiin yllättävänä poikkeavuutena omaan käyttäytymiseen, sen sijaan, että kyse olisi ryhmän motivaatiosta tai tavoitteista. Seksuaalista väkivaltaa käytetään, kun ei nähdä saavutettavan sotilaan ideaalityyppiä yhdessä biologisten ja sosioekonomisten oikeutusten kanssa. (Alexandre ym. 2021, 22, 23.) Puhutaan marginalisoituneesta maskuliinisuudesta, joka on maskuliinisuuden muoto, jota yhteiskunta ei pidä arvostettuna (Connell [1995] 2005, 80–81). Silloin on selvää, että seksuaalista väkivaltaa käytetään palkintona ja kompensationsa, kun sotilas, jolla ei ole muuta valtaa, käyttää sitä vallan tunteen saavuttamiseen.

Armeijan pitkä historia väkivallan käyttäjänä yhdistettynä sotilaan alhaiseen statukseen (joka on yhteyksissä esimerkiksi alhaiseen palkkaan ja keuhoihin elinolosuhteisiin) madaltaa seksuaalisen väkivallan käyttämistä kompensationsa (Eriksson Baaz ja Stern 2013, 81). Seksuaalinen väkivalta ei ole siis pelkästään himoa, vaan aggressiivisesta maskuliinisuudesta lähtevää, minkä tarkoituksena on korostaa omaa maskuliinista identiteettiä. Kyse on hypermaskuliinisuudesta, johon kuuluu aggressiivisuus, liiallinen kovuus ja väkivalta, mikä tarjoaa näille marginalisoidun maskuliinisuuden omaaville sotilaille mahdollisuuden hyötyä sodan aiheuttamasta kaaoksesta sukupuolen hierarkiassa kiipeämisessä. (Banwell 2020, 25, 59.)

Seksuaalisesta väkivallasta tulee silloin väline, jonka kautta sotilas yrittää esittää ja saada takaisin maskuliinisuutensa ja valta-asemansa epäonnistuessaan ilmentää sotilaan ideaalityyppiä. Silloin sotatila korostaa feminiinisuuden ja maskuliinisuuden eroja, pitäen niitä toistensa ääripäinä. Feminiinisyys nähdään sodassa kaikkena muuna, mitä sotilaat edustavat tai haluavat edustaa. Se edustaa osaa sotilaassa, joka tulee tuhota kaikin mahdollisin tavoin. Seksuaalinen väkivalta ukrainalaista naista kohtaan toimii tapana, jolla tätä eroa voidaan erityisesti korostaa. (Eriksson Baaz ja Stern 2013, 21.) Silloin naista kohtaan osoitettava valta-asema saa sukupuolistuneen muodon seksuaalisen väkivallan käytöllä (Wood 2010, 132). Seksuaalinen väkivalta on sukupuolten normien ja valtaepätasapainojen manifestaatio, missä osoitetaan miehen yliveraisuutta naisiin heidän alisteista asemaansa vasten. Onnistuneeksi katsottu maskuliinisuus on saavutettu seksuaalisen valloituksen, tässä tilanteessa seksuaalisen väkivallan kautta. (Ricardo ja Barker 2008, 21.) Onnistunut sodankäynti luo siis seksuaaliselle väkivallalle mahdollisuuden, ja sotilas käyttää tätä olosuhdetta hyväkseen, kun väkivallan palkintona on sotilaan ihannoima maskuliinisuus.

7 ARMEIJAN LUOMA KULTTUURI

Tutkielman kolmannessa ja viimeisessä tulosluvussa käsittelen, kuinka seksuaalisen väkivallan syy näyttäytyy Ukrainan ja Venäjän välisessä sodassa armeijan luomana kulttuurina. Silloin seksuaalinen väkivalta on liitoksissa armeijaorganisaatioon, jossa luodaan väkivallan potentiaali. Tällöin seksuaalinen väkivalta toimii sosiaalisen koheesion luojana ryhmässä, josta se muuten puuttuu. Seksuaalisen väkivallan käytön syy näyttäytyy myös rankaisemattomuuden kulttuurina. Silloin seksuaalista väkivaltaa käytetään, kun siitä ei aiheudu seurauksia. Rankaisemattomuuden kulttuuri ilmentää seksuaalisen väkivallan käyttämisen eroja Venäjän armeijan sekä Ukrainan armeijan välillä. Tulokset päättävässä alaluvussa seksuaalinen väkivalta johtuu armeijan puutteellisesta ja heikosta koulutuksesta. Seksuaalisen väkivallan käyttö näyttäytyy Ukrainan ja Venäjän välisessä sodassa silloin epäjärjestelmällisenä toimintana, kun sotilaille ei ole tietoa sodan päämäärästä. Tarkoituksena ei ole väittää, että armeija loisi seksuaalisen väkivallan ”kulttuurin” vaan armeijan luoma kulttuuri madaltaa kynnystä käyttää seksuaalista väkivaltaa ja siten toimii syynä seksuaalisen väkivallan käytölle. Armeijan kulttuurissa seksuaalisen väkivallan käytön pääsy ei ole strateginen tai opportunistinen, vaan sosiaalinen.

7.1 Sosiaalisen koheesion luoja

Seksuaalinen väkivalta näyttäytyy Ukrainan ja Venäjän välisessä sodassa sosiaalisen koheesion luojana, mikä selittää, miksi seksuaalista väkivaltaa käytetään yhdessä sotilaiden keskuudessa. Seksuaalinen väkivalta on silloin sosiaalinen aktiviteetti, jota pidetään hyväksyttynä tietyissä sotilasyksiköissä, joissa vallitseva maskuliinisuus tukee väkivallan harjoittamista sosiaalisena toimintana (Wood 2018, 524). Tämä on selvää venäläisten sotilaiden käyttämässä väkivallassa. Kuten edellisessä tulosluvussa käsittelin, on venäläisten sotilaiden käyttäytyminen mielivaltaista heidän miehittämillään alueilla, mikä kielii kurin ja järjestyksen puutteesta. Seksuaalinen väkivalta sosiaalisena toimintana tulee aineistossa ilmi tapauksista, joissa seksuaalista väkivaltaa käytetään pareittain tai ryhmissä. Raporttien mukaan samoissa kylissä on raportoitu useita pareittain tai ryhmässä tehtyjä seksuaalisen väkivallan tapauksia:

At the beginning of March 2022, in a village in the Kyiv region, nine Russian soldiers visited a couple’s home a first time. Later, two soldiers returned.-- The two soldiers raped her multiple times. (Conference Room Paper..., A/HRC/52/CRP.4, 92.)

The Commission is currently investigating three other credible allegations of Russian armed forces raping women and teenage girls in the same village. In another village, Russian armed forces took a woman out of her house and forced her to go to a neighbouring house, where one of the soldiers of the Russian armed forces had shot dead a man who had tried to defend his wife. Two soldiers took both women to another house that served as their base. The soldiers

proceeded to different rooms to rape and sexually assault the two women. (Report of the..., A/77/533, 14.)

Ensimmäisessä tapauksessa kaksi sotilasta palaa siviilien kotiin raiskaamaan naisen, kun he ovat ensin seitsemän muun sotilaan kanssa vierailleet heidän luonaan. Toisessa tapauksessa kaksi sotilasta raiskaa ja käyttää seksuaalisesti hyväksi kahta naista saman talon eri huoneissa. Kun päätös raiskauksesta tehdään yhdessä, madaltaa se sotilaan omaa kynnystä käyttää seksuaalista väkivaltaa. Raiskaus ja joukkoraiskaus ovat raporttien mukaan yleisin siviileihin kohdistuva seksuaalisen väkivallan muoto Ukrainan ja Venäjän välisessä sodassa, johon syyllistyvät Venäjän asevoimien sotilaat. Aineiston mukaan raiskaukseen ja joukkoraiskaukseen syyllistytään tyttöjä ja naisia kohtaan, kun taas heidän aviomiehiinsä kohdistetaan yleensä fyysistä väkivaltaa, mikäli väkivaltaa kohdistetaan samassa tilanteessa:

Women and girls constituted the majority of alleged victims. Out of all allegations received, 59 allegedly occurred in the Kyiv region where Russian armed forces were stationed. Rape, including gang rape, against civilian women was allegedly the most common form of CRSV committed by Russian armed forces. It was often accompanied by other human rights violations, such as wilful killings of victims or their husbands, physical violence, or looting of their homes. (Situation of the..., 24.2.2022 – 15.5.2022, 33.)

Seksuaalinen väkivalta sosiaalisena aktiviteettina kulminoituu joukkoraiskauksena, kun kollektiivisen seksuaalisen väkivallan tarkoituksena on kasvattaa aseellisen ryhmän välistä koheesiota. Tästä syystä sitä tehdään tietoisesti. Joukkoraiskaus luo ryhmälle yhteisiä vallan ja paremmuuden tunteita. (Koos 2017, 1940.) Ryhmän sisäinen koheesio on yleensä muodoltaan sukupuolistunutta sekä militaristista maskuliinisuutta vahvistavaa. Koheesio ymmärretään sitoutumisen ja lojaaliuden kautta, jonka myötä sotilaat pystyvät taistelemaan sodan bruttaaleissa olosuhteissa, mihin kuuluu erottelu sukupuolten kuin myös poikien ja miesten välillä. Ollakseen miehiä, on pojista tultava sotilaita, jotka mallintavat militaristista maskuliinisuuskäsitystä. Sotilaat representoivat valtaa vihollista kohtaan sukupuolistuneella tavalla, kun nimenomaisesti joukkoraiskausta käytetään naista kohtaan samalla, kun korostetaan saman yksikön miesten välisten siteiden tärkeyttä. (Wood 2006, 326.) Vihollinen, tässä tapauksessa ukrainalainen siviili on alistettava, jotta voidaan osoittaa venäläisen sotilaan ylivoimaisuus.

Tutkimusaineiston mukaan joukkoraiskausta tai pareittain tehtyä raiskausta tapahtuu erityisesti samantasoisten sotilaiden keskuudessa. Ali Bitenga Alexandre ym. (2021, 20) tutkimuksessaan huomasivat saman ilmiön. Haastatellessaan sotilaita joukkoraiskauksesta, he kertoivat, kuinka epäsovittava olisi jakaa nainen komentajan kanssa. Joukkoraiskaus kertoo myös tekijöiden iästä, ja siten erilaisista motivaatioista teolle. Tutkimusten mukaan joukkoraiskauksia tekee iältään parikymppiset miehet, ja heidän motiivinsa eroavat yleensä vanhempien miesten käyttämästä seksuaalisesta väkivallasta (Lambine 2013, 68, 69). Joukkoraiskausta on katsottu esiintyvän

aseellisissa ryhmissä, johon sotilaat on rekrytoitu pakolla tai sattumanvaraisesti, jolloin ryhmän välinen koheesion kasvattaminen nähdään välttämättömänä sotilaiden keskuudessa (Cohen 2013, 464).

Aineistosta on huomattavissa, kuinka venäläiset sotilaat ovat arkipäiväistäneet itselleen seksuaalisen väkivallan käytön, erityisesti siviilien raiskaamisen. Armeijassa mies käy läpi sotilaallisen koulutuksen, jossa tuotetaan miesten tavoittelema militarisoitunut maskuliinisuus. Se on jatkuva prosessi, eikä se ole koskaan täysin saavutettavissa. Armeija on paikka, jossa sotilaat oppivat yhdistämään väkivallan maskuliinisuuteen. (Meger 2010, 128.) Sotilaaksi tuleminen on sukupuolistunutta, kun prosessissa hyödynnetään miehuuden universaaleja rituaaleja, mihin kuuluu voima, itsehillintä, tottelevaisuus ja fyysinen rohkeus. Sotilaaksi tuleminen perustuu siis tietynlaisiin miehuuden käsityksiin. Sukupuolistuneen rakennelman yksi tulos on sukupuolistunut ylivalta, jossa seksuaalista väkivaltaa käytetään vastapuolen naisiin. (Goldstein 2003, 356–360.)

Konflikteihin liittyvä seksuaalinen väkivalta johtuu heteroseksuaalisesta maskuliinisuudesta, joka rakentuu ulkoisissa sosiaalisissa instituutioissa ja armeijan sosiaalistamisprosessin kautta (Canning 2010, 854). Militarisoitu heteroseksuaalinen maskuliinisuus on siis ymmärrettävä institutionalisoituneena ja globalisoituneena ilmiönä (Banwell 2020, 54). Seksuaalinen väkivalta on ilmaus väkivaltaisesta maskuliinisuudesta, joka on siis armeijan kautta tuotettu. Sosiaalistamisprosessi on selkeä, kun aineistossa eräs venäläinen sotilas kommentoi uhrin äidille, kuinka raiskaaminen ”ei ole pelottavaa, kaikki tekevät sitä”, samaan aikaan kun raiskaa raskaana olevaa naista:

One witness of rape reported that while a soldier raped her pregnant daughter, he said: “It’s not scary, everyone does it”. However, the interviews of the Commission also show that other soldiers behaved differently, that in a small number of cases, superiors took action against those committing rape or fellow soldiers attempted to stop the perpetrators or to assist the victim. (Report of the..., A/78/540, 13.)

Sanomalla, kuinka kaikki käyttävät seksuaalista väkivaltaa, sotilas oikeuttaa ja normalisoi itselleen seksuaalisen väkivallan käyttämisen. Riippumaton tutkintakomissio kuitenkin huomauttaa, että sotilaat sekä komentajat käyttäytyvät hyvin eri lailla Ukrainan ja Venäjän välisessä sodassa. Tällöin ei voida luoda olettamusta siitä, että seksuaalinen väkivalta olisi kaikkien sotilaiden käyttämää. (Tätä käsittelen enemmän tulosluvussa 7.3.) Kun sotilas sanoo kaikkien käyttävän seksuaalista väkivaltaa, kertoo se siitä, kuinka raiskaaminen on nähty jollain tapaa hyödyllisenä – oli sen hyödyllisyys mikä tahansa.

Elisabeth J. Woodin mukaan konflikteihin liittyvä seksuaalinen väkivalta tulisi ymmärtää käytänteenä (sexual violence as a practise). Asevoimat voivat silloin nähdä seksuaalisen väkivallan positiivisena käytänteenä, koska se kasvattaa sellaisten ryhmien sosialisaatiota ja ryhmän välistä

koheesiota, mistä ne muuten puuttuvat. (Wood 2014, 473.) Siten yhteisesti tehty seksuaalisen väkivallan teko luo sosiaalisia siteitä tekijöiden välille luomalla kollektiivisia vallan ja paremmuuden tunteita. Yhdessä tehdyssä seksuaalisessa väkivallassa on runsaasti etuja ryhmälle, jossa henkilökohtaiset riskit vahvistavat seksuaalisen väkivallan tekoa ja hyödyllisyyttä yhteenkuuluvuuden kasvattajana. Kun riski seksuaalisen väkivallan käytöstä jaetaan, sitoo se ryhmää enemmän yhteen. (Eriksson Baaz ja Stern 2013, 77–78.) Tällöin uhri usein nähdään väkivallan objektina, jonka kautta kasvatetaan ryhmän koheesiota ja sotilas varmistaa oman kuulumisensa ryhmään. Silloin seksuaalisen väkivallan palkinto ei ole pääasiassa seksuaalinen, vaan sosiaalinen. (Lambine 2013, 70.)

Sotatila liittyy yhteen runsaan määrän toisilleen vieraita yksilöitä, jolloin yksilöt valitsevat (seksuaalisen) väkivallan käyttämisen tuhoisassa ryhmätoiminnassa (Cohen 2013, 464). Yhdessä tehty seksuaalinen väkivalta parantaa ryhmän välistä sidosta, josta ajatellaan olevan hyötyä sodassa. Tämä myös selittää, miksi samanlaista käytännettä ei esiinny kaikkien sotilaiden keskuudessa, vaan vain tietyissä ryhmissä, samantasoisten sotilaiden keskuudessa. Ryhmässä yksilön harkintakyky voi heikentyä ja pelko ryhmän ulkopuolelle jäämisestä voi johtaa siihen, että sotilas syyllistyy tekoihin, joihin hän ei normaalioloissa ryhtyisi.

Silloin seksuaalisen väkivallan käyttäminen riippuu ryhmän sisällä vallitsevista normeista ja käytänteistä. Jos useat ryhmän jäsenistä käyttävät seksuaalista väkivaltaa, teon sosiaaliset ”kustannukset” laskevat, kun muutkin sotilaat hyväksyvät sen käytön. Tällöin seksuaalista väkivaltaa ennen käyttämättömät henkilöt voivat osallistua seksuaalisen väkivallan tekoon tai käyttää seksuaalista väkivaltaa huolesta omasta asemastaan ryhmässä. (Wood 2006, 323.) Seksuaalinen väkivalta tarjoaa tavan, jolla sotilas voi vahvistaa maskuliinisuuttaan: raiskaus esitellään ”yleisölle” eli muille sotilaille, jotka sekä rohkaisevat tekoon että todistavat tekijän seksuaalista kyvykkyyttä ja ylivaltaa uhrista (Franklin 2004, 31):

In May 2022, three Russian soldiers came to the house of a married couple who had stayed behind to look after the grandmother. They beat the 52-year-old man and all three perpetrators raped the 50-year-old woman in turns. The couple reported the rape to the Russian armed forces commander. Neighbours recounted that after this, three different soldiers “were looking for a woman who reported the rape”, went to the couple’s house and shot dead both of them. The Commission found that, in addition to the rape of the woman, the war crimes of wilful killing and torture were also committed against both victims. (Report of the..., A/78/540, 13.)

Edellä kuvailussa tapauksessa pariskunta raportoi Venäjän asevoimien komentajalla vaimonsa joutuneen kolmen sotilaan raiskaamaksi. Myöhemmin, kolme eri sotilasta etsivät raiskauksen raportoineen pariskunnan ja tappoivat heidät. Kuvauksesta voi tulkita, että raiskauksesta on aiheutunut seurauksia raiskaajille. Se kuvaa myös ryhmittymän sotilaiden välistä sisäistä koheesiota ja sidettä, jossa kolme sotilasta kostaa kavereidensa rangaistukset. Se kertoo myös siitä, että

seksuaalisen väkivallan käyttö on normalisoitu ryhmän sotilaiden keskuudessa. Sen sijaan, että tekoa pidetään rangaistavana, on siitä kertominen heidän mielestään seksuaalista väkivaltaa suurempi rikos. Tapaus kertoo lojaliteetista pienelle yksikölle, ei niinkään armeijalle tai valtiolle. Puhutaan ensisijaisista ryhmistä, jotka koostuvat joukosta samaa ideologiaa jakavista ihmisistä. Samat ideologiat esimerkiksi maskuliinisuudesta, seksuaalisuudesta ja sukupuolesta vahvistavat henkilökohtaista ja tunnepitoista sidettä ensisijaisen ryhmän jäsenien keskuudessa. Tämä side on siten myös sukupuolistunutta. (Goldstein 2003, 356–360.) Sodassa yhdessä sotiminen sosialisoi sotilaita arvottamaan lojaaliutta korkeammalle kuin ryhmän auktoriteetin sääntöjen kunnioittamista (Wood ja Toppelberg, 2017, 628). Seksuaalisen väkivallan käyttäminen siviilinaisia kohtaan kertoo ryhmän sisällä vallitsevasta käsityksestä naisista, minkä mukaan seksuaalinen väkivalta heitä kohtaan on hyväksyttävää, ei rangaistavaa.

7.2 Rankaisemattomuuden kulttuuri

Armeijan luomana kulttuurina konflikteihin liittyvä seksuaalinen väkivalta näyttäytyy rankaisemattomuuden kulttuurina: sitä käytetään, koska tekijät eivät joudu vastuuseen teostaan. Aineiston mukaan tämä on nähtävissä siviileihin kohdistuvassa seksuaalisen väkivallan käytössä. Sotilaiden sotiessa toisessa valtiossa, kaukana oman yhteiskuntansa normaalista sosiaalisesta kontrollista, seksuaalisen väkivallan käyttö on vähemmän valvottua, eli riskit sen käyttämiseen ovat matalat (Wood 2006, 321). Siten rankaisemattomuuden kulttuuri näyttäytyy Ukrainan ja Venäjä välisessä sodassa tekijöiden ”vapautumisena” oikeudellisesta, institutionaalista tai sosiaalisesta vastuusta. Rankaisemattomuus sekä ylläpitää että normalisoi seksuaalisen väkivallan käyttämistä.

Riippumaton tutkintakomissio tuo raporteissaan ilmi, kuinka venäläisten sotilaiden käytöksestä voi huomata, etteivät he pelkää rangaistuksia. Rankaisemattomuuden kulttuuria ilmentää siviileihin kohdistuva jatkuva seksuaalinen väkivalta ja se, että sama sotilas käyttää seksuaalista väkivaltaa useampaa uhria kohtaan. Tämä on nähtävissä Venäjän armeijan sotilaiden tai Venäjään liittyvien aseellisten ryhmien jäsenten useista vierailuista samoihin taloihin ja niiden asukkaisiin kohdistuvasta seksuaalisesta väkivallasta:

Victims stated that the crimes and violations were committed by Russian soldiers, and in some cases specified that perpetrators belonged to units from the former so-called Donetsk and Luhansk People’s Republics. -- In two separate cases, victims named the same perpetrator. In several cases, the behaviour displayed by the perpetrators suggests that they did not fear accountability. This is illustrated, for example, by repeated visits to the houses of the victims, as well as by the multiple threats and violations committed against them and their family members. (Report of the..., A/78/540, 13.)

Rankaisemattomuuden kulttuuria vahvistaa heikentynyt turvallisuustilanne, oikeusjärjestelmien ja palveluiden kaatuminen sekä siviilien joukkosiirrot, kun Venäjä on miehittänyt alueita Ukrainasta. Tämän lisäksi seksuaaliseen väkivaltaan liittyvä stigma ja trauma sekä pelko kostosta estävät uhreja ilmoittamasta tai puhumasta tapahtuneesta seksuaalisesta väkivallasta. Seksuaalisesta väkivallasta tulee tarkoituksellista toimintaa, kun mikään tai kukaan ei estä sen käyttöä:

Due to active hostilities, the lack of security in areas controlled by Russian armed forces, the breakdown of referral pathways for services, mass displacement, and stigma associated with sexual violence, victims of CRSV are often not able or willing to speak to others or register a complaint before law enforcement authorities. (Situation of the..., 24.2.2022 – 15.5.2022, 33)

At gunpoint, they took the woman to another room, ordered her to her knees and gang-raped her. --When Russian soldiers left, they said that they would "go to others". OHCHR received two more allegations of sexual violence from the same location and timeframe, but has not yet been able to corroborate them. (Report on the..., 1.2.2022 – 31.7.2022, 22)

Kun sotilaat sanovat "menevänsä muiden luo" joukkoraiskattuaan naisen, puoltaa se seksuaalisen väkivallan toistuvaa käyttämistä siviilejä kohtaan. Aineiston perusteella naisilla on suurempi todennäköisyys joutua useaan kertaan seksuaalisen väkivallan uhriksi, tai vastaavasti heihin kohdistuva seksuaalinen väkivalta on muita useammin jatkuvaa. Raiskaus on myös yleisin jatkuva tai toistuva seksuaalisen väkivallan muoto. On huomattava, että jatkuva raiskaus eroaa tulosluvussa 6.3 puhutusta seksuaalisesta orjuudesta. Jatkuvaan raiskaukseen kuuluu pelkkä seksuaalinen väkivalta, kun taas seksuaaliseen orjuuteen kuuluu kokonaisvaltainen omistus uhrista. Jatkuva raiskausta kohdistetaan erityisesti nuoriin naisiin ja tyttöihin, jotka ovat ikähaarukaltaan noin 16–34-vuotiaita.

In Kharkiv region, the Commission is investigating two cases regarding the repeated rape over a three-month period, of an adolescent girl, allegedly by a Russian armed forces soldier, and the repeated rape reportedly by a Russian armed forces serviceman of a 31-year-old woman who was taking shelter in a school basement. (Report of the..., A/77/533, 15.)

Kun ketään ei rangaista tai rankaisujen määrä on olematon, sotilaat oppivat, että seksuaalisella väkivallalla ei ole seurauksia, mikä johtaa tekojen toistuvuuteen tai eskalaatioon. Rankaisemattomuuden kulttuuri huipentuu tilanteisiin, joissa uhri tapettu sen jälkeen, kun häneen on kohdistettu seksuaalista väkivaltaa. Näin varmistetaan, ettei uhri ole kertomassa kokemastaan väkivallasta kenellekään. Joissakin tilanteissa uhri on myös kuollut raiskauksen seurauksena, mikä kertoo siviileihin kohdistuvasta silmittömästä väkivallasta:

In 18 cases victims were allegedly killed or died after being raped. For example, a man in the Chernihiv region reported that he discovered the body of an elderly woman, half naked with blood around her genitals. (Situation of the..., 24.2.2022 – 15.5.2022, 33.)

Maria Eriksson Baaz ja Maria Stern (2009, 510–512) puhuvat julmista raiskauksista (evil rapes), jotka tapahtuvat muun äärimuotoisen väkivallan yhteydessä. Ne ovat todella julmaa seksuaalista väkivaltaa, johon voi liittyä myös esimerkiksi uhrin silpominen tai tappaminen. Sen käyttämisen

juuret löytyvät sotatilanteesta, jossa väkivallasta ja tappamisesta katoaa inhimillisyys, kun väkivalta ja tappaminen normalisoituu. Rauhanaikana ajatellusta mahdottomasta teosta tulee sota-aikana mahdollista ja vähemmän dramaattista, mikä johtaa Eriksson Baazin ja Sternin mukaan moraalista irtautumiseen. Haastatellessaan Kongon demokraattisessa tasavallassa aseellisten FARDC-joukkojen upseereita ja sotilaita, he kertoivat tiedostavansa, kuinka raiskaaminen on väärin, mutta tekivät sitä silti. Sodassa väkivallan todistaminen ja aiheuttaminen on normi, mikä voi muuttaa sotilaan omia arvoja, moraalialia ja mieltymyksiä liittyen väkivaltaan. Sota irtaannuttaa yksilön sosiaalisia prosesseja vaikuttaen hänen herkkyyteensä väkivallalle, uhrien dehumanisointiin, syyllisyyden tunteisiin omista teoistaan ja vastuun siirtämiseen vallitsevalle armeijakulttuurille muiden muassa. (Wood 2018, 518–519.)

Siviileihin kohdistettu väkivalta voi siis tuottaa jopa nautintoa sotilaille tai vastaavasti sotilaille herää tunne siitä, että siviileille on oltava mahdollisimman julma. Kongon demokraattisessa tasavallassa haastateltujen sotilaiden mukaan jopa 44 prosenttia olivat jonkin verran tai hyvin paljon samaa mieltä väitteen kanssa, minkä mukaan oli tyydyttävää aiheuttaa väkivaltaa toiselle. Samassa tutkimuksessa 40 prosenttia oli sitä mieltä, että kohdistessaan väkivaltaa, oli väkivallan lopettaminen vaikeaa, ja kahdeksan prosentin mukaan väkivallan kohdistaminen toiseen kiihotti heitä seksuaalisesti. (Eriksson Baaz ja Stern 2009, 514–515.) Tämä on nähtävissä Ukrainan ja Venäjän välisessä sodassa, kun siviileihin kohdistetaan äärimmäistä väkivaltaa muun seksuaalisen väkivallan lisäksi. Väkivalta ei silloin jää pelkkään seksuaaliseen väkivaltaan, vaan uhri tapetaan väkivallan päätteeksi. (Killings of Civilians..., 24.2.2022 –31.10.2022, 6, 10; Conference Room Paper..., A/HRC/52/CRP.4, 89.) Uhrin tappaminen toimii myös keinona tuhota todisteet seksuaalisen väkivallan käytöstä. Elisabeth Jean Wood (2009, 145) tutki Sri Lankan sisällissodassa aseellisten ryhmien käyttämää seksuaalista väkivaltaa. Eräässä tapauksessa sotilaat joukkoraiskasivat naisen, jonka jälkeen nainen tapettiin asettamalla granaatti hänen vaginaansa. Vaginaan asetettu granaatti pyyhki todisteet tapahtuneesta joukkoraiskauksesta. Kun raiskauksesta ei jää jälkiä, ei ketään voida asettaa syytteeseen teosta.

Seksuaalisen väkivallan yleisyys johtuu organisaation rakenteesta (Wood 2018, 526). Venäjän armeijan kohdalla seksuaalisen väkivallan potentiaali luodaan jo sotilaiden koulutuksen aikana. Venäjän asevoimat on tunnettu siitä, että sotilaat käyttävät väkivaltaa toisiaan kohtaan. Puhutaan Dedovschinasta (”isoisien säännökset” tai ”vanhempien valta”). Se on Neuvostoliiton armeijasta peräisin ja nyt Venäjän armeijassa jatkuva perinne, jossa juuri aloittaneita alokkaita simputetaan fyysisen, henkisen ja seksuaalisen väkivallan keinoin. (Human Rights Watch 2004.) Asevoimien väkivaltaa pidetään Venäjällä ”siirtymäriittinä” (Daucé ja Sieca-Kozlowski 2006, 20). Kyse on vallasta ja vallankäytöstä, jota vanhemmat sotilaat harjoittavat kaltoinkohtelemalla alokkaita ilman sääntöjä, puuttumista tai pelkoa rankaisemisesta (Human Rights Watch 2004). Dedovshchina on kurin

ja järjestyksen luomisen sijasta koston instituutio, jossa yritetään kostaa koettu väkivalta uusien alokkaiden kautta (Daucé ja Sieca-Kozlowski 2006, 23). Simputus toimii epävirallisena sosialisena (informal socialization) sotilaiden välillä. Simputus on silloin käytänte, joka heikentää virallista sosialisatiota (formal socialization), esimerkiksi organisaation sääntöjen sisäistämistä. (Wood ja Toppelberg 2017, 626.)

Kouluttaminen ja simputtaminen nojautuvat vahingollisiin sukupuolen stereotyyppioihin, joka muokkaa yksilöiden identiteettiä ja kasvattaa heidän aggressiivisuuttaan (Wood 2009, 138). Epävirallinen sosialisatio normalisoi (seksuaalisen) väkivallan käyttöä hyväksyttävänä rangaistuksen muotona (Wood ja Toppelberg 2017, 620). Armeijan virallinen sosialisatio jää alakynteen epäviralliselle sosialisatiolle, mikä näkyy sodan aikana myös seksuaalisen väkivallan käytössä (emt., 625). Venäjän armeijan organisaation rakenteen takia yksilön ja yksikön normit hallitsevat, jolloin se ei pysty estämään seksuaalista väkivaltaa (mikäli se haluaisi sitä estää) (Wood 2009, 142). Siten komentajien ohjeet tai kiellot eivät pysty lopettamaan seksuaalisen väkivallan käyttöä.

Tämä ilmenee aineistossa, kun OHCHR raportoi, kuinka Venäjän asevoimat on jatkuvasti epäonnistunut sodan sääntöjen kunnioittamisessa. Venäjän asevoimien toimintaa Ukrainassa korostaa tehokkaan kurin ja kontrollin puute sekä epäonnistuneet kurinpitomenetelmät väkivaltatapausten tutkimisessa ja tuomitsemisessa. (Killing of Civilians..., 24.2.2022 – 6.4.2022, 21.) Venäjän armeijassa ei siis ole kurinpidollista järjestelmää, joka pystyisi puuttumaan seksuaaliseen väkivaltaan. Armeijan luomana kulttuurina seksuaalisen väkivallan yleisyys johtuu rangaistuksien puuttumattomuudesta (Wood 2006, 331). Kun väkivallasta ei aiheudu rangaistuksia, johtaa se suoraan väkivallan lisääntymiseen. Tämä tulee selväksi, kun Venäjän armeijan sotilaat käyttävät seksuaalista väkivaltaa sodassa selkeästi enemmän kuin Ukrainan asevoimien sotilaat.

Venäjän armeijan organisaatorakennetta rankaisemattomuuden kulttuurin vahvistajana havainnollistetaan vertaamalla ukrainalaisten ja venäläisten asevoimien erilaista suhtautumista seksuaaliseen väkivaltaan. Esimerkiksi raportointiajalla 1.2.2023 – 31.7.2023 OHCHR ei raportoinut ainuttakaan seksuaalisen väkivallan tapausta ukrainalaisten tekemänä. Syyksi selitetään, kuinka Ukrainan hallinto on sitoutunut puuttumaan, tutkimaan ja tuomitsemaan konflikteihin liittyvän seksuaalisen väkivallan tapaukset. Heinäkuun 2023 loppuun mennessä Ukrainan valtakunnansyyttäjän virasto aloitti 215 seksuaalisen väkivallan tapauksen tutkimisen Venäjän asevoimien tekemänä. (Report on the..., 1.2.2023 – 31.7.2023, 12.) Kun seksuaalista väkivaltaa aktiivisesti yritetään ehkäistä, vähentää se seksuaalisen väkivallan käyttöä (Wood 2009, 149).

Ukrainan asevoimien seksuaalisen väkivallan vähäisyys kertoo armeijan selkeästä motivaatiosta pidättäytyä seksuaalisen väkivallan käyttämisestä. Ukrainan asevoimien suhtautumisessa

seksuaaliseen väkivaltaan voi vaikuttaa naisten suhteellisen suuri määrä Ukrainan asevoimissa. Esimerkiksi vuonna 2022 Ukrainan asevoimista 23 prosenttia oli naisia (Columbia University 2023). Väitettä vahvistaa OHCHR:n ja riippumattoman tutkintakomission raportit useista naispuolisista sotavangeista. Tarkoitukseni ei ole väittää, etteivätkö naiset voisi käyttää konflikteihin liittyvää seksuaalista väkivaltaa, sillä tämä on tullut todistetuksi useammassa sodassa ja konfliktissa (ks. esim. Sjoberg 2016). Koska Ukrainan ja Venäjän käyttämässä seksuaalisen väkivallan muodoissa on kuitenkin niin suuri ero, ei kyse ole sattumasta. Naisten läsnäolo asevoimissa voi hillitä miessotilaiden seksuaalisen väkivallan käyttöä, koska sen pelätään johtavan kostotoimiin, joissa naissotilaisiin kohdistetaan seksuaalista väkivaltaa (Mehrl 2022, 473).

Tämän lisäksi seksuaalisen väkivallan käyttö voisi vahingoittaa Ukrainan kansainvälistä mainetta (Wood 2009, 141). Mikäli mediassa leviäisi uutisia tai raportteja ukrainalaisten käyttämästä seksuaalisesta väkivallasta, olisi Ukrainan vaikeampi saada tukea muilta valtioilta. Kun Ukraina näyttäytyy sankarillisena valtiona, joka sinnittelee pahaa suurvaltaa vastaan, on sen helpompi saada kansainvälistä huomiota ja taloudellista sekä sotilaallista tukea muilta valtioilta. Seksuaalisessa väkivallassa pidättäytymisessä on läsnä silloin sodan poliittinen ulottuvuus, joka ohjaa asevoimien ja sotilaiden toimintaa.

7.3 Armeijan puutteellinen ja heikko koulutus

Armeijan luomana kulttuurina seksuaalisen väkivallan käytön syy löytyy armeijan puutteellisesta ja heikosta koulutuksesta. Tämä tuodaan ilmi aineistossa, kun Venäjän asevoimien toiminnasta voi päätellä, etteivät he ole saaneet tietoja tai ohjeistuksia sodan laillisten toimien suorittamisesta kansainvälisen humanitaarisen oikeuden mukaisesti. Tähän lukeutuu seksuaalisen väkivallan käyttämisen kieltäminen. Kansainvälinen humanitaarinen oikeus eli sodan oikeussäännöt säätelevät sodankäyntiä. Humanitaarisen oikeuden yksi keskeisimpiä osa-alueita on sellaisten henkilöiden suojeleminen, jotka eivät osallistu sodankäyntiin (siviilit, haavoittuneet ja antautuneet sotilaat). (Punainen Risti 2026.) Venäjän asevoimien käyttämä väkivalta herättää kysymyksen siitä, minkälaista koulutusta he ovat ennen sotaa saaneet:

OHCHR has grounds to believe that many combatants of the Russian armed forces and affiliated armed groups did not receive information or instructions on the lawful conduct of hostilities, including the prohibition of sexual violence, as is required by IHL. (Report on the..., 1.2.2022 – 31.7.2022, 22.)

Second, the failure by the Russian armed forces to consistently respect the rules on the conduct of hostilities and on the treatment of persons who fall within their power raises serious concerns about the extent of instructions and training on international humanitarian law provided to servicepersons prior to and during military deployment. (Killing of Civilians..., 24.2.2022 – 6.4.2022, 21.)

Sotilaiden puutteellinen ja heikko koulutus vahvistaa näkökulmaa, ettei seksuaalinen väkivalta ole omaksuttu Venäjän sotastrategiaksi tai sodankäynnin aseeksi tai että se olisi systemaattista toimintaa. Tämä näkyy aineistosta seksuaalisena väkivaltana, jonka muodot ja syyt ovat hyvin erilaisia ja monimuotoisia. Mikäli sotilaat olisivat saaneet ohjeistuksia seksuaalisen väkivallan käyttämisestä, olisi heidän toiminnassaan erotettavissa selviä käytösmalleja ja käytänteitä. Ukrainan ja Venäjän sodassa seksuaalinen väkivalta on kaikkea muuta kuin tätä. Seksuaalista väkivaltaa on verrattava muihin konflikteihin, joissa se on ollut systemaattinen sodankäynnin ase. Esimerkiksi Bosnian sodassa raiskaus oli yksi etnisen puhdistuksen strategioista, kun Bosnian serbit ylläpitivät raiskausleirejä tarkoituksenaan saada kroatialaiset ja islaminuskoiset naiset raskaaksi. Ugandassa naisten kaappaus, pakotettu avioliitto ja raskauttaminen oli Herran vastarinta-armeijan (Lords Resistance Army) yksi tärkeimmistä sotilaallisista strategioista. (Denov 2015, 62, 64). Ruandan kansanmurhassa Hutut sen sijaan vapauttivat sairaaloista satoja AIDS:ista kärsiviä potilaita, joiden tarkoituksena oli levittää sairautta raiskaamalla Tutsi naisia (Drumbl 2012 116).

Kun seksuaalista väkivaltaa luonnehditaan systemaattiseksi sodankäynnin aseeksi, sitä tapahtuu yleensä suuressa mittakaavassa eli uhrien määrä on suuri (Guignard 2020, 17). Esimerkiksi YK raportoi 17 000 konfliktiin liittyvää seksuaalisen väkivallan tapausta Kongossa vuonna 2014 pelkän viiden kuukauden aikana Pohjois-Kivun maakunnassa (United Nations Secretary General 2025, 19). Aineiston perusteella Ukrainan ja Venäjän välisessä sodassa seksuaalista väkivaltaa käyttää vain pieni osa sotilaista. Aikavälillä 24.2.2022-31.7.2023 OHCHR raportoi 149 seksuaalisen väkivallan tapausta:

In total, since 24 February 2022, OHCHR documented that members of Russian armed forces, law enforcement officials or penitentiary staff in occupied territory or in the Russian Federation perpetrated 149 cases of conflict-related sexual violence (94 men, 51 women, 4 girls). (Report on the..., 1.2.2023 – 31.7.2023, 12.)

Korostan kuitenkin, että todellista seksuaalisen väkivallan määrää ei tällä hetkellä tiedetä, eikä sitä koskaan pystytä täysin selvittämään. Todellisuudessa seksuaalisen väkivallan määrä on paljon suurempi, kuin olemassa olevat luvut kertovat. Seksuaalisen väkivallan pienempi lukumäärä ei myöskään kerro automaattisesti, etteikö seksuaalisen väkivallan käyttö voisi olla systemaattista. Väkivallan määrä on vain yksi osa näkökulmaa, jonka mukaan en pidä seksuaalista väkivaltaa systemaattisena.

Aineiston mukaan Venäjän asevoimien sotilaiden käyttäytymisessä on myös hyvin suuria eroja, mikä selittää seksuaalisen väkivallan määrää. Aineistossa toistuu tilanteita, joissa venäläinen sotilas estää tai yrittää estää toista venäläistä sotilasta käyttämästä seksuaalista väkivaltaa ukrainalaista siviiliä kohtaan. Tai vastaavasti venäläinen sotilas auttaa ukrainalaista siviiliä sen jälkeen, kun tähän on kohdistettu seksuaalista väkivaltaa:

According to the interviewed interlocutors, the behaviour of Russian armed forces soldiers differed. The Commission has also received reports that some Russian armed forces servicemen helped people escape from captivity, interfered with attempts of others to commit sexual violence, or provided medical assistance to people injured by attacks. (Report of the..., A/77/533, 11.)

On 16 March 2022, a young Russian soldier brought the third victim, a 23-yearold woman, into the yard of the house. She appeared to be injured and bleeding from the groin area. He installed her on a sofa outside the house and attempted to stop her bleeding. The female owner of the house emerged and helped to treat the victim with a makeshift tourniquet. The soldier then left the yard and went out to the street. (Killings of Civilians..., 24.2.2022 – 6.4.2022, 13.)

Victims and witnesses have pointed to differences in behaviour between soldiers and units of Russian armed forces. -- In a few cases, the Commission also received reports that Russian commanders or soldiers have intervened to stop or have told victims and witnesses that they have punished perpetrators of sexual violence. (Conference Room Paper..., A/HRC/52/CPR.4, 89.)

On myös tilanteita, joissa seksuaalisesta väkivallasta tai sen yrityksistä on kerrottu sotilaan komentajalle tai komentaja on estänyt sotilasta kohdistamasta seksuaalista väkivaltaa siviiliin. Aineiston mukaan komentajat ovat myös rankaisseet seksuaalisen väkivallan käyttäjiä ja pyytäneet uhreilta anteeksi sotilaiden käyttämää seksuaalista väkivaltaa. Komentajien kuin myös toisten sotilaiden toiminta seksuaalisen väkivallan estäjänä kertoo siitä, ettei seksuaalinen väkivalta ole Venäjän sotastrategia. Sen sijaan se kertoo yksittäisten sotilaiden/sotilasryhmittymien omista motiiveista, jossa taustalla voi olla strategisia, opportunistisia tai sosiaalisia syitä. Kun sotilaat ovat heikosti koulutettuja, he toimivat autonomisemmin, tehden enemmän myös ”oma-aloitteista” väkivaltaa (Wood 2006, 332).

--The neighbours, alerted by the noise, ran to the house, while others went to alert his commander. (Report of the..., A/77/533, 15.)

--However, the interviews of the Commission also show that other soldiers behaved differently, that in a small number of cases, superiors took action against those committing rape or fellow soldiers attempted to stop the perpetrators or to assist the victim. (Report of..., A/78/540, 13.)

One of her relatives interrupted the soldier, as he was trying to undress the victim. The relative's screams triggered the soldier to discharge his firearm, which prompted the neighbours to seek help from other Russian soldiers stationed nearby, who came and took him away. The day after the incident, a sergeant came to verify what had happened. He apologised and promised to control his men. (Conference Room Paper, A/HRC/52/CPR.4, 93)

Seksuaalisen väkivallan epäsäännöllinen käyttäminen, mikä ei seuraa strategista logiikkaa, antaa ymmärtää, että jotkin komentajat hyväksyvät sen, kun taas toiset eivät (Wood 2018, 526). Tämä on selvää Ukrainan ja Venäjän välisessä sodassa, kuten rankaisemattomuuden kulttuuri sekä edelliset aineistoesimerkit osoittavat. Elizabeth Wood (2018, 514–515) puhuu konflikteihin liittyvästä seksuaalisesta väkivallasta käytänteenä tietyissä organisatorisissa olosuhteissa silloin, kun väkivalta on ”alhaalta” eli sotilaiden keskuudessa ohjattua ja ”ylhäältä” eli komentajien keskuudessa mahdollisesti siedettyä. Kun seksuaalinen väkivalta on sodassa käytänteenä, komentajat eivät käske,

anna lupaa tai tue sitä, mutta eivät sitä aktiivisesti välttämättä myöskään kiellä. Silloin seksuaalisen väkivallan käytön syyt vaihtelevat.

Puuttuminen tai puuttumattomuus seksuaaliseen väkivaltaan kertoo komentajien omasta suhtautumisesta seksuaaliseen väkivaltaan. Puuttumattomuus kielii siitä, ettei komentaja pidä seksuaalista väkivaltaa merkittävänä ongelmana. Seksuaalisen väkivallan estäminen voisi olla myös liian vaivalloista tai se heikentäisi sotilaiden vertikaalista yhteenkuuluvuutta. Ymmärrys seksuaalisen väkivallan hyödyistä ja kustannuksista riippuu myös komentajien omista sukupuolen normeista. (Emt.) Seksuaalisen väkivallan hyväksymisestä kertoo joidenkin komentajien käyttämä seksuaalinen väkivalta siviilejä kohtaan:

Also in Chernihiv region in March 2022, Russian armed forces occupied a home for more than one week. The unit commander repeatedly sexually abused a 16-year-old girl during that time and threatened to kill other family members who tried to protect her. Two of the Russian armed forces servicemen have been subsequently identified. (Report of the..., A/77/533, 15.)

-- A man who introduced himself as the commander told her: "Tell me how you love Ukraine now. We'll beat Ukraine out of you". -- The commander raped her again. Over the next days, they continued torturing her, including by electrocution. The commander raped her on multiple occasions by forcing her to perform oral sex until she agreed to cooperate. She said she tried to commit suicide while detained. (Report on the..., 1.8.2022 – 31.1.2023, 16–17.)

Aineiston perusteella ei kuitenkaan voi tehdä täysin suoria johtopäätöksiä siitä, *miksi* jotkut komentajat hyväksyvät seksuaalisen väkivallan käytön, kun taas toiset eivät.

Konflikteihin liittyvä seksuaalinen väkivalta johtuu heikoista organisaatioista, minkä vuoksi sotilaat eivät tiedä organisaationsa käytänteistä (Wood 2006, 331; 2018, 526). Silloin seksuaalista väkivaltaa esiintyy käytäntönä, jota organisaatio mahdollisesti sietää, mutta ei edistä politiikkanaan ja sotastrategianaan (Wood 2018, 521). Tästä syystä armeijan puutteellinen ja heikko koulutus näyttäytyy sodassa sotilaiden *epätietoisuutena sodan päämäärästä ja tarkoituksesta*. Silloin sotilaille ei ole tietoa siitä, mitä sotimisella yritetään saavuttaa. Seksuaalisen väkivallan käyttäminen on silloin liitoksissa aseellisen ryhmän pitkäaikaisiin tavoitteisiin. Aseelliset ryhmät, joilla on pitkäaikaisia tavoitteita hallita siviilejä, eivät todennäköisesti siedä tai hyväksy seksuaalisen väkivallan käyttöä, sillä se vähentää niiden mahdollisuuksia saada tukea tai legitimitettä vastapuolen kansalaisilta. (Wood 2006, 328–330.)

Epätietoisuus sodan päämäärästä ja tarkoituksesta on selvää seksuaalisen väkivallan epäjärjestelmällisyyden lisäksi tavasta, miten ukrainalaisista puhutaan. Venäläisten puhetavoissa esiintyy ristiriitaisuuksia, kun venäläisistä ja ukrainalaisista puhutaan joko samana kansana, jonka venäläiset ovat tulleet vapauttamaan, kun taas toisissa tilanteissa ukrainalaisia ei pidetä ihmisinä, heitä verrataan eläimiin tai haukutaan natseiksi ja fasisteiksi:

Victims reported that soldiers called the victims “fascists” and “livestock”. (Report of the..., A/77/533, 13.)

“They are not human beings.” – A local official detained with other civilians in a garage in Melitopol (Zaporizhzhia region) recalling how a Russian soldier described them. (Human Rights Situation..., 24.2.2022 – 21.12.2023, 10.)

-- In some cases, perpetrators called the victims “Nazis”. One perpetrator called the victim derogatory names, including “Nazi”, and said that “such people should be killed”. -- Report of the..., A/78/540, 11.)

--“Russians and Ukrainians were one people – a single whole” – “their determination to return to their true historical homeland”--“thousand-year history” and “spiritual connection” that made them Russian in language, culture and traditions. (Human Rights Situation..., 24.2.2022-31.12.2023, 28.)

Näin ollen, kun ukrainalaisia pidetään venäläisiin verrattavina, ei seksuaalisen väkivallan käyttäminen ole perusteltua, koska silloin seksuaalista väkivaltaa käytettäisiin omia kansalaissiskoja ja -veljiä kohtaan. Kolikon toisella kääntöpuolella ukrainalaisia pidetään kaikkena muuna, mitä venäläiset eivät ole, jonka myötä heihin on oikeutettua käyttää seksuaalista väkivaltaa. Silloin väkivallan ja seksuaalisen väkivallan käyttäminen ilmentää sodan lyhytaikaisempia tavoitteita.

Kun sotilailla ei ole täysin tietoa siitä, miksi he taistelevat, rajat ”hyväksyttävän” ja ”kielletyn” väkivallan välillä hämärtyvät. Puutteellinen ja heikko koulutus sodan säännöistä vaikuttaa siihen, miten esimerkiksi siviilit nähdään: suojeltavina henkilöinä vai vihollisen jatkeena. Ilman koulutusta, vihollinen ja siviili sekoittuvat yhteen, jolloin seksuaalinen väkivalta siviilejä kohtaan Venäjän miehittämällä alueilla muuttuu vallankäytöksi ja vallan ilmentymäksi. (Ban 2026, 9.) Silloin sotilasyksikön epäviralliset normit ja arvot täyttävät tyhjiön, jonka armeijan puutteellinen koulutus on jättänyt. Seksuaalisen väkivallan käyttö ilmentää silloin yhteiskuntansa sukupuolistuneita normeja ja uskomuksia sekä sitä, miten sota muokkaa niitä sosialisatioprosesseissa organisaation sisällä (Wood 2018, 523). Siten sotilaiden näkemykset naisista tai sukupuolen hierarkioista jatkavat elämäänsä armeijassa, jossa niitä vahvistetaan muiden sotilaiden toimesta. Sukupuolistuneet uskomukset näkyvät silloin sotilaiden käyttämässä seksuaalisen väkivallan muodossa sekä valitusuuhriissa (Wood 2006, 326). Sotilaiden heikko koulutus yhdistettynä haitallisiin näkemyksiin sukupuolen hierarkioista ja naisista on vaarallinen yhdistelmä, joka voisi johtaa väkivallan eskalaatioon. Kuten olen edellä käsitellyt, tästä huolimatta seksuaalista väkivaltaa käyttää vain pieni osa sotilaista.

Seuraavaksi siirryn tutkielman yhteenvetoon ja johtopäätöksiin. Ensin tiivistän tutkimukseni tulokset, jonka jälkeen analysoin ja tarkastelen niitä ja teen niiden pohjalta johtopäätöksiä. Pohdin myös tutkimukseni haasteita sekä potentiaalisia jatkotutkimusaiheita, jotka voivat viedä omaa tutkimustani eteenpäin.

8 YHTEENVETO JA JOHTOPÄÄTÖKSET

Tämän tutkielman tarkoituksena on ollut selvittää, millaisina seksuaalisen väkivallan syyt näyttäytyvät Ukrainan ja Venäjän välisessä sodassa. Tarkastelin ilmiötä sukupuolistuneen väkivallan teorian kautta keskittyen erityisesti maskuliinisuuteen kytkeytyvään miesten väkivaltaan. Lähestyin aineistoa avoimesti ja ilman ennakko-oletuksia, hyväksyen konflikteihin liittyvän seksuaalisen väkivallan moninaiset selitysmallit. Teoreettisen viitekehyksen ja teorialähtöisen sisällönanalyysin perusteella seksuaalisen väkivallan syyt näyttäytyvät Ukrainan ja Venäjän välisessä sodassa *strategisena välineenä, sodan tuomana mahdollisuutena sekä armeijan luomana kulttuurina*. Vaikka nämä seksuaalisen väkivallan syitä ilmentävät tulokset muodostuivat toisistaan selkeästi erillisinä, ne eivät ole toisistaan irrallisia. Yhdessä ne muodostavat kokonaisuuden, joka auttaa ymmärtämään seksuaalisen väkivallan monimuotoisuutta.

Kun seksuaalinen väkivalta näyttäytyy *strategisena välineenä*, käytetään seksuaalista väkivaltaa jonkin tavoitteen saavuttamiseksi. Seksuaalista väkivaltaa käytetään silloin sosiaalisen kontrollin saavuttamiseksi, sodan kannalta tärkeiden tietojen ja tunnustusten saamiseksi tai sotilaan vastustuksen totaaliseksi murtamiseksi. Seksuaalisen väkivalta on silloin seksualisoitunutta. Se on väkivaltaa, jonka luonne on seksuaalinen tai teossa on seksuaalinen merkitys, mutta teko ei ole avoimesti seksuaalinen. Silloin seksuaalinen mielihyvä ei ole teossa läsnä tai se ei ole ensisijaista. Tulosluku tuo ilmi, kuinka Ukrainan ja Venäjän välisessä sodassa seksuaalista väkivaltaa käytetään eniten miehiä kohtaan heidän sukupuolensa ja sosiaalisesti rakentuneiden sukupoliroolien vuoksi.

Seksuaalinen väkivalta *strategisena välineenä* selittää sen käyttöä erityisesti miehiä kohtaan. Miehiin kohdistuva seksuaalinen väkivalta näyttäytyy Ukrainan ja Venäjän välisessä sodassa suunnitelmalliselta, kun taas naisiin kohdistuva seksuaalinen väkivalta spontaanimpana tekona. *Sodan tuomana mahdollisuutena* seksuaalinen väkivalta on opportunistista. Silloin seksuaalista väkivaltaa käytetään yleensä seksuaalisen mielihyvän tuottamiseksi, ja se on yleensä sotilaan yksityisistä syistä lähtevää väkivaltaa. Seksuaalisessa väkivallassa käytetään hyväksi siviilin haavoittuvaa asemaa, kun sota asettaa naiset sukupuolistuneesti haavoittuvaisiksi. Vaikka naisilla ja tytöillä on mahdollista joutua missä iässä tahansa seksuaalisen väkivallan uhreiksi, ovat nuoret naiset ensisijaisia väkivallan kohteita. Seksuaalisen väkivallan käyttöön madaltaa sotilaiden lisääntynyt kontakti siviilien kanssa sekä sotilaiden irrationaalinen käyttäminen Venäjän hallitsemilla alueilla. Näillä alueilla naisia pidetään palkintona ja kompensaatona onnistuneesta sodankäynnistä, kun seksuaalista väkivaltaa käytetään oman maskuliinisen identiteetin korostamiseksi.

Seksuaalisen väkivallan syy löytyy myös sosiaalisuudesta, jolloin väkivalta on armeijan sisältä lähtevää toimintaa. *Armeijan luomana kulttuurina* seksuaalinen väkivalta on ilmaus väkivaltaisesta

maskuliinisuudesta, joka on tuotettu armeijan kautta. Armeija luo siis seksuaalisen väkivallan potentiaalin. Seksuaalista väkivaltaa, erityisesti joukkoraiskausta käytetään sotilasryhmittymässä silloin sosiaalisen koheesion luojana, josta se muuten puuttuu. Venäjän armeija on heikko organisaatio, mitä ilmentää sotilaiden tehokkaan kurin ja kontrollin puute sekä puutteellinen ja heikko koulutus. Heikko organisaatio korostuu, kun verrataan Ukrainan asevoimien suhtautumista seksuaaliseen väkivaltaan. Venäläisten käyttämää seksuaalista väkivaltaa kuvaa sen epäjärjestelmällisyys, kun sotilailla ei tunnu olevan tietoa sodan päämäärästä ja tarkoituksesta. Siten seksuaalista väkivaltaa ei voi pitää Venäjän asevoimien systemaattisena toimintana tai sodankäynnin aseena, vaan yksittäisten sotilaiden tai sotilasyksiköiden käyttämänä väkivaltana. Seksuaalisen väkivallan käyttö kertoo, kuinka voimakkaita sotilasyksiköissä vallitsevat ideologiat maskuliinisuudesta, seksuaalisuudesta sekä sukupuolesta ovat, sillä ne vaikuttavat seksuaalisen väkivallan käyttämiseen tai siitä pidättäytymiseen.

Tutkimuksen tuloksia yhdistää käsitys sukupuolista sekä sukupuolten välisistä hierarkioista ja valtasuhteista seksuaalista väkivaltaa selittävinä tekijöinä. Tähän liittyy näkökulmat naisten ja miesten yhteiskunnallisesta asemasta ja yhteiskunnallisista odotuksista sekä sukupuolten tasa-arvosta. Sukupuolten hierarkiaan kuuluu olennaisesti myös miehuuteen ja naiseuteen liittyvät maskuliinisuus ja feminiinisyys, niiden väliset hierarkiat sekä hierarkiat maskuliinisuuksien välillä.

Käsitykset sukupuolista ja sukupuolten välisistä hierarkioista ovat liitoksissa sodan poliittiseen kontekstiin, mitkä heijastuvat seksuaalisen väkivallan käytössä. Sen keskiössä on etnisyys ja siihen liittyvät valtasuhteet ja ideologiat. Etnisyyden kautta väkivaltaa kohdennetaan, oikeutetaan ja ymmärretään. Ukrainan ja Venäjän välisessä sodassa ukrainalaiset rakentuvat venäläisten ajattelutavoissa ristiriitaisesti. Ajatus ukrainalaisista samanvertaisina perustuu Vladimir Putinin puheisiin ukrainalaisista ja venäläisistä yhtenä ja samana kansana. Putinin yhtenä tavoitteena Ukrainassa on valtion puhdistaminen ”natseista”. Seksuaalisesta väkivallasta pidättäytyään, kun sotaa pidetään vapautussotana, jossa veljeskansa vapautetaan natsien hallinnasta. Sen sijaan seksuaalista väkivaltaa käytetään silloin, kun ukrainalaisia pidetään Venäjän vihollisina. Silloin ukrainalaiset ovat dehumanisoitu epäihmisiksi ja eläimiksi, joita kohtaan seksuaalinen väkivalta on oikeutettua ja hyväksyttyä.

Seksuaalinen väkivalta saa silloin symbolisen merkityksen, jossa tekoa ei kohdisteta pelkästään yksilöön vaan kokonaiseen yhteisöön. Naista ajatellaan silloin kansakuntana, jota ukrainalaisten miesten on suojeltava. Tämän keho esineellistetään välineeksi, joka tuottaa sotilaalle nautintoa ja jonka kautta viestitään ukrainalaisten häviötä ja häpeää. Nainen supistetaan tällöin väkivallan objektiksi ja miehen omaisuudeksi, jonka kautta sotilas ilmentää henkilökohtaista sekä kollektiivista ylivaltaa. Miehiin kohdistuva seksuaalinen väkivalta ilmenee emaskulaationa eli uhrin fyysisenä

ja/tai psykologisen kastrationa. Näissä tilanteissa sotilas ilmentää valta-asemaansa nationalistisen maskuliinisuuden kautta, kun uhrin kansallinen identiteetti feminisoidaan ja nöyrytetään (Alison 2007, 31).

Tutkielmassa todetaan, kuinka sodassa maskuliinisuus rakentuu heteroseksuaalisen maskuliinisuuden kautta, kun heteroseksuaalin miehen katsotaan olevan vallan symboli ja sukupuolten hierarkiassa kaikista korkeimmalla. Heteroseksuaalinen maskuliinisuus rakentuu sosiaalisissa instituutioissa ja armeijan sosiaalistamisprosessin kautta. Seksuaalisen väkivallan tarkoituksena on asettaa mies mihin tahansa muuhun kuin heteroseksuaalisen maskuliinisuuden rooliin, eli alempiarvoisempaan asemaan sekä sukupuolen että maskuliinisuuden hierarkiassa. Naisiin kohdistuvassa seksuaalisessa väkivallassa tätä ei tarvitse tehdä, sillä naista pidetään jo ennestään alempiarvoisena. Sen sijaan, naisiin kohdistuvassa seksuaalisessa väkivallassa sotilas yrittää nostaa itseään maskuliinisuuden hierarkiassa, kun hänen yrityksensä on saavuttaa ”oikea ja ideaali” maskuliinisuus. Kuten tutkielmassa tulee selväksi, ei militarisoitunut maskuliinisuus ole koskaan saavutettavissa, vaan se on myytti, mitä yritetään kaikin mahdollisin keinoin saavuttaa. Tällä syyllä sotilas oikeuttaa itselleen myös seksuaalisen väkivallan käytön.

Voidaan todeta, että seksuaalista väkivaltaa käyttävien sotilaiden toiminta on kytköksissä hauraaseen maskuliinisuuteen (fragile masculinity), kun sotilaat eivät koe yltävänsä miehuuden standardeihin. Tällöin miehuus vaatii jatkuvaa sosiaalista todistelua, jossa väkivalta toimii keinona vahvistaa omaa asemaa suhteessa sekä uhriin että sotilasryhmittymän muihin sotilaisiin. Seksuaalinen väkivalta toimii näin sekä vallankäytön välineenä että maskuliinisen statuksen rakentamisen tapana ryhmän sisällä. Se on yhteiskunnan luoma sosiaalinen konstruktio, siten se vaihtelee kulttuureittain ja sen perusteella, kuinka perinteiset sukupuoliroolit yhteiskunnassa ovat. (The Good Men Project 2023.)

Käsitykset sukupuolirooleista eivät vaivaa vain seksuaalista väkivaltaa käyttäviä vaan myös seksuaalisen väkivallan uhreja. Raportit toteavat, kuinka Ukrainan yhteiskunnassa vallitsee vankat sukupuolen stereotyyppit, joissa patriarkaatin katsotaan olevan läsnä naisten ja miesten rooleissa sekä perheessä, että yhteiskunnassa (Conference Room Paper..., A/HRC/52/CRP.4, 100). Vaikka raportit eivät sitä erittele, on myös Venäjä hyvin patriarkaattinen yhteiskunta (ks. esim. Domańska 2024). Sukupuolen stereotyyppit asettavat naiset haavoittuvaisiksi seksuaaliselle väkivallalle. Miehen sotiessa ja naisen jäädessä perheen pääksi, nainen jää ilman miehen suojelua ja voi siksi kokea joutuvansa hakea turvaa mieheltä. Naisen tilannetta käytetään hyväksi ja häneen kohdistetaan seksuaalista väkivaltaa, kun tekijän on helpompi hyödyntää naisen heikompa puolustuskykyä, eristyneisyyttä ja riippuvuutta muista.

Miesten osalta sukupuolen stereotypiat liittyvät heidän kokemuksiinsa omasta uhriudestaan. Miehet kokevat seksuaalisen väkivallan uhriksi joutumisen olevan ristiriidassa heidän maskuliinisuutensa kanssa, minkä vuoksi oma uhrius koetaan vastenmielisenä. Miehen käsitykset omasta uhriudestaan vaikuttavat seksuaalisen väkivallan aliraportointiin. Tiedossa olevat seksuaalisen väkivallan tapaukset eivät koskaan vastaa todellisuutta, mutta tapausten aliraportointi korostuu erityisesti miesten kokemassa seksuaalisessa väkivallassa. Myös Ukrainan ja Venäjän välisessä sodassa seksuaalisen kidutuksen uhrin jättävät usein kertomatta teon seksuaalisesta ulottuvuudesta (Conference Room Paper..., A/HRC/52/CRP.4, 99). Sen lisäksi, etteivät miehet halua kertoa seksuaalisesta väkivallasta, eivät miehet myös välttämättä tunnista väkivaltaa seksuaaliseksi väkivallaksi. Väkiältä mielletään enemmän pahoinpitelyksi tai kidutukseksi. (Sivakuramaran 2007, 255). Tähän voi osaltaan vaikuttaa oletus siitä, että vain raiskaamisen ajatellaan olevan seksuaalista väkivaltaa, jolloin sen monimuotoisuutta ei osata tunnistaa. Erityisesti taustalla näyttää kuitenkin olevan käsitys seksuaalisesta väkivallasta sukupuolistuneena ilmiönä, jossa seksuaalinen väkiältä nähdään pääasiassa naiseen kohdistuvana tekona.

Ilmiö ei ole esillä pelkissä miesten kertomuksissa, vaan kyse on laajemmasta ilmiöstä. Raporteissa on tuotu esille, kuinka haitallista median uutisointi seksuaalisen väkivallan tapauksista on ollut. Uhrit ovat tuoneet esille, kuinka uutisointi on vahvistanut seksuaalisen väkivallan stereotyppejä ja stigmaa, kun miehen ja naisten seksuaalisen väkivallan kokemuksista uutisoidaan eri tavalla (Conference Room Paper..., A/HRC/52/CRP.4, 99). Tästä toteamuksesta huolimatta myös aineiston raportit käsittelevät väkivaltaa tavalla, joka myös vahvistaa sukupuolen stereotyyppioita. Tämän lisäksi niissä käytetään kieltä, joka ei kuvaa seksuaalisen väkivallan realiteetteja. Aineistossa esimerkiksi toistuu, kuinka naiset ja tytöt ovat kaikista haavoittuvaisimpia seksuaaliselle väkivallalle. Samalla raporteissa kuitenkin todetaan, kuinka miehet ovat kokeneet sodassa eniten seksuaalista väkivaltaa. Raportointi antaa kuvan väkivallan hierarkkisuudesta, jossa naisten ja miesten kokemaa väkivaltaa pidetään eriarvoisena. Samalla se vahvistaa ajatusta väkivallan sukupuolistuneisuudesta, jossa seksuaalinen väkiältä liitetään nimenomaisesti naisten kokemaksi väkivallaksi.

Tutkielmalla myös haastan populaarimediassa, kansalaisjärjestöissä sekä YK:n eri järjestöissä vallitsevaa käsitystä siitä, että Venäjä käyttää seksuaalista väkivaltaa systemaattisena sodankäynnin strategiana (ks. esim. AFP 2022). Koen, että näkökulma on haitallinen, kun halutaan selvittää todellisia seksuaalisen väkivallan syitä konfliktikeskeisesti. Ymmärrän systemaattisuuden järjestelmällisenä, suunnitelmallisena sekä säännönmukaisena toimintana ja prosessina, jossa noudatetaan ennalta sovittuja metodeja (MasterClass 2021; Synonyymit 2026). Kuten edellä olen jo todennut, ei venäläisten käyttämä seksuaalinen väkiältä täytä systemaattisuuden kriteerejä.

Kun seksuaalinen väkivalta supistetaan sodankäynnin aseeksi, siitä tehdään kansallinen, kansainvälinen ja globaali turvallisuuskysymys, jota ehkäistään samalla tavalla kuin muitakin sodankäynnin aseita – sääntelyn ja kieltojen kautta. Samalla unohdetaan seksuaalisen väkivallan juurisyyt ja käsitykset sosiaalisista maskuliinisuuksista, feminiinisyyksistä ja sukupuolten epätas-arvosta seksuaaliseen väkivaltaan vaikuttavina tekijöinä. Konflikteihin liittyvästä seksuaalisesta väkivallasta tehdään siten pelkkä oikeudellinen kysymys sen sijaan, että sitä käsitellään laajana yhteiskunnallisena ongelmana, jonka taustalla on erilaisia rakenteellisia tekijöitä. Kun seksuaalista väkivaltaa luonnehditaan sodan instrumentiksi, on vaikea kysyä, *miksi* seksuaalista väkivaltaa tapahtuu ja *miten* seksuaalinen väkivalta linkittyy erilaisiin sosiaalisiin suhteisiin ja rakenteisiin, jotka ovat olleet olemassa yhteiskunnassa jo ennen konfliktia.

Kun seksuaalista väkivaltaa käsitellään pääsääntöisesti sotastrategiana, lokeroidaan se samalla joksikin, joka on ennalta määrättyä. Silloin seksuaalisen väkivallan syyt johtuvat jostain, jotka ovat jo tiedossa, eikä tilaa anneta todellisten juurisyiden etsimiselle. Seksuaalinen väkivalta on silloin universaali, kaikkien asevoimien käyttämä sotastrategia. Hypoteesi seksuaalisesta väkivallasta sodankäynnin aseena unohtaa seksuaalisen väkivallan kirjon ja variaation. Kuten tutkielmassani olen todennut, seksuaalinen väkivalta Ukrainassa kertoo paljon enemmän kuin vain sen määrästä; se kertoo sodan luonteesta, sotilaiden ajattelutavoista sekä yhteiskunnassa vallitsevasta kulttuurista sukupuoliin liittyen.

Vaikka en koe, että seksuaalinen väkivalta on sodankäynnin systemaattinen sotastrategia Ukrainan ja Venäjän välisessä sodassa, ei tämä sulje pois sitä, etteikö se olisi sodankäynnin strategia jossain muualla. Seksuaalista väkivaltaa on käytetty ja käytetään sodankäynnin aseena laajasti. Seksuaalisen väkivallan syitä on kuitenkin tutkittava perusteellisemmin, ennen kuin sen käyttöä nimitetään sodassa systemaattiseksi toiminnaksi. Seksuaalinen väkivalta on monimuotoista väkivaltaa, minkä juurisyyt ovat yhteiskunnan vallitsevissa tekijöissä jo ennen konfliktia.

Koen kuitenkin tärkeäksi, että seksuaalisen väkivallan käytön syitä Ukrainan ja Venäjän välisessä sodassa tutkitaan uudestaan sodan ollessa ohi. Kuten olen tutkielmassa tuonut ilmi, konflikteihin liittyvän seksuaalisen väkivallan luonteeseen kuuluu tapausten merkittävä aliraportointi, viivästynyt ilmitulo sekä tapausten haastava verifioiminen. Vaikka läheskään kaikkea tapahtunutta seksuaalista väkivaltaa ei tule koskaan tietoon, on sodan loppumisen jälkeen tiedossa tarkempi kuva sen laaja-alaisuudesta sekä ilmenemismuodoista. Kun seksuaalisesta väkivallasta on tiedossa kokonaisempi kuva, pystytään vielä tarkemmin selvittämään ja ymmärtämään väkivallan käyttämisen syitä. Tämän lisäksi se mahdollistaa seksuaalisen väkivallan tutkimisen eri näkökulmista entistä kattavammin. Mielenkiintoista olisi esimerkiksi tutkia, miten seksuaalisen väkivallan käyttö eroaa Länsi- ja Itä-Ukrainassa, kun alueet eroavat toisistaan niin historiallisesti, kielellisesti kuin poliittisesti.

Tutkielma korostaa myös tarvetta sukupuolistuneen väkivallan tutkimukselle. Kuten olen tuonut ilmi, on sukupuolistunutta väkivaltaa tutkittu Suomessa lähinnä lähisuhdeväkivallan kontekstissa ja seksuaalista väkivaltaa yhteiskunnassa tapahtuvana väkivaltana. Luonnollisesti tämä ei selitä seksuaalisen väkivallan käyttöä konflikteissa, jonka syyt, motiivit ja seuraukset ovat erilaisia. Tutkielman myötä olen pystynyt paikkaamaan sukupuolistuneen väkivallan tutkimusaukkoja soveltamalla sitä myös konflikteihin liittyvän seksuaalisen väkivallan kontekstissa.

Konflikteihin liittyvää seksuaalista väkivaltaa on kuitenkin syytä tutkia sukupuolistuneen väkivallan kautta vielä syvällisemmin. Sukupuolistuneen väkivallan tutkimuksessa kulttuurinen merkityksenanto on keskeinen osa sukupuolen, seksuaalisuuden ja väkivallan ilmiötä. On siis tutkittava kulttuurisia käsityksiä ja käytäntöjä, jotta voidaan ymmärtää niiden linkittymistä toisiinsa. (Husso, Keskinen ja Ronkainen 2012, 62.) Tässä tutkielmassa todetaan, kuinka seksuaalisen väkivallan käyttö johtuu yhteiskunnan sukupuolistuneista normeista ja uskomuksista, joita muokataan ja vahvistetaan sosialisointiprosesseissa arjessa. Tutkielma toteaa siis niiden olevan taustalla seksuaalisen väkivallan käyttämisessä, mutta niiden käsittely jää pintapuoliseksi. Kulttuurin merkitystä seksuaalista väkivaltaa selittävänä tekijänä olisi ollut mahdotonta tutkia tässä pro graduussa tätä syvemmin. Tutkielmassa ei ole pystytty ottamaan kantaa siihen, mitä nämä konkreettiset sukupuolistuneet normit ja uskomukset ovat ja minkälainen yhteys niillä on seksuaalisen väkivallan käyttämiseen. Jotta kulttuurin merkitystä voidaan tutkia, on valittava sellainen aineisto, joka sen mahdollistaa. Todennäköisesti tämä vaatii useamman erityyppisen aineiston yhdistämisen.

Tutkimus seksuaalisen väkivallan käytön syistä vaatii silloin sukupuolisosialisaation tutkimista. Sukupuolisosialisaatiossa yksilö oppii yhteiskuntansa odotukset, normit, käyttäytymismallit ja asenteet, mitkä liittyvät sukupuoleen. Se on jatkuva, koko elämänpituinen prosessi, kun yksilö on vuorovaikutuksessa ja altistuu sosiaalisille toimijoille ja instituutioille, jotka vahvistavat tai haastavat aiemmin opittuja ja sisäistettyjä sukupuolen käsityksiä. (UN Women 2022b, 10.) Näitä sukupuoleen liittyviä odotuksia, normeja ja asenteita tulisi verrata konfliktikeskeisesti seksuaalisen väkivallan käyttöön, jotta voitaisiin vielä perustavanlaatuisemmin ymmärtää seksuaalisen väkivallan käytön syitä.

Tunnistan kuitenkin, kuinka haastavaa sukupuolten tasa-arvoa ja seksuaalisen väkivallan yhteyttä on tutkia. Syynä ovat puuttuva luotettava data, ja se, että konflikteihin liittyvää väkivaltaa on vaikea yhdistää yhteiskunnassa esiintyvään väkivaltaan. (Eriksson Baaz ja Stern 2013, 23.) Koen, että tehtävä ei ole kuitenkaan mahdoton, siihen on vain löydettävä oikeat työkalut.

Tutkielmani tulokset sotivat vastaan niitä käsityksiä, joita julkisessa keskustelussa on luotu seksuaalisesta väkivallasta. Lähtökohta ei ole ollut asettua niitä vastaan, vaan objektiivisesti tutkia

seksuaalisen väkivallan käytön syitä. Tässä mielessä tutkielma tuottaa politiikkatieteellisesti tärkeää tietoa sodan luonteesta ja vallankäytön muodoista. Se korostaa sukupuolen merkitystä sodassa. Se ei ole pelkkä yksilön ominaisuus, vaan sillä on laajempia sosiaalisia ja kulttuurisia merkityksiä. Väkivalta ei ole sukupuolineutraalia, vaan uhriksi joutuminen ja väkivallan käyttäminen on sukupuolistunutta. Sukupuoli vaikuttaa siihen, ketkä ovat uhreja, miten ja miksi väkivaltaa käytetään ja miten väkivalta ymmärretään. Tämä vahvistaa sukupuolen keskeistä asemaa politiikkatieteissä. Konfliktieihin liittyvän seksuaalisen väkivallan tutkiminen haastaa tapoja, joilla sotaa ja kansainvälistä politiikkaa ymmärretään ja kehitetään. Tutkielmalla yritetään saada pohdintaan, ovatko olemassa olevat työkalut riittäviä sen ehkäisemiseksi. Samalla se tuo esille, kuinka valtioiden väliset suhteet ja valtioiden sisäinen politiikka vaikuttavat väkivallan käyttämiseen.

Yhteenvedon voidaan todeta, että seksuaalinen väkivalta näyttäytyy Ukrainan ja Venäjän välisessä sodassa moniulotteisena ilmiönä. Tämä näkyi myös analyysiprosessissa, sillä jotkin aineistosta tehdyt havainnot olisivat voineet kuulua useampaa ryhmään samanaikaisesti, mikä teki niiden selkeästä ryhmittelystä haastavaa. Kuten aikaisemmin olen tuonut ilmi, on näissä tilanteissa yritetty selvittää, mikä seksuaalisen väkivallan syy korostuu väkivallan takana. Tulosten esittelyssä on yritetty välttää päällekkäisyyksiä, mutta paikoitellen toistolta ei ole onnistuttu välttymään. Ongelma kuitenkin kertoo vain siitä, miten linkittyneitä seksuaalisen väkivallan syyt voivat olla. Seksuaalisen väkivallan käytön takana saattaa siis olla samanaikaisesti useita eri syitä. Näin tuloksia ei voi pitää toisistaan täysin erillisinä ilmiöinä.

Siksi seksuaalinen väkivalta tulisi ymmärtää poliittisten, kulttuurillisten ja sosiaalisten olosuhteiden yhdistelmänä. Yhdessä ne sekä mahdollistavat että muovaavat väkivallan käyttöä. Poliittiset olosuhteet liittyvät sodan tavoitteisiin, väkivallan oikeuttamiseen ja etnisyyteen kytkeytyviin valtasuhteisiin ja ideologioihin. Kulttuurilliset olosuhteet koskettavat käsityksiä sukupuolista, sukupuolirooleista, seksuaalisuudesta, väkivallasta ja häpeästä. Sosiaaliset olosuhteet viittaavat siihen, miten näitä käsityksiä muokataan ja manifestoidaan ryhmissä ja instituutioiden sosialisointiprosesseissa, erityisesti sotilasyhteisössä ja armeijassa. Täten seksuaalisen väkivallan tutkiminen Ukrainan ja Venäjän välisessä sodassa ei syvennä ymmärrystä sen käyttämisestä vain yksittäisessä konfliktissa vaan se laajentaa yleisesti käsitystä myös sodan luonteesta, jossa väkivalta rakentuu useiden eri tekijöiden summana.

LÄHTEET

Aineisto

Independent International Commission of Inquiry on Ukraine. 2022. "Report of the Independent International Commission of Inquiry on Ukraine A/77/533." *Independent International Commission of Inquiry on Ukraine* 12.10.2022. <https://www.ohchr.org/sites/default/files/2022-10/A-77-533-AUV-EN.pdf>. Luettu 19.12.2025.

Independent International Commission of Inquiry on Ukraine. 2023. "Conference Room Paper of the Independent International Commission of Inquiry on Ukraine A/HRC/52/CRP.4." *Independent International Commission of Inquiry on Ukraine* 29.8.2023. https://www.ohchr.org/sites/default/files/2023-08/A_HRC_52_CRP.4_En%20%28003%29.pdf. Luettu 19.12.2025.

Independent International Commission of Inquiry on Ukraine. 2023. "Report of the Independent International Commission of Inquiry on Ukraine A/78/540." *Independent International Commission of Inquiry on Ukraine* 19.10.2023. <https://www.ohchr.org/sites/default/files/documents/hrbodies/hrcouncil/coiukraine/A-78-540-AEV.pdf>. Luettu 19.12.2025.

OHCHR Ukraine. 2022." Update on the Human Rights Situation in Ukraine 24.2.2022 – 26.3.2022. *OHCHR*. https://www.ohchr.org/sites/default/files/2022-03/HRMMU_Update_2022-03-26_EN.pdf. Luettu 19.12.2025.

OHCHR Ukraine. 2022." Situation of Human Rights in Ukraine in the Context of the Armed Attack by the Russian Federation 24.2.2022 – 15.5.2022. *OHCHR* 29.6.2022. <https://www.ohchr.org/sites/default/files/documents/countries/ua/2022-06-29/2022-06-UkraineArmedAttack-EN.pdf>. Luettu 19.12.2025.

OHCHR Ukraine. 2022." Report on the Human Rights Situation in Ukraine 1.2.2022 – 31.7.2022." *OHCHR* 27.9.2022. <https://www.ohchr.org/sites/default/files/documents/countries/ua/2022-09-23/ReportUkraine-1Feb-31Jul2022-en.pdf>. Luettu 19.12.2025.

OHCHR Ukraine 2022. "Update on the Human Rights Situation in Ukraine 1.8.2022 – 31.10.2022. *OHCHR*. https://www.un.org/sexualviolenceinconflict/wp-content/uploads/2023/01/report/auto-draft/HRMMU_Update_2022-12-02_EN.pdf. Luettu 19.12.2025.

OHCHR Ukraine. 2022. "Killing of Civilians: Summary Executions and Attacks on Individual Civilians in Kyiv, Cherniv, and Sumy Regions in the Context of the Russian Federation's Armed Attack Against Ukraine December 2022 24.2.2022 – 6.4.2022." *OHCHR*.

<https://www.ohchr.org/sites/default/files/documents/countries/ukraine/2022/2022-12-07-OHCHR-Thematic-Report-Killings-EN.pdf>. Luettu 19.12.2025.

OHCHR Ukraine. 2023. "Treatment of Prisoners of War and Persons Hors de Combat in the Context of the Armed Attack by the Russian Federation Against Ukraine 24.2.2022 – 23.2.2023." *OHCHR* 24.3.2023. <https://www.ohchr.org/sites/default/files/2023-10/23-03-24-ukraine-thematic-report-pows-en.pdf>. Luettu 19.12.2025.

OHCHR Ukraine. 2023. "Report on the Human Rights Situation in Ukraine 1.8.2022 – 31.1.2023." *OHCHR* 24.3.2023."

<https://www.ohchr.org/sites/default/files/documents/countries/ukraine/2023/23-03-24-Ukraine-35th-periodic-report-ENG.pdf>. Luettu 19.12.2025.

OHCHR Ukraine. 2023. "Report on the Human Rights Situation in Ukraine 1.2.2023 – 31.7.2023." *OHCHR* 4.10.2023.

<https://www.ohchr.org/sites/default/files/documents/hrbodies/hrcouncil/coiukraine/23-10-04-OHCHR-36th-periodic-report-ukraine-en.pdf>. Luettu 19.12.2025.

OHCHR Ukraine. 2024. "Human Rights Situation During the Russian Occupation of Territory of Ukraine and its Aftermath 24.2.2022 – 31.12.2023." *OHCHR* 20.3.2024.

<https://ukraine.un.org/sites/default/files/2024-04/2024-03-20-OHCHR-Report-Occupation-Aftermath-en.pdf>. Luettu 19.12.2025.

OHCHR Ukraine. 2024. "Report on the Human Rights Situation in Ukraine 1.12.2023 – 29.2.2024." *OHCHR* 26.3.2024.

<https://www.ohchr.org/sites/default/files/documents/countries/ukraine/2024/report-human-rights-situation-ukraine-1-dec-2023-29-feb-2024.pdf>. Luettu 19.12.2025.

Kirjallisuus

AFP. 2022. "Rape Used in Ukraine as a Russian 'Military Strategy', Says United Nations." *The Hindu* 14.10.2022. <https://www.thehindu.com/news/international/rape-used-in-ukraine-as-a-russian-military-strategy-says-united-nations/article66010568.ece>. Luettu 28.4.2026.

- Alexandre, Ali Bitenga, Kitoka Moke Mutondo, Juvenal Bazilashe Blegamire, Amini Emile ja Denis Mukwege. 2021. "Motivations for Sexual Violence in Armed Conflicts: Voices from Combatants in Eastern Democratic Republic of Congo." *Medicine, Conflict and Survival* 37:1, 15–33.
- Alison, Miranda. 2007. "Wartime Sexual Violence: Women's Human Rights and Questions of Masculinity." *Review of International Studies* 33:1, 75–90.
- Anderson, Siwan ja Maria Micaela Sviatschi. 2025. "Gender and Armed Conflict." *Economic Policy* 40:124, 807–842.
- Asikainen, Susanna. 2019. *Maskuliinisuudet synoptisissa evankeliumeissa*. Helsinki: Suomen Eksegeettinen Seura.
- Ban, Ki-moon. 2026. "Prevention and Response to Conflict Related Sexual Violence Module I: Strategic Level". *DPKO/DFS Specialised Training Materials* 2026. https://resourcehub01.blob.core.windows.net/training-files/Training%20Materials/027%20STM-CRSV/027-013%20CRSV.Strategic_Module.pdf?utm_source=chatgpt.com. Luettu 9.2.2026.
- Banwell, Stacy. 2016. "Rassenschande, Genocide, and the Reproductive Jewish Body: Examining the Use of Rape and Sexualized Violence against Jewish Women during the Holocaust." *Journal of Modern Jewish Studies* 15:2, 208–227.
- Banwell, Stacy. 2020. *Gender and The Violence(s) of War and Armed Conflict: More Dangerous to Be a Woman?* Leeds: Emerald Publishing.
- Berghem, Viivi. 2024. "Venäläissotilaan raiskaama Karina: Venäjä tekee kansanmurhaa Ukrainassa." *Yle Uutiset* 28.4.2024. <https://yle.fi/aihe/a/20-10006565>. Luettu 5.4.2025.
- Bhadauriya, Vishal Singh. 2025. "Weaponizing Gender: Militarized Masculinity and Sexual Violence in Russia's War on Ukraine." *Journal of Territorial and Maritime Studies* 9.7.2025. <https://www.journalofterritorialandmaritimestudies.net/post/weaponizing-gender-militarized-masculinity-and-sexual-violence-in-russia-s-war-on-ukraine>. Luettu 22.4.2026.
- Boesten, Jelke ja Lurgio Gavilán. 2023. "Military Intimacies: Peruvian Veterans and Narratives about Sex and Violence." *Latin American Research Review* 58:4, 762–778.
- Bondarev, Boris. 2023. "Whe Russia Cares About the UN Human Rights Council." *The Moscow Times* 3.10.2023. <https://www.themoscowtimes.com/2023/10/03/why-russia-cares-about-the-un-human-rights-council-a82648>. Luettu 23.2.2026.
- Brownmiller, Susan. [1975] 1992. *Against Our Will: Men, Women and Rape*. New York: Penguin Books.

- Buss, Doris E. 2009. "Rethinking 'Rape as a Weapon of War'." *Feminist Legal Studies* 17, 145–163.
- Canning, Victoria 2010. "Who's Human? Developing Sociological Understandings of the Rights of Women Raped in Conflict." *The International Journal of Human Rights* 14:6, 849–864.
- Carpenter, Charli R. 2006. "Recognizing Gender-Based Violence Against Civilian Men and Boys in Conflict Situations." *Security Dialogue* 37:1, 83–103.
- Chambers, Jemma. C., Miranda A.H. Horvath ja Liz Kelly. 2010. "A Typology of Multiple Perpetrator Rape." *Criminal Justice and Behavior* 37:10, 1114–1139.
- Cohen, Dara Kay. 2016. *Rape During Civil War*. New York: Cornell University Press.
- Columbia University. 2023. "Women and War: Gender and Militarism in Wartime Ukraine: An Interview with Cynthia Enloe." *Columbia University: Journal of International Affairs*. <https://jia.sipa.columbia.edu/content/women-and-war-feature-enloe>. Luettu 26.1.2026.
- Connell, Raewyn. [1995] 2005. *Masculinities*. Los Angeles: University of California Press.
- Connell, Raewyn. 2009. *Gender: In World Perspective*. Cambridge: Polity Press.
- Daucé, Françoise ja Elisabeth Sieca-Kozłowski. 2006. *Dedovshchina in the Post-Soviet Military: Hazing of Russian Army Conscripts in a Comparative Perspective*. Hannover: Ibidem Verlag.
- Davies, Sara E. ja Jacqui True. 2015. "Reframing Conflict-Related Sexual and Gender-Based Violence: Bringing Gender Analysis Back In." *Security Dialogue* 46:6, 495–512.
- Denov, Myriam. 2015. "Children Born of Wartime Rape: The Intergenerational Realities of Sexual Violence and Abuse." *Ethics, Medicine and Public Health* 1:1, 61—68.
- Dibb, Paul. 2022. "Putin's Perspective on Ukraine." *Defense.info* 13.2.2022. https://defense.info/global-dynamics/2022/02/putins-perspectiveonukraine/?utm_source=chatgpt.com. Luettu 6.12.2025.
- DIGNITY. Danish Institute Against Torture. "Fact Sheet Collection HEALTH #21 SEXUAL TORTURE." *DIGNITY. Danish Institute Against Torture*. https://dignity.dk/wp-content/uploads/Sexual-Torture-Factsheet_English.pdf. Luettu 17.3.2025.
- Dolan, Chris, Maria Eriksson Baaz ja Maria Stern. 2020. "What is Sexual About Conflict-Related Sexual Violence? Stories from Men and Women Survivors." *International Affairs* 96: 5, 1151–1168.
- Domańska, Maria. 2024. "The Unwomanly Face of Putinism." *Riddle* 13.12.2024. <https://ridl.io/the-unwomanly-face-of-putinism/>. Luettu 22.4.2026.

- Drumbl, Mark. A. 2012. "She Makes Me Ashamed to Be a Woman': The Genocide Conviction of Pauline Nyiramasuhuko, 2011". *Michigan Journal of International Law* 34:3, 101–145.
- du Toit, Louise. 2007. "Feminismus und die Ethik de Versöhnung." *Mittelweg* 36:3, 4–30.
- Durham, Helen, Cordula Droege, Lindsey Cameron ja Vanessa Murphy. 2022. "Gendered Impacts of Armed Conflict and Implications for the Application of IHL". *Humanitarian Law & Policy*. <https://blogs.icrc.org/law-and-policy/2022/06/30/gendered-impacts-of-armed-conflict-and-implications-for-the-application-of-ihl/>. Luettu 5.4.2026.
- Elo, Satu, Anniina Tohmola, Outi Kajula ja Maria Kääriäinen. 2022. "Laadullisen sisällönanalyysin vaiheet ja eteneminen." *Hoitotiede* 34:4, 215–225.
- Eriksson Baaz, Maria, ja Maria Stern. 2009. "Why Do Soldiers Rape? Masculinity, Violence, and Sexuality in the Armed Forces in the Congo (DRC)." *International Studies Quarterly* 53:2, 495–518.
- Eriksson Baaz, Maria ja Maria Stern. 2013. *Sexual Violence as a Weapon of War: Perceptions, Prescriptions, Problems in the Congo and Beyond*. Lontoo & New York: Zed Books.
- Eriksson Baaz, Maria ja Maria Stern. 2018. "Curious Erasures: The Sexual in Wartime Sexual Violence." *International Feminist Journal of Politics* 20:3, 295–314.
- European Institute for Gender Equality. 2026. "Uhri." *European Institute for Gender Equality* 3.3.2026. https://eige.europa.eu/publications-resources/thesaurus/terms/1141?language_content_entity=fi. Luettu 3.3.2026.
- Fahlberg, Anjuli ja Mollie Pepper. 2016. "Masculinity and Sexual Violence: Assessing the State of the Field." *Sociology Compass* 10:8, 673–683.
- Franklin, Karen 2004. "Enacting masculinity: Antigay Violence and Group Rape as a Participatory Theatre." *Sexuality Research and Social Policy: A Journal of the NSRC* 1:2, 25–40.
- Freedman, Jane. 2014. "Treating Sexual Violence as a "Business": Reflections on National and International Responses to Sexual and Gender-Based Violence in the Democratic Republic Of Congo." Teoksessa *Gendered Perspectives on Conflict and Violence: Part B*, toim. Vasilikie Demos ja Marcia Texler Segal. Bingley: Emerald Publishing Limited.
- Fromm, Erich. 1973. *The Anatomy of Human Destructiveness*. Greenwich: Fawcett Crest.
- Goldstein, Joshua S. 2003. *War and Gender: How Gender Shapes the War System and Vice Versa*. Cambridge: Cambridge University Press.

- Grey, Rosemary. 2017. "The ICC's first 'forced pregnancy' case in historical perspective." *Journal of International Criminal Justice* 15:5, 905–930.
- Groth, Nicholas ja Jean Birnbaum. 1980. *Men Who Rape The Psychology of the Offender*. Lontoo: Springer.
- Grönfors, Martti. 1996. Miehin kulttuuri ja väkivalta. Teoksessa *Miestä rakennetaan, maskuliinisuuksia puretaan*, toim. Jorma Sipilä ja Arto Tiihonen. Tampere: Vastapaino, 63–76.
- Guignard, Cécile. 2020. "Sexual Violence in War: A Weapon, Method, Strategy or Practice?" *Gender in Geopolitics Institute*, 1–42. Kääntänyt Julie Penverne.
- Hagan, John ja Wenona Rymond-Richmond. 2008. "The Collective Dynamics of Racial Dehumanization and Genocidal Victimization in Darfur." *American Sociological Review* 73:6, 875–902.
- Halbmayr, Brigitte. 2010. "Sexualized Violence Against Women During Nazi 'Racial' Persecution." Teoksessa *Sexual Violence Against Jewish Women During the Holocaust*, toim. Sonja M. Hedgepeth ja Rochelle G. Saidel. Massachusetts: Brandeis University Press, 29–44.
- Heikkilä, Tiina. 2022. "Sukupuolistuneen väkivallan taustalla ovat stereotypiat, kontrollointi ja vaikeneminen." *Alusta! Tampereen yliopiston yhteiskuntatieteiden tiedekunnan verkkojulkaisu* 24.8.2022. <https://www.tuni.fi/alustalehti/2022/08/24/sukupuolistuneen-vakivallan-taustalla-ovat-stereotypiat-kontrollointi-ja-vaikeneminen/>. Luettu 22.11.2022.
- Heineman, Elizabeth D. 2013. *Sexual Violence in Conflict Zones: From the Ancient World to the Era of Human Rights*. Pennsylvania: University of Pennsylvania Press.
- Henry, Nicola. 2016. "Theorizing Wartime Rape: Deconstructing Gender, Sexuality, and Violence." *GENDER & SOCIETY* 30:1, 44-56.
- Hirsjärvi, Sirkka ja Jouko Huttunen. 1995. *Johdatus kasvatustieteeseen*. Helsinki: WSOY.
- Honkatukia, Päivi. 2008: "Nuorena koettu seksuaalinen väkivalta selviytymisen näkökulmasta." Teoksessa *Paljastettu intiimi. Sukupuolistuneen väkivallan dynamiikka*, toim. Sari Näre ja Suvi Ronkainen. Rovaniemi: Lapin yliopistokustannus, 84–105.
- Horwood, Christopher. 2007. "Perpetrators and Motivation: Understanding Rape and Sexual Violence in War with Marni's story." Teoksessa *The Shame of War: Sexual Violence Against Women and Girls in Conflict*, toim. Lisa Ernst. A United Nations OCHA/IRIN publication, 37–56.

Human Rights Watch. 2004. "The Wrongs of Passage: Inhuman and Degrading Treatment of New Recruits in the Russian Armed Forces." *Human Rights Watch* 19.10.2004. <https://www.hrw.org/report/2004/10/19/wrongs-passage/inhuman-and-degrading-treatment-new-recruits-russian-armed-forces>. Luettu 16.11.2023.

Husso, Marita, Suvi Keskinen ja Suvi Ronkainen. 2012. "Sukupuolistuneen väkivallan tutkimus." *Tieteessä tapahtuu*, 30:6, 59-64.

Hynes Michelle, Kathryn Robertson, Jeanne Ward ja Chadd Crouse. 2004. "A Determination of the Prevalence of Gender-Based Violence Among Conflict-Affected Populations in East Timor." *Disasters* 28:3, 294–321.

ICC Women. 2022. "Definitions of Crimes of Sexual Violence in the ICC." *ICC Women* 28.11.2022. <http://www.iccwomen.org/resources/crimesdefinition.html>. Luettu 28.11.2022.

Jokinen, Arja. 2021. "Laadullisen tutkimuksen näkökulmat." Teoksessa *Laadullisen tutkimuksen verkkokäsikirja*, toim. Jaana Vuori. Tampere: Yhteiskuntatieteellinen tietoaarkisto. <https://www.fsd.tuni.fi/fi/palvelut/menetelmaopetus/kvali/mita-on-laadullinen-tutkimus/laadullisen-tutkimuksen-nakokulmat/>. Luettu 2.3.2026.

Jokinen, Arto. 2000. *Panssaroitu maskuliinisuus: Mies, väkivalta ja kulttuuri*. Tampere: Tampere University Press.

Jokinen, Arto. 2010. "Kriittinen mies- ja maskuliinisuustutkimus." Teoksessa *Käsikirja sukupuoleen*, toim. Tuija Saresma, Leena-Maija Rossi ja Tuula Juvonen. Tampere: Vastapaino, 128–139.

Jones, Adam. 2006. "Straight as a Rule: Heteronormativity, Gendercide, and the Noncombatant Male." *Men and Masculinities* 8:4, 451–469.

Kankaansivu, Kirsi. 2007. *Yhdistyneet kansakunnat*. Washington: United Press International.

Keskinen, Suvi. 2010. "Sukupuolistunut väkivalta". Teoksessa *Käsikirja sukupuoleen*, toim. Tuija Saresma, Leena-Maija Rossi ja Tuula Juvonen. Tampere: Vastapaino, 243–254.

Kiakuvue, Yannick Nkiambi, Furaha Siwatula Kanyere, Doris Mwila Mukubu, Bienvenu Mukuku Ruhindiza ja Olivier Mukuku. 2024. "Sexual Violence Among Female Survivors in Goma, in the Democratic Republic of the Congo: Epidemiology, Clinical Features, and Circumstances of Occurrence." *Scientific Reports* 14:14863, 1–8.

Koos, Carlo. 2017. "Sexual Violence in Armed Conflicts: Research Progress and Remaining Gaps." *Third World Quarterly* 38:9, 1935–1951.

- Kovac, Vanja. 2022. "Conflict-Related Sexual Violence: 5 Things You Should Know." *Center for Civilians in Conflict* 18.11.2022. <https://civiliansinconflict.org/blog/conflict-related-sexual-violence-5-things-you-should-know/>. Luettu 18.11.2022.
- Koya, Mapendo M. ja Emmanuel K. Mpinga. 2022. "Perceptions of the Rape Crisis in the Eastern Democratic Republic of Congo: A Community-Based Approach Using an Opportunistic Design." *African Journal of Reproductive Health* 26:4, 42–56.
- Kreft, Anne-Kathrin. 2020. "Civil Society Perspectives on Sexual Violence in Conflict: Patriarchy and War Strategy in Colombia". *International Affairs* 96:2, 457–478.
- Laitinen, Ahti. 2025. "Sosiaalinen kontrolli." *Tieteen termipankki* 2.4.2025. https://tieteentermipankki.fi/wiki/Oikeustiede:sosiaalinen_kontrolli. Luettu 2.4.2025.
- Laitinen, Merja. 2006. "Insestitilanteen ulottuvuuksia." Teoksessa *Pahan kosketus. Ihmisyyden ja auttamistyön varjojen jäljillä*, toim. Merja Laitinen ja Johanna Hurtig. Jyväskylä: PS-kustannus, 63–85.
- Lambine, Mackenzie. 2013. "Numbers Matter: Characteristic Differences Between Lone, Duo and 3+ Group Rapes." Teoksessa *Handbook on the Study of Multiple Perpetrator Rape: A Multidisciplinary Response to an International Problem*, toim. Miranda Horvath ja Jessica Woodhams. Oxfordshire: Routledge. 67-81.
- Lang, Johannes 2010. "Questioning Dehumanization: Intersubjective Dimensions of Violence in the Nazi Concentration and Death Camps." *Holocaust and Genocide Studies* 24:2, 225–246.
- Marttila, Anne-Maria. 2005. "Nationalismit, maskuliinisuudet ja naisiin kohdistunut seksuaalinen väkivalta Bosnian ja Kosovon konflikteissa." Teoksessa *Ruumiita ja mustelmia: Näkökulmia väkivallan historiaan*, toim. Ulla Aatsinki ja Johanna Valenius. Saarijärvi: Gummerus Kirjapaino Oy, 28–52.
- MasterClass. 2021. "Systemic vs. Systematic: Difference Between the Two Terms." *MasterClass* 1.9.2021. <https://www.masterclass.com/articles/systemic-vs-systematic-explained>. Luettu 4.4.2026.
- McPhail, Beverley A. 2015. "Feminist Framework Plus: Knitting Feminist Theories of Rape Etiology into a Comprehensive Model." *Trauma, Violence, & Abuse* 17:3, 314–329.
- Medica Mondiale. 2025. "Sexualized Violence." *Medica Mondiale* 6.11.2025. <https://medicamondiale.org/en/service/glossary/sexualised-violence>. Luettu 6.11.2025.
- Meger, Sara. 2010. "Rape of the Congo: Understanding Sexual Violence in the Conflict in the Democratic Republic of Congo." *Journal of Contemporary African Studies* 28:2, 119–135.

Mehrl, Mairus. 2022. "Female Combatants and Wartime Rape: Reconsidering the Role of Women in Armed Conflict." *Armed Forces & Society* 48:2, 464–479.

Metsämuuronen, Jari. 2003. *Tutkimuksen tekemisen perusteet ihmistieteissä*. Jyväskylä: Gummerus.

Metsämuuronen, Jari. 2006. Metodologian perusteet ihmistieteissä. Teoksessa *Laadullisen tutkimuksen käsikirja*, toim. Jari Metsämuuronen. Jyväskylä: Gummerus, 16–78.

Mielenterveystalo.fi. 2026. "Seksuaalisuuden omahoito-ohjelma." *Mielenterveystalo.fi* 17.2.2026. <https://www.mielenterveystalo.fi/fi/omahoito/seksuaalisuuden-omahoito-ohjelma/mita-seksuaalisuus>. Luettu 17.2.2026.

Mieli. 2026. "Seksuaalisuus on osa ihmisyyttä." *Mieli* 17.2.2026. <https://mieli.fi/vahvistamielenterveyttasi/ihmissuhteet-ja-vuorovaikutus/seksuaalisuus-on-osa-ihmisyytta/>. Luettu 17.2.2026.

Mikkonen, Simo ja Jari Parkkinen. 2023. "Historioitsija Vladimir Putin": Venäjän presidentin tulkintoja Ukrainan ja Venäjän jakamattomasta historiasta." *Ennen ja nyt* 23:3, 4–19.

Mikkonen, Simo. 2022. "Ukraina, Venäjä – ja historia konfliktin takana." *Jyväskylän yliopisto* 8.12.2022. <https://jyx.jyu.fi/bitstreams/8d3da264-f69d-4815-9994-f98812e606bc/download>. Luettu 18.3.2025.

Moilanen, Pentti ja Pekka Räihä. 2018: "Merkitysrakenteiden tulkinta." Teoksessa *Ikkunoita tutkimusmetodeihin 2. Näkökulmia aloittelevalle tutkijalle tutkimuksen teoreettisiin lähtökohtiin ja analyysimenetelmiin*, toim. Raine Valli. Jyväskylä: PS-kustannus, 51–72.

Mäntysalo, Jesse ja Tulikukka De Fresnes. 2022. "Mihin Putin Ukrainassa pyrkii? Tutkijan mukaan Venäjä ei pysty vallankaappaukseen." *YLE Uutiset* 17.3.2022. <https://yle.fi/a/3-12361359>. Luettu 6.12.2025.

National Office for Child Safety. 2025. "Who Perpetrates Child Sexual Abuse?". *Australian Government* 25.4.2025. <https://www.childsafety.gov.au/about-child-sexual-abuse/who-perpetrates-child-sexual-abuse>. Luettu 25.4.2025.

Nebehay, Stephanie. 2022. "United Nations Names Experts to Probe Possible Ukraine War Crimes." *Reuters* 30.3.2022. <https://www.reuters.com/world/europe/un-names-experts-probe-possible-war-crimes-ukraine-2022-03-30/>. Luettu 22.11.2025.

Niiniaho, Emmi. 2022. "Ukraina on kokenut kovia 100 viime vuoden aikana – "Se, että ihminen puhuu venäjää, ei tarkoita, että hän olisi identiteetiltään venäläinen"." *MTV Uutiset* 12.3.2022. <https://www.mtvuutiset.fi/artikkeli/ukraina-on-kokenut-kovia-viimeisen-100-vuoden-aikana-se-etta>

ihminen-puhuu-venajaa-ei-tarkoita-etta-han-olisi-identiteetiltaan-venalainen/8368778. Luettu 6.12.2025.

Nikkilä-Kiipula, Eeva. 2024. ”10 vuotta sitten käynnistyi tapahtuma-ketju, joka muutti Ukrainan.” *Iltta-Sanomat* 21.2.2024. <https://www.is.fi/ulkomaat/art-2000010242549.html>. Luettu 6.12.2025.

Nordås, Ragnhild ja Dara Kay Cohen. 2021. ”Conflict-Related Sexual Violence.” *Annual Review of Political Science* 24, 193–211.

Näre, Sari ja Suvi Ronkainen. 2008. *Paljastettu intiimi: Sukupuolistuneen väkivallan dynamiikkaa*. Rovaniemi: Lapin yliopistokustannus.

Ohambe, Marie Claire Omanyonfo, Jean Berckmans Bahananga Muhigwa ja Barnabé Mulymba Wa Mamba. 2005. *Women’s Bodies as a Battleground: Sexual Violence Against Women and Girls During the War in the Democratic Republic of Congo, South Kivu (1996–2003)*. London: International Alert.

OHCHR. 2015. *Commission of Inquiry and Fact-Finding Missions on International Human Rights and Humanitarian Law*. Verkkosivu. https://www.ohchr.org/sites/default/files/Documents/Publications/CoI_Guidance_and_Practice.pdf. Luettu 22.4.2026.

Peltola, Larissa. 2018. *Rape and Sexual Violence Used as a Weapon of War and Genocide: An Examination of Historical and Contemporary Cases of Genocidal Rape and Prosecution of Rape in International Courts*. Claremont: Claremont McKenn College.

Pérez-Sales, Pau ja Maggie Zral. 2018. ”From Sexualized Torture and Gender-Based Torture to Genderized Torture: The Urgent Neef for a Conceptual Evolution.” *TORTURE* 28:3, 1–5.

Pető, Andrea. 2017. ”Miten lukea seksuaalisen väkivallan historiankirjoitusta?” Teoksessa *Sukupuoli ja väkivalta: Lukemisen etiikkaa ja politiikkaa*, toim. Sanna Karkulehto ja Leena-Maija Rossi. Helsinki: Suomalaisen kirjallisuuden seura, 247–259.

Pitkänen, Alex. 2016. ”Seksuaalisen väkivallan monet kasvot konflikteissa.” *The Ulkopolitist* 11.4.2016. <https://ulkopolitist.fi/2016/04/11/seksuaalisen-vakivallan-monet-kasvot-konflikteissa/>. Luettu 24.10.2022.

Plan International. 2022. *Sukupuolittunut väkivalta*. Verkkosivu. <https://plan.fi/tytot-ja-tasa-arvo/sukupuolittunut-vakivalta/>. Luettu 27.11.2022.

Punainen Risti. 2026. *Humanitaarinen oikeus*. Verkkosivu. <https://www.punainenristi.fi/tyomme/kotimaa/humanitaarinen-oikeus/>. Luettu 9.2.2026.

- RAINN. 2022. ”Types of Sexual Violence.” Verkkosivu. <https://www.rainn.org/types-sexual-violence>. Luettu 28.11.2022.
- Rebocho, Maria Francisca ja Rui Abrunhosa Gonçalves. 2012. ”Sexual Predators and Prey: A Comparative Study of the Hunting Behavior of Rapists and Child Molesters.” *Journal of Interpersonal Violence* 27:14, 2770–2789.
- Remy, Johannes. 2015. *Ukrainan historia*. Helsinki: Gaudeamus.
- Ricardo, Christine ja Gary Barker. 2008. ”Men, Masculinities, Sexual Exploitation and Sexual Violence: A Literature Review and Call for Action.” *Save the Children*. <https://resourcecentre.savethechildren.net/pdf/1504.pdf>. Luettu 4.5.2026.
- Ronkainen, Suvi. 1998. *Sukupuolistunut väkivalta ja sen tutkimus Suomessa: tutkimuksen katveet valokeilassa*. Helsinki: Sosiaali- ja terveysministeriö.
- Sanday, Peggy Reeves. [1990] 2007. *Fraternity Gang Rape: Sex, Brotherhood, and Privilege on Campus*. New York: New York University Press.
- Sapiezynska, Ewa. 2021. ”Weapon of War: Sexual Violence against Children in Conflict.” *Save the Children* 18.2.2021. <https://www.savethechildren.net/blog/weapon-war-sexual-violence-against-children-conflict>. Luettu 17.3.2026.
- Schreier, Margrit. 2012. *Qualitative Content Analysis in Practice*. Lontoo: SAGE.
- Sivakumaran, Sandesh. 2007. ”Sexual Violence Against Men in Armed Conflict.” *The European Journal of International Law* 18:2, 253–276.
- Sjoberg, Laura. 2016. *Women as Wartime Rapists: Beyond Sensation and Stereotyping*. New York: New York University Press.
- Stachow, Ela. 2020. ”Conflict-Related Sexual Violence: A Review.” *BMJ Military Health* 166:3, 183–187.
- Suomen YK-liitto. 2025. *Ihmisoikeusneuvosto*. Verkkosivu. <https://www.ykliitto.fi/yk-teemat/ihmisoikeudet/ihmisoikeusneuvosto>. Luettu 23.11.2025.
- Suomi ulkomailla. 2025. Geneve: *Ihmisoikeudet*. Verkkosivu. [https://finlandabroad.fi/web/geneve/ihmisoikeudet#Ihmisoikeusvaltuutetun%20toimisto%20\(OHC HR,%20Office%20of%20the%20High%20Commissioner%20for%20Human%20Rights\)](https://finlandabroad.fi/web/geneve/ihmisoikeudet#Ihmisoikeusvaltuutetun%20toimisto%20(OHC%20HR,%20Office%20of%20the%20High%20Commissioner%20for%20Human%20Rights)). Luettu 23.11.2025.

Synonyymit. 2026. *Systemaattinen*. Verkkosivu. <https://www.synonyymit.fi/systemaattinen>. Luettu 4.5.2026.

Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. 2022a. ”Seksuaaliväkivalta.” *Terveyden ja hyvinvoinnin laitos* 14.6.2022. <https://thl.fi/fi/web/vakivalta/vakivallan-muodot/seksuaalivakivalta>. Luettu 18.11.2022.

Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. 2022b. ”Tasa-arvosanasto.” *Terveyden ja hyvinvoinnin laitos* 8.2.2022. <https://thl.fi/aiheet/sukupuolten-tasa-arvo/sukupuoli/tasa-arvosanasto>. Luettu 17.11.2022.

Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. 2023. ”Sukupuolistuneen väkivallan yleisyys.” *Terveyden ja hyvinvoinnin laitos* 13.1.2023. <https://thl.fi/fi/web/sukupuolten-tasa-arvo/tasa-arvon-tila/vakivalta-ja-hairinta/sukupuolistuneen-vakivallan-yleisyys>. Luettu: 18.4.2023.

Terveyskylä. 2022. ”Mitä on seksuaaliväkivalta?” *Terveyskylä* 29.5.2022. <https://www.terveyskyla.fi/naistalo/seksuaaliterveys/seksuaaliv%C3%A4kivalta/mit%C3%A4-on-seksuaaliv%C3%A4kivalta>. Luettu 18.11.2022.

The Good Men Project. 2023. “Fragile Masculinity: What It Looks Like, Everyday Examples, and Overcoming It.” *Medium* 21.10.2023. https://medium.com/equality-includes-you/fragile-masculinity-what-it-looks-like-everyday-examples-and-overcoming-it-933475d3e1ca#:~:text=Fragile%20masculinity%20is%20a%20concept%20that%20describes,be%20unmanly%20or%20the%20domain%20of%20women**. Luettu 13.4.2026.

Thornhill, Randy ja Craig Palmer. 2000. *The Natural History of Rape: Biological Basis of Social Coercion*. Cambridge: MIT Press.

Tuomi, Jouni ja Anneli Sarajärvi. 2018. *Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi*. Helsinki: Tammi.

Turner, Daniel. 2021. ”Qualitative Content Analysis.” *Quirkos* 9.9.2021. https://www.quirkos.com/blog/post/qualitative-content-analysis/?utm_source=chatgpt.com. Luettu 20.4.2026.

Tutkimuseettinen neuvottelukunta. 2024. ”Hyvä tieteellinen käytäntö (HTK).” *Tutkimuseettinen neuvottelukunta* 22.4.2024. <https://tenk.fi/fi/hyva-tieteellinen-kaytanto-htk>. Luettu 2.3.2026.

UK Foreign & Commonwealth Office. 2017. ”International Protocol on the Documentation and Investigation of Sexual Violence in Conflict: Best Practice on the Documentation of Sexual Violence as a Crime or Violation of International Law Second Edition.” *United Nations* 2017. https://www.un.org/sexualviolenceinconflict/wp-content/uploads/2019/06/report/international-protocol-on-the-documentation-and-investigation-of-sexual-violence-in-conflict/International_Protocol_2017_2nd_Edition.pdf. Luettu 20.4.2026.

Ulkoasiainministeriö. 2014. ”Kehitysministeri Haavisto "Ending Sexual Violence in Conflict" - huippukokoukseen.” *Valtioneuvosto* 11.6.2014. <https://valtioneuvosto.fi/-/development-minister-haavisto-attends-the-global-summit-to-end-sexual-violence>. Luettu 20.4.2026.

UN Women. 2022a. ”Larysa Denysenko: Seksuaalinen väkivalta on taktista pelottelua, kidutusta ja nöyryytystä.” *UN Women* 23.7.2022. <https://unwomen.fi/yleinen/larysa-denysenko-seksuaalinen-vakivalta-on-taktista-pelottelua-kidutusta-ja-noyryytysta/>. Luettu 24.10.2022.

UN Women. 2022b. *Evidence Review: Mapping the Nexus Between Media Reporting of Violence Against Girls*. Verkkosivu. <https://www.unwomen.org/sites/default/files/2022-08/Evidence-review-Mapping-the-nexus-between-media-reporting-of-violence-against-girls-en.pdf>. Luettu 28.4.2026.

United Nations Secretary General. 2025. ”Conflict-Related Sexual Violence: Report of the United Secretary General (S/2025/389).” *United Nations Security General* 15.7.2025. <https://www.un.org/sexualviolenceinconflict/wp-content/uploads/2025/08/report/report-of-the-secretary-general-on-conflict-related-sexual-violence/SG-Report-2024-FINAL.pdf>. Luettu 9.2.2026.

United Nations Security Council. 2008. ”Resolution 1820 (S/RES/1820).” *United Nations* 19.6.2008. https://www.un.org/shestandsforpeace/sites/www.un.org.shestandsforpeace/files/unscr_1820_2008_on_wps_english.pdf. Luettu 21.12.2025.

United Nations Security Council. 2013. ”Sexual Violence in Conflict - Report of the Secretary-General (A/67/792-S/2013/149).” *United Nations* 14.3.2013. <https://www.un.org/sexualviolenceinconflict/wp-content/uploads/report/sexual-violence-in-conflict-report-of-the-secretary-general/SG-Report-2013.pdf>. Luettu 21.12.2025.

United Nations Security Council. 2019. ”Conflict-Related Sexual Violence - Report of the Secretary-General (S/2019/280).” *United Nations* 29.3.2019. <https://docs.un.org/en/S/2019/280>. Luettu 21.12.2025.

United Nations Security Council. 2023. ”Conflict-Related Sexual Violence - Report of the Secretary-General (S/2023/413).” *United Nations* 22.6.2023. <https://reliefweb.int/report/world/conflict-related-sexual-violence-report-secretary-general-s2023413-enarruzh>. Luettu 11.12.2023.

United Nations Ukraine. 2024. ”In Ukraine, Survivors Speak out about Conflict-Related Sexual Violence.” *United Nations Ukraine* 25.10.2024. <https://ukraine.un.org/en/284398-ukraine-survivors-speak-out-about-conflict-related-sexual-violence>. Luettu 10.3.2025.

United Nations. 2022. *Conflict Related Sexual Violence*. Verkkosivu. <https://peacekeeping.un.org/en/conflict-related-sexual-violence>. Luettu 18.11.2022.

- United Nations. 2025. *About Us*. Verkkosivu. <https://www.un.org/en/about-us>. Luettu 23.11.2025.
- Vernerinet. 2024. ”Ikääntymisen määrittely”. *Vernerinet* 5.7.2024. <https://verneri.net/yleis/ikaantymisen-maarittely>. Luettu 9.11.2025.
- Vesa, Unto. 2022. ”Sota poliittisena valintana.” Teoksessa *Ukrainan sota ja maailma sen jälkeen – Sota, rikos ja sovitus*, toim. Pertti Koistinen ja Ilpo Salonen. Tampere: Vastapaino (ePub-versio).
- Vojdik, Valorie K. 2014. ”Sexual Violence Against Men and Women in War: Masculinities Approach.” *Nevada Law Journal* 14:3, 923–952.
- Vuori, Jaana. 2021a. ”Laadullinen sisällönanalyysi.” Teoksessa *Laadullisen tutkimuksen verkkokäsikirja*, toim. Jaana Vuori. Tampere: Yhteiskuntatieteellinen tietoaarkisto. <https://www.fsd.tuni.fi/fi/palvelut/menetelmaopetus/kvali/analyysitavan-valinta-ja-yleiset-analyysitavat/laadullinen-sisallonanalyysi/>. Luettu 3.5.2026.
- Vuori, Jaana. 2021b. ”Tutkimusetiikka ihmistieteissä.” Teoksessa *Laadullisen tutkimuksen verkkokäsikirja*, toim. Jaana Vuori. Tampere: Yhteiskuntatieteellinen tietoaarkisto. <https://www.fsd.tuni.fi/fi/palvelut/menetelmaopetus/kvali/tutkimusetiikka/tutkimusetiikka-ihmistieteissa/>. Luettu 2.3.2026.
- Waller, James. 2012. ”Rape as a Tool of ‘Othering’ in Genocide.” Teoksessa *Rape: Weapon of War and Genocide*, toim. Carol Rittner ja John K. Roth. St. Paul Minnesota: Paragon, 83–100.
- We Care at Illinois. 2025. *State & Federal Crime Definitions*. Verkkosivu. <https://wecare.illinois.edu/policies/definitions/>. Luettu 27.3.2025.
- Westermann, Edward B. 2024. ”Crossing the Threshold of Sexual Violence: Sexual Humiliation and the Practise of Performative Masculinity.” *The Journal of Holocaust Research*, 38:3–4, 336–351.
- Wood, Elisabeth Jean ja Nathaniel Toppelberg. 2017. ”The Persistence of Sexual Assault Within the US Military.” *Journal of Peace Research* 54:5, 620–633.
- Wood, Elisabeth Jean. 2006. ”Variation in Sexual Violence During War.” *Politics and Society* 34:3, 307–342.
- Wood, Elisabeth Jean. 2009. ”Armed Groups and Sexual Violence: When is Wartime Rape Rare?” *Politics and Society*, 37:1, 131–162.
- Wood, Elisabeth Jean. 2010. ”Sexual Violence During War: Toward an Understanding of Variation”. Teoksessa *Gender, War, and Militarism: Feminist Perspectives*, toim. Laura Sjoberg, Sandra E. Via ja Cynthia Enloe. Santa Barbara: Praeger, 124–137.

Wood, Elisabeth Jean. 2013. "Multiple Perpetrator Rape During War". Teoksessa *Handbook on the Study of Multiple Perpetrator Rape: A Multidisciplinary Response to an International Problem*, toim. Miranda Horvath ja Jessica Woodhams. Oxfordshire: Routledge, 132-159.

Wood, Elisabeth Jean. 2014. "Conflict-Related Sexual Violence and the Policy Implications of Recent Research." *International Review of the Red Cross* 96:894, 457–478.

Wood, Elisabeth Jean. 2018. "Rape as a Practice of War: Toward a Typology of Political Violence." *Politics and Society* 46:4, 513–537.

Yleissopimus lapsen oikeuksista. 1989. Hyväksytty YK:n yleiskokouksessa 20.11.1989. A/RES/44/25.

Zipfel, Gaby. 2013. "Let Us Have a Little Fun": The Relationship between Gender, Violence and Sexuality in Armed Conflict Situations." Kääntänyt Karen Bennett. *RCCS Annual Review*, 5:2013, 32–45.